

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Zadluženost domácností v České republice

Bc. Helena Peterová

© 2022 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Helena Peterová

Hospodářská politika a správa

Podnikání a administrativa

Název práce

Zadluženost domácností v České republice

Název anglicky

Household indebtedness in the Czech Republic

Cíle práce

Diplomová práce je zaměřena na problematiku zadluženosti domácností v České republice. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit a zhodnotit celkový stav samotného zadlužení domácností, následné dopady a rizika, kterým se domácnosti vystavují a návrh řešení. Dále budou rozebrány příčiny zadluženosti a zdroje financování domácností a jejich vzniklých dluhů. Práce je rozdělena na praktickou a teoretickou část.

Metodika

V teoretické části bude použita zejména metoda studie odborné literatury, internetových a dalších relevantních zdrojů. Bude vypracována literární rešerše, kde budou vymezeny podstatné pojmy související s problematikou zadluženosti domácností. V praktické části bude provedena analýza celkového zadlužení domácností v České republice a jeho hlavních příčin, které jí ovlivňují. Data pro zpracování budou především čerpána z Českého statistického úřadu. Bude použita metoda deskripce. Dále proběhne vedený rozhovor s koordinátorkou projektu, zabývající se oddlužením. Závěrem budou jednotlivá zjištění vyhodnocena metodou syntézy a budou stanoveny případné návrhy a doporučení pro řešení dané problematiky domácností.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

domácnost, spotřeba, úvěr, zadluženost, exekuce, oddlužení, Česká republika

Doporučené zdroje informací

BRČÁK, Josef a Bohuslav SEKERKA. Makroekonomie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-8073-80-245-5.

JÍLEK, Josef. Finanční trhy a investování. Praha: Grada, 2009. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-1653-4.

JUREČKA, Václav. Mikroekonomie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4385-1.

MATI, Tomáš a Tereza HRDINKOVÁ. Metodika dluhového poradenství. Bílina: Člověk v tísni, 2013. ISBN 978-80-87456-40-8. 10.

NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, ed. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti. 2., aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

PETÝRKOVÁ, Lenka a Pavlína CHMELÁŘOVÁ. Základy finanční gramotnosti. 1. vyd. Praha: Generation Europe, 2012. ISBN 978-80-904974-8-1

VLČEK, Josef. Ekonomie a ekonomika. 4., zcela přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-478-9.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. Ing. Alexandr Soukup, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 31. 12. 2021

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8. 2. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 20. 02. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Zadluženost domácností v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31.3.2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. Alexandrovi Soukupovi, CSc. za jeho vstřícnost, ochotu a mnoho cenných rad, které mi dopomohly ke zpracování této diplomové práce. Dále koordinátorce projektu zabývající se oddlužením za její ochotu a poskytnutí rozhovoru.

Zadluženost domácností v České republice

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou zadluženosti domácností v České republice. Vývoj a růst celkové zadluženosti domácností vychází z množství, účelu a délky poskytnutých úvěrů bankovními a nebankovními institucemi. Zadluženost domácností je ovlivněna několika faktory, mezi které lze zařadit finanční gramotnost, nezaměstnanost, výše úrokových sazeb a další. Zadluženost domácností je také silně ovlivněna hospodařením s jejich příjmy a spotřebními výdaji. Pokud jsou celkové příjmy domácnosti k pokrytí jejich výdajů nedostatečné, tak pro financování spotřeby využívají cizí zdroje. Tím se na finančním trhu dostávají do pozice dlužníka a ve většině případů tak dochází k řízenému způsobu vymáhání dluhů prostřednictvím exekuce.

Na celou problematiku zadlužování domácností je nejdříve nahlíženo z teoretického pohledu. Zde je popsáno hospodaření domácností, způsoby jejich financování na dluh, úvěrové produkty a alternativní způsoby financování, předluženost domácností a následné dopady.

V praktické části je celková zadluženost rozdělena podle účelu, poskytovatele a délky úvěru do tří hlavních skupin. První skupinu tvoří úvěry na spotřebu, dále úvěry na bydlení a poslední jsou ostatní úvěry. Ke každé skupině se pojí jiná výše úrokové sazby a délka splácení. Práce se zároveň zaměřuje na rizika a dopady zadluženosti domácností včetně jejich řešení.

Klíčová slova: domácnosti, spotřeba, úspory, úvěr, dluh, zadluženost, exekuce, oddlužení, finanční instituce, úroková sazba

Household indebtedness in the Czech Republic

Abstract

The diploma thesis deals with the issue of household indebtedness in the Czech Republic. The development and growth of total household indebtedness are based on the amount, purpose, and length of loans provided by banking and non-banking institutions. Household indebtedness is affected by several factors, including financial literacy, unemployment, interest rates, and more. Household indebtedness is also strongly affected by the management of their income and consumption expenditures. If the total household income is insufficient to cover their expenses, they use external sources to finance consumption. This puts them in the position of a debtor on the financial market and in most cases occurs to the controlled way of debt collection through foreclosure.

The whole issue of household indebtedness is first viewed from a theoretical point of view. There is describes households' finances, methods of financing them on debt, loan products and alternative methods of financing, household over-indebtedness, and subsequent impacts.

In the practical part, the total debt is divided according to the purpose, provider, and length of the loan into three main groups. The first group consists of consumer loans, then housing loans and the last are other loans. Each group is associated with a different interest rate and the repayment period. The work also focuses on the risks and impacts of household indebtedness, including their solutions.

Keywords: households, consumption, savings, credit, debt, indebtedness, execution, debt relief, financial institutions, interest rate

Obsah

1 Úvod.....	12
2 Cíl práce a metodika	13
2.1 Cíl práce	13
2.2 Metodika	13
3 Teoretická východiska	14
3.1 Domácnosti z ekonomického pohledu	14
3.1.1 Vliv domácností na HDP	15
3.1.2 Vliv inflace na domácnosti	16
3.2 Domácnosti ze statistického pohledu	16
3.3 Hospodaření domácností.....	17
3.3.1 Příjmy domácností	17
3.3.2 Výdaje domácností	19
3.3.3 Finanční rezerva.....	20
3.3.4 Pojištění	20
3.3.5 Životní úroveň, životní a existenční minimum.....	21
3.3.6 Klasifikace individuální spotřeby	22
3.4 Dluh a jeho vznik	23
3.5 Financování domácnosti na dluh.....	25
3.5.1 Bankovní sektor	28
3.5.2 Nebankovní sektor	29
3.5.3 Bankovní vs. nebankovní půjčky.....	29
3.6 Úvěrové produkty a alternativní způsoby financování	30
3.6.1 Kontokorent	31
3.6.2 Kreditní karta	31
3.6.3 Spotřebitelské úvěry	32
3.6.4 Leasing.....	33
3.6.5 Hypoteční úvěr.....	34
3.6.6 Úvěr ze stavebního spoření.....	35
3.7 Zadluženost a předlužení domácností	37
3.7.1 Příčiny zadlužování domácností	38
3.7.2 Měření zadluženosti	39
3.7.3 Nezaměstnanost	39
3.8 Dopady zadluženosti	40
3.8.1 Dluhová past	40

3.8.2	Exekuce	41
3.8.3	Úpadek	45
4	Vlastní práce	49
4.1	Zadluženost domácností v ČR.....	49
4.2	Vývoj zadluženosti domácností v ČR	50
4.3	Struktura zadluženosti domácností podle účelu úvěru	52
4.3.1	Úvěry na spotřebu	54
4.3.2	Úvěry na bydlení	55
4.4	Struktura zadluženosti domácností podle poskytovatele úvěru	56
4.5	Struktura zadluženosti domácností podle délky úvěru	57
4.6	Nevýkonné úvěry domácností	59
4.7	Vybrané faktory ovlivňující zadluženost českých domácností	60
4.7.1	Vzdělání členů domácnosti	61
4.7.2	Úrokové sazby.....	62
4.7.3	Nezaměstnanost v ČR	65
4.7.4	Příjmy domácností v ČR.....	66
4.7.5	Spotřeba a úspory domácností	68
4.8	Exekuce	69
4.9	Oddlužení	71
4.10	Osobní bankroty v ČR podle krajů.....	75
4.11	Exekuce vs. oddlužení	76
4.12	Řízený rozhovor	79
5	Výsledky a doporučení.....	84
5.1	Výsledky.....	84
5.2	Doporučení	87
6	Závěr.....	89
7	Seznam použitých zdrojů.....	90
7.1	Literární zdroje	90
7.2	Internetové zdroje.....	92
8	Přílohy	97

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Spotřební výdaje domácností v roce 2020	23

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled měsíční výše přídavků na děti v roce 2021 (v Kč).....	18
Tabulka 2 – Přehled měsíčního životního a existenčního minima v roce 2021	22
Tabulka 3 – Refinancování nebo konsolidace půjček	41
Tabulka 4 – Zadluženost domácností v ČR podle poskytovatele úvěru (v mil. Kč).....	56

Seznam grafů

Graf 1 – Vývoj objemu bankovních úvěrů v ČR dle sektoru v letech 2000-2020 (v mil. Kč)	49
Graf 2 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč).....	51
Graf 3 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR dle účelu úvěru v letech 2005-2020 (v mil. Kč)	52
Graf 4 – Struktura zadluženosti domácností v ČR dle účelu úvěru v roce 2005 a 2020 (v %).	53
Graf 5 – Vývoj úvěrů na spotřebu domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč) ..	54
Graf 6 – Vývoj úvěrů na bydlení domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč)	55
Graf 7 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR podle délky úvěru v letech 2005-2020 (v mil. Kč).....	58
Graf 8 – Vývoj nevykonných úvěrů domácností v ČR v letech 2005-2020 (v %).....	59
Graf 9 – Vývoj vzdělání členů domácností v ČR v letech 2005-2020 (v tis.).....	61
Graf 10 – Vývoj úrokových sazeb ČNB v letech 2005-2020 (v %).....	63
Graf 11 – Vývoj úrokových sazeb domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v %).....	64
Graf 12 – Vývoj zadluženosti a nezaměstnanosti domácností v ČR v letech 2005-2020 .	65
Graf 13 – Vývoj průměrné hrubé měsíční mzdy v ČR v letech 2005-2020 (v Kč).....	67
Graf 14 – Vývoj spotřeby a úspor domácností v ČR včetně HDD v letech 2005-2020 (v mld. Kč)	68
Graf 15 – Vývoj nových a ukončených exekucí v ČR v letech 2009–2020	71
Graf 16 – Vývoj počtu osobních bankrotů v ČR v letech 2008-2020	72
Graf 17 – Meziroční srovnání počtu žádostí o osobní bankrot v ČR v letech 2018-2020.	74
Graf 18 – Počet a podíl osob v osobním bankrotu v ČR dle daného kraje v roce 2020	76
Graf 19 – Počet osobních bankrotů a exekucí v ČR dle daného kraje v roce 2020.....	78

1 Úvod

Domácnosti jsou jedním ze základních subjektů ekonomického prostředí, které významně ovlivňují národní hospodářství dané země. Z tohoto důvodu se tak problematika zadluženosti domácností stala v posledních letech velmi probíraným tématem. Každá domácnost má odlišné osobní potřeby, které se na trhu snaží uspokojit prostřednictvím nákupu statků a služeb. Pokud na daný nákup nemá domácnost dostatek vlastních peněz, tak svou potřebu uspokojí z peněz na dluh. Život s dluhy je v aktuální době brán jako normální věc a členové domácnosti si tak zvykli půjčovat finanční prostředky téměř na vše. Zadluženost domácností je tedy stav, při kterém domácnosti spotřebovávají vyšší částku, než činí jejich disponibilní důchod a na finančním trhu se tak dostávají do pozice dlužníka. Jejich celkové příjmy jsou ke krytí výdajů nedostatečné, a proto pro financování vlastních potřeb využívají cizí zdroje. Domácnosti získávají cizí zdroje formou půjček nebo úvěrů, které si mohou sjednat u bankovní či nebankovní instituce. Oproti minulosti již není tak těžké si půjčku nebo úvěr sjednat, jelikož v bankovním i nebankovním sektoru existuje mnoho poskytovatelů. Tím narůstá konkurence, která nutí banky i ostatní finanční společnosti neustále nabízet výhodnější produkty a upravovat je tak, aby byly schopné uspokojit co nejširší množství žadatelů. Výrazný problém nenastává v situaci samotného zadlužení člena domácnosti, ale ve chvíli, kdy jeho závazky není schopen postupně splácet. Tím se začne dostávat do předlužení neboli do „dluhové spirály“, což je oproti zadluženosti stav, ve kterém má člen domácnosti dluhy u více věřitelů a není schopen plnit své finanční povinnosti. Celkový souhrn těchto závazků je značně vyšší než hodnota jeho majetku a člen domácnosti se tak současně dostává až do exekučního stavu. Skupinu obyvatel, kterou předlužení primárně postihuje jsou sociálně znevýhodnění jedinci, u kterých může být snížena i finanční gramotnost.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit a zanalyzovat celkový stav samotného zadlužení domácností v České republice, následné dopady a rizika, kterým se domácnosti vystavují a návrh řešení. Teoretická část je soustředěna na hospodaření domácností, financování domácností na dluh včetně příčin zadlužení a následných dopadů v podobě dluhové pasti a exekuce. Praktická část je zaměřena na analýzu zadluženosti domácností v České republice. Ta zahrnuje strukturu zadlužení na základě účelu, poskytovatele a délky úvěrů. U poskytnutých úvěrů podle účelu je zhodnocen poměr zadlužení domácností na spotřebu, bydlení a ostatních úvěrech. Dle poskytovatele je zjišťován zdroj financování vzniklých dluhů domácností včetně výše objemu poskytnutých úvěrů od bankovních a ostatních finančních institucí. V rámci práce jsou dále rozebírány a analyzovány vybrané faktory ovlivňující vznik zadluženosti domácností. Taktéž dochází ke zhodnocení domácností vedených v exekuci a oddlužení. Na konci praktické části je veden rozhovor s koordinátorkou projektu zabývající se oddlužením, ve kterém mají být zjištěny příčiny bránící dlužníkům při vstupu do oddlužení.

2.2 Metodika

Teoretická část je zpracována na základě metody studie odborné literatury, internetových a dalších relevantních zdrojů. Vypracovaná literární rešerše vymezuje podstatné pojmy a okruhy související s problematikou zadluženosti domácností prostřednictvím kterých jsou dané popisy následně praktikovány při vytváření vlastní práce. V praktické části je provedena deskripce a analýza celkové zadluženosti domácností v České republice včetně její struktury a vybraných faktorů, jež jí ovlivňují. Data pro zpracování jsou především čerpána z České národní banky prostřednictvím systému ARAD, Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí. Dále je provedena analýza exekucí a oddlužení v České republice, u nichž byla data čerpána z Exekutorské komory a Institutu prevence a řešení předlužení. Ke konci praktické části je zpracován vedený rozhovor s koordinátorkou projektu zabývající se oddlužením.

3 Teoretická východiska

3.1 Domácnosti z ekonomického pohledu

Domácnosti jsou jedním ze základních subjektů ekonomického prostředí, které významně ovlivňují národní hospodářství dané země a lze na ně nahlížet z několika aspektů, ať už z ekonomického, sociálního nebo právního. Tyto ekonomické jednotky charakterizuje především společné vlastnictví majetku, používání společných příjmů a v neposlední řadě společné přijímání ekonomických rozhodnutí na základě jednotlivce (Vlček, 2009).

Každá domácnost se skládá z jedné či více osob a jako celek má odlišné osobní potřeby, které se na trhu snaží uspokojit prostřednictvím užitečných či vzácných statků a služeb. Na trhu výrobních faktorů vystupují domácnosti na straně nabídky jako prodávající, kde firmám nabízejí výrobní faktory v podobě půdy, práce a kapitálu. Na druhé straně však vytváří poptávku a působí jako kupující, a to na trhu výrobků a služeb. Zde nakupují statky a služby pro své potřeby prostřednictvím získaných příjmů za již prodané výrobní faktory, které od nich firmy odkoupily (Macáková, 2003).

Osobní neboli reálný důchod představuje množství peněz, které člen domácnosti obdrží během určitého časového období, ale pouze v částečné výši. Z těchto příjmů musí domácnost státu odvést příspěvky na sociální pojištění, zdravotní pojištění a daň z příjmu fyzických osob. Vláda tyto finanční prostředky následně využívá k nákupu zboží a služeb nebo k tzv. transferovým platbám. Z těch vláda vyplácí podporu v nezaměstnanosti a jiné. Po odečtení pojištění a daně zůstane domácnostem disponibilní osobní důchod, který následně vynaloží na současnou spotřebu a zbylou část uchová v podobě úspor sloužících k budoucímu využití. Úspory jsou umístovány na finančních trzích formou vkladů u bank a nákupem cenných papírů (akcií a dluhopisů). Podíl úspor na disponibilním důchodu se zvyšuje s růstem bohatství dané domácnosti (Vlček, 2009).

Předpokladem pro země s tržím hospodářstvím je, že téměř všechny výrobní faktory spadají do vlastnictví domácností a jejich prodejem jim vytváří důchod. Důchod může být tvořen pracovním výdělkem v podobě mzdy, vlastnickým příjmem (renty, úroky, dividendy) nebo příjmem plynoucí z transferových plateb. Transferové platby jsou domácnostem vypláceny po splnění zákonem stanovených podmínek ze státního rozpočtu a nejsou za ně vyžadovány žádné protislužby. Krom podpory v nezaměstnanosti do transferů také spadají

sociální platby zahrnující starobní a invalidní penzi, rodičovské příspěvky, přídavky na děti, vdovské a sirotčí důchody, příspěvky na bydlení, pohřebné, porodné a další (Jurečka, 2013).

Hlavním cílem každé domácnosti je dlouhodobě zvyšovat životní úroveň. Domácnosti rozdělují ekonomické statky na základě zásad solidarity. Určitou část prostředků, které jsou k dispozici by měl proto dostat i člen domácnosti, který se z jistých důvodů na získání daných prostředků aktivně nepodílel (Vlček, 2009).

3.1.1 Vliv domácností na HDP

Hrubý domácí produkt neboli HDP zobrazuje celkovou peněžní hodnotu veškerých finálních statků a služeb, které byly v národním hospodářství vyprodukovány výrobními faktory za určité časové období, zpravidla za jeden rok. Hodnotu HDP lze vypočítat pomocí tří různých metod, a to *produkční, výdajovou a důchodovou*, přičemž jejich výsledky by měly mít vždy stejné hodnoty s nepatrnými rozdíly. Nesmí nastat situace, kdy se výdaje na nákup statků a služeb nebudou rovnat hodnotě vyrobených produktů a služeb či celkovým příjmům z výrobních faktorů (Bayerová, 2013).

Podle Brčáka (2010) se na tvorbě a výpočtu hrubého domácího produktu v podstatné míře podílejí domácnosti prostřednictvím svých příjmů a výdajů na spotřebu. Pro výpočet HDP se nejvíce používá výdajová metoda. Ta se vypočítá jako součet výdajů jednotlivých ekonomických subjektů, jenž jsou vynaloženy na nákup statků a služeb vyprodukovaných v ekonomice dané země. Do složek výdajové metody spadají již zmíněné osobní výdaje na spotřebu domácností (C), hrubé soukromé investice (I), vládní výdaje na nákupy finálních výrobků a služeb (G) a čistý export (NX) jako rozdíl mezi exportem (X) a importem (M). Vzorec pro výpočet tedy vypadá takto:

$$HDP = C + I + G + NX \quad (1)$$

Spotřební výdaje domácností se odvíjí od reálného důchodu, který domácnosti obdrží a je chápán jako disponibilní důchod po odečtení daní. Domácnosti vytvářejí spotřební výdaje tím, že za účelem uspokojení svých potřeb nakupují statky dlouhodobého charakteru s dobou trvanlivosti delší než jeden rok např. osobní automobil. Dále nakupují krátkodobé statky a služby, které mají převážně jednorázové užití, a proto jsou zpravidla kratší než jeden rok (potravin, hygienické potřeby, doprava a jiné). Z makroekonomického hlediska je

spotřeba všech domácností vyjádřená ukazatelem výdajů na konečnou spotřebu domácností (Jurečka, 2010).

3.1.2 Vliv inflace na domácnosti

Inflací se rozumí znehodnocování hodnoty peněz v čase, ve kterém se míra inflace vyvíjí a je měřena Českým statistickým úřadem. Inflace je zjišťována na základě sledování cenové hladiny, která je měřena za pomoci spotřebního koše. V něm dochází k porovnávání jednotlivých položek z oblasti potravinářského (potraviny, nápoje) a nepotravinářského (potřeby pro domácnost, odívání, nábytek atd.) zboží a služeb. Cenová hladina je ovlivňována Českou národní bankou a je vyjádřena vztahem mezi celkovým objemem peněz v dané ekonomice a celkovým množstvím statků a služeb za které jsou peníze směnovány. Inflace má podstatný vliv na úspory a úvěry domácností. Při vysoké míře inflace sice bude nominální hodnota peněz stále stejná, avšak reálná hodnota uložených peněz domácností se bude snižovat. Inflace představuje výhodu především pro domácnosti, které si vzaly půjčku nebo úvěr, jelikož s růstem inflace při stejné úrokové sazbě se dlužníková reálná hodnota dluhu snižuje (Janda, 2013).

3.2 Domácnosti ze statistického pohledu

Ze statistického pohledu lze domácnosti rozdělit na domácnost *bytovou*, *hospodařící* a *cenovou*. Bytová domácnost je chápána jako souhrn osob žijících společně v jedné bytové jednotce. Ta může být složena z jedné či více hospodařících domácností, které zahrnují osoby podílející se na úhradě hlavních výdajů domácnosti. Taktéž do ní může spadat jedna nebo více cenových domácností. Ty se dělí dle příbuzenských vztahů, a to na úplné nebo neúplné rodiny, vícečlenné nerodinné domácnosti a domácnosti jednotlivce. Dále mohou být domácnosti podle Českého statistického úřadu (2001) rozděleny na základě postavení osoby v čele. Tyto skupiny jsou dále členěny na jednotlivé podskupiny, a to na:

- zaměstnance s vyšším a nižším vzděláním,
- samostatně činné (podnikatelé),
- důchodce s pracujícími a nepracujícími členy,
- nezaměstnané,
- ostatní domácnosti (neaktivní, nepobírající důchod).

Úplná rodina je brána jako manželský nebo partnerský pár ve vztahu druha a družky, přičemž v čele rodiny musí být vždy muž a rodina může, ale i nemusí mít děti. V neúplné rodině je jeden z rodičů, který má alespoň jedno nebo více dětí a osoba v čele je určena podle ekonomické aktivity a výši příjmu. Nerodinná domácnost je složena z osob v příbuzenském i nepříbuzenském vztahu, které hospodaří společně a osoba v čele je taktéž určována podle ekonomické aktivity a výše příjmu. Domácnost jednotlivce je zastupována pouze jednou hospodařící osobou (ČSÚ, 2001).

3.3 Hospodaření domácností

Hlavní podstatou finančního hospodaření domácností je, aby docházelo ke stavu, kdy budou příjmy z dlouhodobého hlediska vyšší nebo alespoň rovny výdajům. Jestliže jsou příjmy vyšší než výdaje, lze přebytek peněz využít pro tvorbu úspor nebo pro investování. Pokud v rodinném rozpočtu dojde k nesouladu a nastane situace, kdy budou výdaje vyšší než příjmy, tak musí být příjmy zvyšovány nebo výdaje snižovány, nicméně nejvhodnější možností je provést kombinaci obou variant. Dlouhodobě lze příjmy navýšit pomocí rekvalifikace, dosažením vyššího vzdělání nebo změnou dosavadního oboru, jenž zaručí lepší uplatnění na trhu práce. V kratším časovém intervalu je možno navýšit mzdu druhým zaměstnáním formou zkráceného pracovního úvazku, prací na dohodu nebo změnou zaměstnavatele. Výdaje lze snížit pomocí šetření, kdy dojde k úplnému vzdání se spotřeby konkrétního zboží či služby nebo případné obměny požadovaného předmětu. Domácnosti by měly sestavovat rozpočet v rámci jednoho měsíce a mít tak přehled o vyčíslení jednotlivých příjmů a výdajů i rozvržení toku peněz v čase, to zajišťuje tzv. cash-flow (Ministerstvo financí, 2013).

3.3.1 Příjmy domácností

Příjmy domácnosti lze rozdělit na pravidelné, nepravidelné a jednorázové. Nejdůležitější odměnou za práci u pravidelných příjmů, kterou provádí členové domácnosti pro společnosti či jiné organizace tvoří mzda nebo příjem z podnikání např. finance získané z pronajímání nemovitosti. Ta část členů domácnosti, která není zaměstnána ani nepodniká, může pobírat různé formy sociálních dávek či příspěvků. Jedná se například o rodiče, kteří nemají dostatek financí na zaplacení výdajů pro své děti, matky na mateřské dovolené nebo seniory, čerpající důchod ze sociálního zabezpečení. Nepravidelné příjmy zahrnují odměny,

příjmy z cenných papírů či úroky z vkladů. Jejich výše neustále kolísá a nelze s nimi vždy počítat stejně jako u jednorázových příjmů, které mohou být získány prostřednictvím prodeje majetku (Klínský, 2008). Domácnosti s nízkým rozpočtem mohou své příjmy navýšit s již zmíněnými dávkami státní sociální podpory, mezi které spadá:

- **Přídavek na dítě** je základní dlouhodobá dávka, která je poskytována rodinám s nezaopatřenými dětmi. Pro její nárok rodina nesmí přesáhnout koeficient 3,4násobku částky životního minima a vychází z posuzování příjmu přechodného kalendářního čtvrtletí. Přídavek na dítě je poskytován ve dvou výměrách a jeho výše je určována podle věku dítěte viz. tabulka 1. Zvýšená výměra je vyplácena, pokud má některá z posuzovaných osob příjem z výdělečné činnosti či jiných dávek (MPSV, 2021).

Tabulka 1 – Přehled měsíční výše přídaveků na děti v roce 2021 (v Kč)

Věk nezaopatřeného dítěte	Měsíční přídavek na dítě	
	základní výměra	zvýšená výměra
do 6 let	630 Kč	1130 Kč
6–15 let	770 Kč	1270 Kč
15–26 let	880 Kč	1380 Kč

Zdroj: vlastní zpracování, MPSV (2021)

- **Rodičovský příspěvek** je měsíční pravidelná dávka, která je určena rodičům pečujícím celodenně a řádně o nejmladší dítě v rodině. Rodič pobírající rodičovský příspěvek může být současně zaměstnán. Tím dochází k navyšování celkových příjmů jeho rodiny. Délka pobírání této dávky může být nejdéle do čtyř let věku dítěte až do vyčerpání celkové částky ve výši 300 000 Kč, pokud jsou v rodině narozena dvojčata nebo vícčata, tak se částka navyšuje na 450 000 Kč. Nárok a výše rodičovského příspěvku se odvíjí od výše pobírané peněžité pomoci v mateřství či nemocenské v důsledku porodu. Měsíční dávka však odpovídá nejvýše 70 % měsíčního příjmu (Úřad práce ČR, 2021).
- **Příspěvek na bydlení** slouží jednotlivcům nebo rodinám s nízkými příjmy na pokrytí nákladů spojených s bydlením. Za rodinu jsou považovány všechny osoby, které v bytě společně žijí s výjimkou osob prokazující opak. Tato dávka je vyplácena na základě výše příjmu dané domácnosti a lze jí nárokovat až tři měsíce zpětně. Do příjmu pro

nárok na tuto dávku se nezahrnují příjmy ze závislé činnosti u nezaopatřených dětí. Žadající osobou může být buď nájemce nebo podnájemce bytu, který je uveden v nájemní smlouvě. Taktéž si o tento příspěvek může zažádat i vlastník bytu nebo osoba, která využívá byt na základě služebnosti neboli věcného břemena užívání. Pokud podmínky nároku splňuje více oprávněných osob, tak příspěvek náleží na základě společné domluvy pouze jedné z nich. Podmínky pro vyplacení této dávky jsou splněny ve chvíli, kdy jsou zaplacené náklady na bydlení v rozhodném období vyšší než hodnota součinu všech příjmů dané domácnosti a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35). Úřad práce (2021) využívá pro určení nároku na příspěvek na bydlení následující obecný vzorec:

$$\begin{aligned} \text{Příjem} \times 0,30 \text{ (Praze } 0,35) > \text{ náklady na bydlení} &= \text{nárok nevzniká} \\ \text{Příjem} \times 0,30 \text{ (v Praze } 0,35) < \text{ náklady na bydlení} &= \text{nárok vzniká} \end{aligned} \quad (2)$$

- **Porodné** je jednorázovou přispívanou dávkou rodinám s nízkými příjmy podle stanovené hranice a slouží na náklady spojené s narozením dítěte. Ve chvíli narození prvního nebo druhého živého dítěte má rodina nárok na porodné, pokud její společný příjem v předcházejícím kalendářním čtvrtletí nebyl vyšší než koeficient 2,7násobku částky životního minima rodiny. Na první narozené živé dítě je poskytováno porodné ve výši 13 000Kč a 10 000Kč při narození druhého (MPSV, 2021).
- **Pohřebné** je taktéž pevně stanovená jednorázová dávka ve výši 5000 Kč, kterou vyplácí Úřad práce. Nárok na pohřebné má rodič dítěte nebo osoba, která vypravila pohřeb dítěti, jež bylo ke dni smrti nezaopatřené. Nárok na tuto dávku vzniká dnem pohřbení a nevyplácí se do ciziny. V případě podílení se více osob na vypravení pohřbu se dávka vyplácí pouze jedné osobě, která si zažádá jako první (Úřad práce ČR, 2021).

3.3.2 Výdaje domácností

Výdaje domácností tvoří peněžní prostředky, které jsou vynaloženy na zajištění chodu domácnosti a uspokojení potřeb jejích jednotlivých členů. Výdaje mohou být děleny na pevné, kontrolovatelné a jednorázové. Pevné výdaje jsou pravidelně opakovatelné a je obtížné je redukovat nebo se jim úplně vyhnout, jedná se například o nájemné, splátky půjček, hypotéky nebo leasingu. Výše kontrolovatelných výdajů závisí na uspokojení

určitých potřeb, které lze buď částečně nebo úplně omezit. U jednorázových výdajů je rovněž možné ovlivnit jejich výši, nicméně se jedná o vyšší finanční částky, které jsou vynakládány na jednorázovou koupi domácích spotřebičů, auta nebo dovolené (Klínský, 2008). Jednorázové výdaje jsou často i neočekávané a mohou tak způsobit dluhové problémy, které jsou zapříčiněny tím, že lidé v danou chvíli nemají na úhradu neodkladné věci dostatek peněz (oprava ledničky, pračky a jiné) (Petýrková, 2012).

Potřeba na kterou jsou výdaje vynakládány je různorodá a neomezená, avšak zdroje neboli příjmy sloužící pro uspokojení potřeb domácnosti jsou vždy omezené. Při útratě omezených prostředků pro dosažení určitého cíle současně dochází ke ztrátě příležitosti získání cíle odlišného. Pohled, kdy se člověk něčeho vzdá, aby mohl získat něco jiného se v ekonomice nazývá náklad obětované příležitosti (Nováková, 2011).

3.3.3 Finanční rezerva

Finanční rezerva představuje odložení jistého peněžního obnosu na méně příznivé období. Tedy na zaplacení nečekaných výdajů spojených s běžným chodem domácnosti. Výše finanční rezervy je individuální a odvíjí se od aktuální finanční situace dané domácnosti. Pro její tvorbu je možným řešením zřízení spořicího účtu, který je oproti osobnímu účtu lépe úročený. Dále lze peníze uložit do podílových fondů nebo do akcií, ve kterých budou budoucí výnosy značně vyšší než u spoření. Pokud jsou výdaje domácnosti téměř rovny s jejími příjmy, existují možnosti, které by výdaje snížily. Vhodnou pomůckou je vedení domácího účetnictví, s jehož pomocí lze zjistit využití peněžních prostředků na nepotřebnou útratu, a tím zamezit případnému zadlužení (Janda, 2013).

3.3.4 Pojištění

Pojištění je finanční služba nabízena pojišťovnami, při které se vědomě vytvářejí finanční rezervy určené k budoucím úhradám potřeb nebo škod vzniklých z nahodilých událostí. Tato rezerva je vytvářena z prostředků pojištěných subjektů neboli pojistného, které představuje cenu za poskytnuté služby a převzatá rizika (Nováková, 2011). Primární úlohou pojištění je ochrana domácností a jejich majetku před nepříznivými situacemi. Pro domácnosti lze na trhu nalézt několik druhů pojištění, a to:

- **Životní nebo úrazové pojištění** je nabízeno většinou pojišťoven a slouží k pokrytí výpadku příjmu při dlouhodobé pracovní neschopnosti z důvodů invalidity, trvalých

následků či léčby úrazů. Pokud je domácnost závislá na příjmu jednoho ze členů rodiny, tak je vhodné nastavit dostatečně vysokou pojistnou částku i pro případ smrti. Tím dochází k určitému zajištění a jistotě, že pojistným plněním budou pokryty veškeré náklady a domácnost se tak nebude muset zadlužit (Klusák, 2019).

- **Pojištění domácnosti** spadá do skupiny pojištění, ve kterém je kryto vybavení majetku domu nebo bytu dané domácnosti. Primárně se vztahuje na škody způsobené přírodními živly, povodní nebo záplavami, krádeží, vloupáním nebo vandalismem a mnoho dalších. Výši pojistného tak nejvíce ovlivňuje pojistná částka a poloha domu či bytu dané domácnosti (Klusák, 2019).
- **Pojištění odpovědnosti občana** si může sjednat člen domácnosti nebo jednotlivec na škody způsobené třetí osobě, které mohou v běžném životě nastat. Může se jednat o škodu vzniklou při provozu domácnosti v podobě vytopení sousedů, škodu způsobenou zvířaty a podobně (Nováková, 2011).

3.3.5 Životní úroveň, životní a existenční minimum

Podle jednoho z nejvíce užívaného pojetí je životní úroveň chápána jako stupeň uspokojování životních lidských potřeb a soubor podmínek, za které jsou jednotlivé potřeby uspokojovány. Souhrn těchto podmínek je možné rozdělit na hmotné, sociální a časově-pracovní podmínky. Konkrétní představu o obsahu životní úrovně lze vytvořit prostřednictvím struktury životní úrovně do které spadají následující podskupiny:

- spotřeba hmotných statků a placených služeb obyvatelstvem,
- úroveň bydlení (obytná plocha na obyvatele, vybavenost bytu a obytného komplexu),
- zaměstnanost včetně pracovních podmínek,
- úroveň školství (rozsah a struktura školního systému, stipendium),
- úroveň zdravotní péče (vybavení nemocnic a zastoupení odborného personálu),
- souhrn sociálního zabezpečení (podmínky invalidního nebo starobního pojištění),
- množství volného času a jeho podmínky pro využití (počet muzeí, divadel, kin),
- úroveň životního prostředí (čistota ovzduší a vody).

Životní úroveň představuje pro domácnost či jednotlivce ekonomický základ způsobu života a vytváří podmínky v podobě finančního rámce, který jejich životní styl určuje. Domácnost však může zvolit variantu „života na úvěr“ a využívat tak různé půjčky,

hypotéky nebo nákupy na splátky, které zajistí finančně náročnější způsob životního stylu v porovnání s jeho současnými reálnými financemi (Duffková, 2008).

Životní minimum je minimální společensky uznávanou hranicí finančních příjmů, které slouží k zajištění výživy domácnosti a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum představuje minimální hranici finančních příjmů, která je považována za nezbytnou k zajištění výživy a slouží k dalším základním osobním potřebám umožňující přežití. V porovnání s životním minimem byl tento institut zřízen proto, aby primárně motivoval dospělé osoby v hmotné nouzi. Existenční minimum není použitelné u nezaopatřeného dítěte, u invalidní osoby ve třetím stupni, u poživatele starobního důchodu a osoby starší 68 let. Z hlediska právní úpravy je životní i existenční minimum stanoveno zákonem č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a nejsou zde zahrnovány nezbytné náklady na bydlení. Poskytované měsíční částky jsou uvedené v tabulce 2 (MPSV, 2021).

Tabulka 2 – Přehled měsíčního životního a existenčního minima v roce 2021

Životní minimum			
Jednotlivec	3 860 Kč za měsíc	Dítě do 6 let	1 970 Kč za měsíc
První osoba v domácnosti	3 550 Kč za měsíc	Dítě od 6 do 15 let	2 420 Kč za měsíc
Druhá osoba v domácnosti	3 200 Kč za měsíc	Dítě od 15 do 26 let	2 770 Kč za měsíc
Existenční minimum			
2 490 Kč za měsíc			

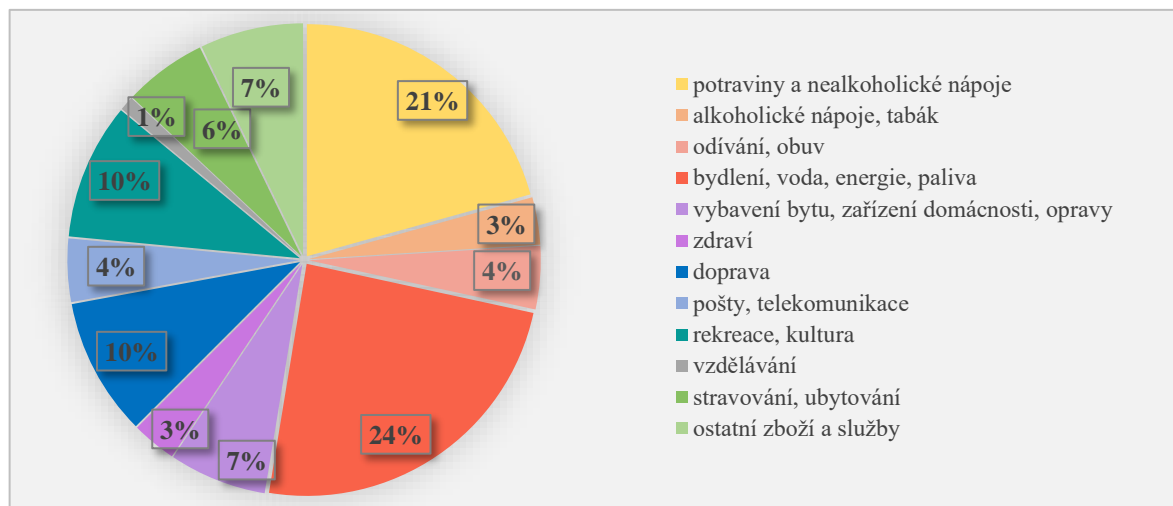
Zdroj: vlastní zpracování, MPSV (2021)

3.3.6 Klasifikace individuální spotřeby

Klasifikace individuální spotřeby, nazývána také CZ-COICOP byla zavedena Českým statistickým úřadem s nabytím účinnosti od 1.ledna roku 1997. Tato klasifikace vznikla na základě podkladu mezinárodního standardu COICOP neboli Classification of Individual Consumption by Purpose. Hlavním důvodem jejího vytvoření je utřídění veškerých typů individuální spotřeby dle účelu. Kategorie této klasifikace následně slouží pro statistická šetření, která jsou závazná a prováděna v souladu se zákonem o státní statistické službě či jinými zákonem stanovenými právními předpisy. K rozeznání výdajů na

individuální spotřebu jsou dle klasifikace CZ-COICOP používány tři institucionální sektory: domácnosti, neziskové instituce sloužící domácnostem a vládní instituce (veřejnoprávní subjekty) (ČSÚ, 2014). Český statistický úřad tyto sektory dále rozděluje na jednotlivé oddíly, které jsou uvedeny v obrázku 1 včetně procentuálního zastoupení spotřebních výdajů domácností v roce 2020 (průměr na člověka v % za rok).

Obrázek 1 – Spotřební výdaje domácností v roce 2020

Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ (2020)

3.4 Dluh a jeho vznik

V dnešní době se dluhy staly běžnou součástí života a provází společnost již od počátku civilizace, kdy však nebyly známy v podobě nynějších peněz, ale i tak existovaly. Během období výměnného obchodu tzv. handlování se za zboží platilo prostřednictvím jiného zboží na základě dohody mezi kupujícím a prodávajícím, tím docházelo ke směně věcí mezi lidmi, kteří si byli následně zavázání. V případě „směny na dluh“ obdržel věřitel od dlužníka věc, která mu byla vrácena, až po předání domluvené věci k výměně, pokud tak neučinil a porušil svou povinnost, vyskytoval se riziku, že přijde o svou svobodu a dostane se do otroctví (Graeber, 2012).

Dluh může mít peněžní i nepeněžní formu a lze ho všeobecně přiřazovat k pojmu závazek, podle něhož je jedna osoba povinna vůči druhé osobě něco plnit. Dluh je základním předmětem vztahu mezi dlužníkem a věřitelem, přičemž ze strany věřitele je chápán jako pohledávka, jelikož za předem dohodnutých podmínek (písemné nebo ústní formě) poskytl

dlužníkovi finanční prostředky. Ze strany dlužníka je dluh brán jako závazek, který je nutno vyrovnat, jinak by došlo k porušení jeho povinností. Rozlišují se dluhy veřejné neboli vládní, dále podnikové, bankovní a dluhy domácností (Fialová, 2006).

Věcný či peněžní závazek, respektive dluh spadající do zodpovědnosti dlužníka, může vzniknout ze dvou základních důvodů, a to buď porušením smlouvy nebo zákonem stanovené povinnosti. V případě porušení podepsaných smluv se především jedná o dlužné nájemné, vzniklé nedoplatky za spotřebu energie (elektrina, plyn, vodné), neplacení splátek na úvěru či půjčce nebo nesplácení, kde je k uhrazení vyzván ručitel, a dále dluhy vzniklé v rámci společného jmění manželů. Do dluhů z povinnosti stanovené zákonem spadá zdravotní pojištění, nedoplatky na dani, neplacení výživného na děti, neplacení povinného ručení (pojištění odpovědnosti z provozu vozidla) nebo vzniklých pokut za nedodržení pravidel provozu na pozemních komunikacích (Hrdinková, 2013).

Pokud se dlužník s platbami opozdí nebo přestane řádně hradit, věřitel mu následně zasílá upomínky. V této fázi se dlužník může s věřitelem domluvit na případném splátkovém kalendáři a řešit situaci smírnou cestou. V případě, že k domluvě nedojde, má věřitel právo předat dluh inkasní agentuře, která bude dlužnou částku po dlužníkovi vymáhat. Dále může věřitel řešit spor prostřednictvím soudního řízení, při kterém věřitel podá na dlužníka žalobu či platební rozkaz a soud bude rozhodovat o vymahatelnosti dluhu. O vymahatelnosti dluhu může také mimo soudní řízení rozhodovat rozhodce podepsáním rozhodčí doložky. Poslední fázi, kdy se dluh pravomocně vymáhá je formou exekuce (Hrdinková, 2013).

Dobré vs. špatné dluhy

Život s dluhy je v aktuální době brán jako normální věc, jelikož si lidé zvykli půjčovat finanční prostředky téměř na cokoliv. I přes tuto skutečnost by se však měli držet určitých zásad bezpečného půjčování, při kterém by vypůjčené peníze vynaložily na podstatné věci s dlouhodobou trvanlivostí. Mezi „dobré“ úvěry či půjčky patří primárně investice na vlastní bydlení, zvýšení aktuálního příjmu či rozjezd v podnikání, vždy je však nutné zhodnotit, zda je tato forma zadlužení výhodná a nevyhnutelná. Pokud si chce člověk zažádat o úvěr na bydlení, musí mít přehled o svých finančních možnostech a jistotu, že bude schopen tento závazek dlouhodobě splácet. Úvěry sloužící k navýšení dosavadních příjmů by měly být zaměřené na rozvoj a dosažení vyššího stupně vzdělání v podobě rekvalifikačních či jazykových kurzů, školení a dále. V případě úvěru pro začínající

podnikání by měl být naplánován a vytvořen kvalitní podnikatelský záměr. Naopak úvěry „špatného“ charakteru jsou využívány za účelem zvýšení sociálního statusu v podobě krátkodobých spotřebitelských úvěrů a rychlých půjček ze kterých je zaplacený např. nájem, dovolená, oblečení nebo jídlo. V nejhorším případě také může dojít k fázi, kdy je půjčka použita na zaplacení dalšího úvěru, a tím dochází k prohloubení těžké životní situace domácnosti (Janda, 2013).

3.5 Financování domácnosti na dluh

Již bylo zmíněno, že domácnosti uspokojují své potřeby prostřednictvím statků a služeb nakoupených ze svých příjmů. Může však nastat situace, kdy na konkrétní nákup nebudou mít dostatek vlastních peněz, a tak svou potřebu buďto odloží na pozdější dobu nebo se rozhodnou pro financování potřeb na dluh (Janda, 2013). Pokud se domácnost nepřikloní k řešení svou spotřebu odložit, přichází na řadu možnost ve formě půjčky či úvěru. Pro domácnost, která si chce půjčit určitou část finančního obnosu může půjčka a úvěr působit stejným dojmem, avšak mezi těmito uvedenými pojmy jsou z ekonomického i právního pohledu zásadní rozdíly. Rozlišnost mezi úvěrem a půjčkou je primárně zakotvena v právní úpravě, kdy úvěr je formulován zákonem o spotřebitelském úvěru a půjčkou se zabývá občanský zákoník. Půjčka byla s příchodem nového Občanského zákoníku nahrazena pojmem zápůjčka, která je definována v zákoně č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník: „*Přenechá-li zapůjčitel vylučitelnou věc tak, aby ji užil podle libosti a po čase vrátil věc stejného druhu, vznikne smlouva o zápůjčce.*“

Při půjčce i úvěru dochází k poskytnutí prostředků věřitelem (fyzická osoba, banka nebo jiná instituce) za předem stanovených podmínek ve formě splacení, výši úroků či jiných odměn. Předmětem úvěru jsou výhradně finanční prostředky, avšak u půjčky může být předmětem krom finančních prostředků také jakýkoliv jiný hmotný majetek, který lze nahradit jinou věcí stejného druhu. Rozdíl je tedy i v případě úroků, které u půjčky mohou i nemusí být sjednány, ale u úvěru musí být ujednány vždy. Mimo jiné, smlouva o půjčce vzniká pouze v případě, kdy věřitel předá žadateli předmět smlouvy v podobě převodu peněz nebo půjčení majetku. Smlouva o úvěru může vzniknout i bez předání předmětu plnění, tedy finančních prostředků žadateli od věřitele (Petýrková, 2012).

Úrok vyjadřuje hodnotu peněz za zapůjčení finančních prostředků, ať už půjčky nebo úvěru poskytnutých věřitelem, který může finanční částku na určitou dobu postrádat. Pro

dlužníka nebo domácnost je úrok částka, kterou za zapůjčené peníze zaplatí společně s jistinou do určité sjednané lhůty (Nováková, 2011). V případě spoření uvádí úrok výši výnosu z uložených peněz, kterou domácnost následně obdrží (Janda, 2013).

Úroková sazba neboli **úroková míra** představuje procentní vyjádření podílu úroku k hodnotě zapůjčeného kapitálu. Udává tedy, kolik procent z jistiny dlužník musí věřiteli zaplatit jako odměnu za zapůjčené peníze. (Nováková, 2011) Celková výše úrokových sazeb je do značné míry ovlivňována inflací, a proto při jejím růstu banky zvyšují úrokové sazby úvěrů i vkladů, aby se nesnižovala hodnota úspor a nedocházelo k jejich výběru. Banky používají pevnou úrokovou sazbu vkladu nebo úvěru, která je po celou dobu neměnná a také pohyblivou úrokovou sazbu. Ta je stanovená pouze pro určité období a banka má právo jí v případě změny inflace nebo zesílení konkurence upravit (Klínský, 2008). Úroková míra je buď nominální, ta je zpravidla uvedena ve smlouvě o úvěru či půjčce nebo reálná úroková míra, do které je navíc zohledněna i změna kupní síly zahrnující inflaci (Revenda, 2012). Podle Novákové (2011) se úroková sazba váže k období, ke kterému se úrok vztahuje a je definováno zkratkou za uváděnou sazbou. Jedná se o období:

- roční, vyjádřeno zkratkou p.a. (per annum),
- pololetní, vyjádřeno zkratkou p.s. (per semestrum),
- čtvrtletní, vyjádřeno zkratkou p.q. (per quartale),
- měsíční, vyjádřeno zkratkou p.m. (per mensem),
- denní, vyjádřeno zkratkou p.d. (per dies).

Roční procentní sazba nákladů neboli **RPSN** je dalším podstatným pojmem při porovnávání výhodnosti a nevýhodnosti úvěrů či půjček u jednotlivých bankovních a nebankovních společností, které mají ze zákona povinnost v úvěrové smlouvě RPSN uvádět. Jedná se o procentní rozdíl z celkové dlužné částky za období jednoho roku a obsahuje více informací než úroková míra. RPSN představuje souhrn celkových poplatků a nákladů, které musí dlužník věřiteli skutečně zaplatit. Zahrnuje poplatky a náklady spojené s vyřízením a uzavřením smlouvy, za vedení účtu, čerpání, správu a placení úvěru. Čím více je RPSN nižší, tím méně za půjčku dlužník zaplatí (Petýrkova, 2012).

Koeficient navýšení taktéž slouží pro srovnání nákladů půjčky či úvěru a vypočítá se jako celková částka se započtením veškerých nákladů (úroky, související poplatky atd.), která se následně podělí s výší dlužného kapitálu. Tento ukazatel však nezohledňuje změnu

kupní síly peněz. Pokud by při srovnání dvou úvěrů vyšel stejný koeficient navýšení, bude výhodnější zvolit úvěr nabízející delší dobu splatnosti (Petýrkova, 2012).

Při rozhodování o zapůjčení prostředků formou půjčky nebo úvěru je tedy důležité, aby se dlužník informoval nejen o úrokové míře, ale také o výši RPSN a koeficient navýšení. Výhodná půjčka či úvěr sice dlužníkovi může pomoci s vyřešením jeho situace, ale při špatné volbě by se mohl dostat do již zmíněné dluhových problémů.

Domácnosti si mohou sjednat úvěr či půjčku od finančních institucí, a to buď bankovních či nebankovních, u finančního poradce, přes internet nebo po telefonu (Janda, 2013). Oproti minulosti již není tak těžké si půjčku sjednat, jelikož v nebankovním sektoru existuje mnoho poskytovatelů. Tím narůstá konkurence, která nutí banky i ostatní finanční společnosti neustále nabízet výhodnější produkty a upravovat je tak, aby byly schopné uspokojit co nejširší množství žadatelů, zájímající se o úvěr či půjčku. Bankovní instituce jsou oproti nebankovním společnostem obecně vnímány jako důvěryhodnější subjekt, od kterého mohou získat půjčku s příznivějším úrokem. Problém však nastává ve chvíli, kdy lidé potřebují peníze ihned, to však u banky možné není, jelikož vyřízení samotné půjčky je velice zdouhavé a administrativně náročné. Před sjednáním půjčky či úvěru si banky žadatele vždy důkladně prověřují a zjišťují, zda má dostatečný příjem nebo záznam v registru. V tomto směru jsou některé nebankovní společnosti benevolentnější a nevyžadují doložení příjmu ani nekontrolují zápis v registru a poskytují finanční prostředky i nezaměstnaným (Hardyn, 2018).

Při sjednání půjčky nebo úvěru zprostředkovaného přes finančního poradce je velmi důležitá jeho vhodná volba. Nový zákon o spotřebitelském úvěru z roku 2016 zavedl pro činnost finančního poradenství povinnost složit zkoušku odborné způsobilosti, kdy hlavním důvodem bylo odstranění nekvalifikovaných finančních poradců, kteří by budoucím dlužníkům mohli spíše uškodit ve svůj prospěch. Dále je nutné zřízení pojištění odpovědnosti a registrace u České národní banky, v tomto registru si tak domácnosti mohou finančního poradce předem prověřit a zjistit, zda splňuje zákonem stanovené náležitosti. Tím zamezí případné hrozbě v podobě špatně sjednaných a nevýhodných podmínek úvěru nebo půjčky, která by následně mohla způsobit finanční problémy (Doskočilová, 2017).

Rizikové, ale zároveň nejrychlejší a nejpohodlnější je vyřízení půjčky či úvěru přes internet nebo telefon. Sjednání sice probíhá v krátkém časovém horizontu, avšak není zde osobní kontakt s druhou osobou, která by potenciálnímu dlužníkovi mohla v případě jeho

neznalosti určitých termínů pomoci. Dlužník sice může využít služby poskytované telefonním operátorem, ale i jeho znalosti mohou být značně omezené a sjednávání po internetu či telefonu se tak pro dlužníka stává spíše komplikací (Janda, 2013).

3.5.1 Bankovní sektor

Bankovní sektor je jedním ze segmentů finančního odvětví a je tvořen centrální bankou a soustavou dalších obchodních bank, které jsou vyznačovány specifickými znaky. Centrální banka je státní bankou, sloužící veřejným zájmům a tuto funkci v České republice zastupuje Česká národní banka. Účelem ČNB je udržování měnové stability, bezpečné fungování finančního systému a celkového zajištění hospodářského růstu za pomoci dosažení makroekonomických cílů. Nováková (2011) uvádí, že je centrální banka na vládě nezávislá a vývoj ekonomiky ovlivňuje „nepřímo“ obchodními bankami, nad kterými drží svůj dohled a soustřeďuje se na:

- regulaci při vstupu do bankovního sektoru za pomoci vydávání bankovních licencí,
- vytýčení pravidel činnosti obchodních bank a následnou kontrolu jejich dodržování,
- povinné pojištění vkladů fyzických a právnických osob,
- působnost ve funkci věřitele poslední instance, při které zajišťuje poskytnutí finančního zdroje významným obchodním bankám s hrozícím úpadkem.

ČNB podle zákona o ochraně spotřebitele dále dohlíží na dodržování zákazu používání nekalých praktik a zákazu diskriminace spotřebitele. Její dohled však dosahuje pouze na subjekty, které spadají do její působnosti. V případě, že dojde k porušení určité povinnosti podle zákona o spotřebitelském úvěru ze strany nebankovního poskytovatele nebo zprostředkovatele ještě před vydáním oprávnění k činnosti od ČNB, tak je nutné se obrátit na Českou obchodní inspekci. Pokud dohlážený subjekt poruší zákonem stanovená pravidla, má dohledový orgán právo na udělení sankce ve formě pokuty (Ministerstvo financí, 2017).

Obchodní banky jsou podnikatelské subjekty, které přijímají finanční prostředky od fyzických či právnických osob a zároveň jim poskytují úvěry na vlastní účet. Ke své činnosti potřebují obchodní banky bankovní licenci, kterou vydává ČNB a fungují na stejném principu jako ostatní firmy, jejichž hlavním cílem je dosahování zisku. Jednotlivé obchodní banky jsou specializovány na konkrétní skupinu klientů dle jejich okruhu nabízených produktů. Některé se mohou zaměřovat na přijímání vkladů nebo poskytováním úvěrů pouze

fyzickým osobám a jiné se soustředí spíše na dlouhodobé investiční financování pro velké firmy. Mezi obchody bank spadají úvěry, vklady, vedení účtů a vydávání platebních karet. (Nováková, 2011).

3.5.2 Nebankovní sektor

Nebankovní sektor je dalším segmentem z finančního odvětví, na kterém působí podnikatelské subjekty s finančními produkty. Jedná se o instituce, nabízející stejné či podobné služby jako banky, ale o banky se přímo nejedná. Mezi jednotlivými společnostmi v nebankovním sektoru existují značné rozdíly, jelikož se zde vyskytují poctivé společnosti s širokým portfoliem nabízených úvěrů, ale i pochybné, které rychle vzniknou a zase zaniknou (Nováková, 2011). Aby došlo k pročištění trhu od těchto nepoctivých nebankovních společností vznikla v roce 2016 novela zákona o spotřebitelském úvěru podle které mohou půjčovat pouze společnosti s licencí od ČNB a základním kapitálem ve výši 20 milionů korun. Pokud ČNB vydání licence zamítne, daná firma si o ní může zažádat znovu, avšak do doby schválení nesmí poskytovat a sjednávat nové půjčky či úvěry (Veselíková, 2018).

3.5.3 Bankovní vs. nebankovní půjčky

Bankovní společnosti se zaměřují na nerizikovou skupinu domácností, které mají stabilní zaměstnání, a tím splňují tzv. bonitu, potvrzující, že potenciální klienti budou své závazky vůči věřiteli hradit řádně dle data splatnosti a nebudou tak vznikat případné potíže (Hrdinková, 2013). Pro klienty je tak u bankovních půjček a úvěrů velkou výhodou nízký úrok na jistinu a RPSN. Jelikož jsou činnosti bankovních společností regulovány mnoha zákony, vyhláškami i směrnicemi a jsou pod dohledem ČNB, tak jejich poskytnuté půjčky a úvěry spadají mezi jedny z nejbezpečnějších. Jistina zapůjčené částky se může pohybovat v nižších ale i vyšších hodnotách a většina bank nabízí k půjčce i pojištění proti neschopnosti splácet. U některých bank je vyžadováno mít při sjednání úvěru ručitele či zajištění majetkem a není možné si o něj zažádat, pokud klient nemá zařízený běžný účet přímo u ní. Další nevýhodou pro žádající klienty je, že na úvěr či půjčku musí vyčkat delší časovou lhůtu a pokud nesplní požadovanou bonitu, tak jim finanční prostředky nebudou poskytnuty (Stachi, 2017). Tím se dostávají do situace, kdy se rozhodnou pro nebankovní společnosti, nabízející finanční produkty pro rizikovou i nerizikovou skupinu lidí. Úrok na jistinu a RPSN je oproti bankovním produktům o trochu vyšší, ale potenciální klienty zde nemusejí

dokládat své příjmy a mohou spadat do skupiny zaměstnaných či nezaměstnaných (Hrdinková, 2013). Domácnosti mohou finanční prostředky od nebankovních společností získat v krátkém časovém horizontu z důvodu nižší náročnosti na administrativu a bezúčelnosti úvěru. K získání úvěru či půjčky není většinou nevyžaduje ručitel nebo zástava majetku. Pro volbu tohoto typu úvěru si je však vhodné vybrat takového poskytovatele, který je transparentní a zveřejňuje o půjčce veškeré potřebné informace včetně potřebných dokumentů pro sjednání či případnou reklamaci (Stachi, 2017).

3.6 Úvěrové produkty a alternativní způsoby financování

Úvěr je určitá částka finančního obnosu a jedná se o stav, při kterém klient obdrží od poskytovatele, ať už bankovní či nebankovní instituce, sjednanou peněžní částku. Ta je následně splácená společně s úroky dohodnutým způsobem dle úvěrové smlouvy. Peněžní úvěry mohou být vyplácené v hotovosti nebo bezhotovostně, kdy dlužník získá ujednanou částku přímo na jeho účet (Rejnuš, 2014). Hotovostní úvěry jsou většinou poskytovány neúčelově s vyšší úrokovou mírou a spotřebitel se teprve rozhoduje, na co vypůjčené finanční prostředky použije a bezhotovostní úvěry jsou vypláceny spíše u účelových typů úvěru. Způsob jejich čerpání lze provést jednorázovou, postupnou, kontokorentní nebo revolvingovou formou a frekvence splácení může být měsíční, čtvrtletní nebo i roční (Šimánková, 2004). Úvěrování je primární činností banky, která musí zohledňovat i její druhou činnost, a to soustředování dostupně volných finančních prostředků od fyzických i právnických osob. Úvěry jsou rozlišovány také podle jejich délky na krátkodobé (do jednoho roku), střednědobé (do čtyř až pěti let) a dlouhodobé (nad čtyři až pět let, patří sem například hypotéka). Obecně platí, že čím je doba splácení úvěru delší, tím je vyšší pravděpodobnost rizika nesplácení úvěru, jelikož dlužník během tohoto období může přijít o své zaměstnání, onemocní nebo se zároveň zadluží u jiné banky a své úvěry nebude schopen splácet. Z těchto důvodů proto banky požadují zajištění úvěru v podobě:

- ručení jiné osoby s dostatečnými příjmy, která splácí dluh místo dlužníka,
- směnky,
- movitého nebo nemovitého majetku (automobil, pozemek, byt, rodinný dům),
- pojištění (pro případ smrti, trvalých následků úrazu, dlouhodobé neschopnosti splácet kvůli nemoci, invaliditě nebo ztrátě zaměstnání),
- jiné (například cenné papíry) (Nováková, 2011).

Alternativní zdroje financování jsou způsoby umožňující získání movitých a nemovitých věcí pro potřeby osob nebo podnikatelů bez toho, aniž by muselo dojít k okamžité úhradě. Nejedná se přímo o úvěr, ale o určitý způsob pronájmu dané věci. Mezi alternativní způsoby financování patří zejména leasing, faktoring a forfaiting (Nováková, 2011).

3.6.1 Kontokorent

Kontokorent neboli povolené přečerpání účtu je možnost čerpání peněz z osobního účtu i přestože na něm není dostatek finančních prostředků a slouží k překonání krátkodobého časového nesouladu mezi příjmy a výdaji klienta (Nováková, 2011). Kontokorent je druh úvěru, který je přímo vázán na osobního účet a lze ho zřídit u banky u které je běžný účet veden. Jeho výše limitu je upravována v čase a odvíjí se od příjmů, které na daný účet chodí nebo na základě dohody s bankou. Samotné zřízení je ve většině případů zdarma, avšak možnou podmínkou může být určitá délka vedení osobního účtu v řádě měsíců. Kontokorent funguje na podobném principu jako finanční rezerva, při které jsou k dispozici peníze navíc a lze je využít na libovolné účely. Rozdíl je však v tom, že vyčerpanou částku je nutné po určité době splatit společně s úroky, které jsou mnohdy vyšší než při sjednání neúčelového spotřebitelského úvěru (Janda, 2013). Úvěr je čerpán ve chvíli, kdy finanční prostředky na účtu nejsou dostatečné pro výběr, zaplacení příkazu k úhradě či platbu v obchodě. Všechny přijaté položky tak prvotně slouží k pokrytí dluhu, a tím dochází ke snížení nákladů na čerpání kontokorentu včetně úroků, které banka počítá denně, ale zpravidla jsou placeny měsíčně. Banky mnohdy kontokorent zobrazují jako disponibilní část zůstatku na účtu, skládající se z peněz klienta a limitu kontokorentu, to může zapříčinit určitou nepřehlednost ve financích a klient si tak nemusí uvědomit, že místo svých peněz čerpá finanční prostředky banky. Kontokorent je sjednáván na dobrou neurčitou a jeho podmínkou je, že dlužník musí alespoň jednou za stanovené období dostat svůj účet do kladných čísel nebo případně na nulu (Nováková, 2011).

3.6.2 Kreditní karta

Kreditní karta je další možností úvěru, kterou lze využít pro bezúčelové čerpání a její hlavní výhodou je bezúročné období, při kterém je možné si zapůjčit peněžní prostředky bez placení úroků (Janda, 2013). Tato doba se obvykle pohybuje okolo 40 až 55 dní, kdy si

klient může vypůjčit peníze v podstatě zadarmo, pokud však finanční prostředky nestihne v tomto časovém období vrátit, vystavuje se tak riziku placení vysokých úroků, které se u některých bank pohybují až okolo 20 %. Kreditní karta funguje na stejném způsobu jako karta debetní a používá se pro platby a výběry z bankomatu. Oproti debetní kartě může mít i výhodu v tom, že v zahraničí mohou akceptovat pouze kreditní kartu a pokud dojde k její blokaci, tak nejsou blokovány finanční prostředky klienta ale banky (Vokřál, 2021). Nevýhodou kreditní karty jsou poplatky za její vedení, pokud není pravidelně využívána a nejsou z ní pravidelné platby, tak se tato finanční rezerva může klientovi prodražit (Bartušková, 2017).

3.6.3 Spotřebitelské úvěry

Spotřebitelské úvěry jsou jednou z nejsnazších možností nepodnikatelského úvěru, který je nabízen jednotlivcům a domácnostem pro nákup spotřebního zboží, nového automobilu, vybavení domácnosti a další. U tohoto typu úvěru není vyžadováno, ale může být zajištěno ručení. Poskytovaná výše spotřebitelského úvěru se obvykle pohybuje okolo 500 000 korun, částky nad uvedenou výši se většinou prostřednictvím tohoto typu úvěrového produktu neřeší (Lochmannová, 2018).

Pro spotřebitelské úvěry je charakteristická anuitní splátka, pevná doba splatnosti a ukazatel RPSN (roční procentuální sazba nákladů) (Nováková, 2011). Dlužník splácí úvěr společně s dlužnými úroky obvykle v pravidelných splátkách (konstantní anuita) se stejnou výší až do umoření celkového dluhu, hodnoty sjednaného úroku a dalších nákladů spojených s poskytnutím úvěru. V průběhu splácení je výše jednotlivých plateb stále stejná a ke změně dochází pouze u poměru úrokové a úmorové části. Během trvání úvěrového vztahu má dle zákona dlužník právo úvěr předčasně splatit, a tím snížit celkové náklady na úvěr (Meluzín, 2018).

Mezi domácnostmi jsou spotřebitelské úvěry oblíbené především z důvodu rychlé dostupnosti peněz, které jsou někteří poskytovatelé schopni zapůjčit i během jednoho dne i bez doložení určitých podkladů např. doklady o příjmu. Zmíněný postup provádějí především instituce v nebankovním sektoru, ten však pro věřitele představuje určité riziko, a proto je z jejich strany vyžadována vyšší výnosnost, která případnou ztrátu z nesplacených úvěrů pokryje. Na finančních trzích jsou tak spotřebitelské úvěry zařazeny mezi nejdražší úvěrové produkty (Nováková, 2011).

Spotřebitelské úvěry lze získat přímo od banky či jiné finanční instituce nebo nepřímo prostřednictvím společnosti, která prodává nebo poskytuje zboží na úvěr. Způsob jejich čerpání se provádí jednorázově, kdy klient obdrží sjednanou výši najednou nebo postupně formou kreditní či úvěrové karty, ze kterých je možno opakovaně finanční prostředky čerpat a současně je splácet (Lochmannová, 2018).

3.6.4 Leasing

Leasing je jednou z forem financování, při které si lze pořídit movitou či nemovitou věc na dluh. Jeho podstatu tvoří pronájem pořizovaného předmětu, který po celou dobu dle platnosti leasingové smlouvy spadá do majetku leasingové společnosti. Podle uzavřené leasingové smlouvy daná strana s podnikatelským záměrem neboli pronajímatel poskytne za úplatu leasingovému nájemci vybraný předmět do užívání (Nováková, 2011). Leasing je pro nepodnikající osoby nejvíce využíván k nákupu nových i zánovních automobilů včetně dalších dopravních prostředků (motocykl, nákladní a užitkové automobily). Pro podnikatele jsou přednostní výhodou u leasingových splátek daňově uznatelné náklady, snižující základ pro výpočet daně z příjmů (Janda, 2013).

Způsob ručení je v závislosti leasingové společnosti, s níž je smlouva uzavřena a liší se podle předmětu smlouvy a jeho ceny. Pro primární zástavu slouží akontace, která je první navýšenou splátkou. U fyzických osob se využívá ručení třetí osobou a další možností je zástava nemovitosti. Akontace je uváděna v procentech z ceny pořizovaného majetku a její výše vychází z ceny předmětu leasingu, to znamená, že čím vyšší je jeho cena, tím vyšší je hodnota akontace, avšak vždy tomu tak být nemusí. Její výše také závisí na možnostech jejího dalšího využití, volby klienta nebo snadného prodeje předmětu leasingu ve chvíli předčasného ukončení leasingové smlouvy na základě podnětu nájemce (Nováková, 2011). Akontace je vypočítávána za pomoci leasingového koeficientu, který je tvořen poměrem mezi cenou předmětu a celkovou úhradou za jeho pronájem, zahrnující i zůstatkovou cenu. Obecně se akontace pohybuje ve výši 10 % z hodnoty majetku včetně veškerých poplatků (Janda, 2013).

Leasing je dělen na dva základní typy a to, finanční a operativní. U finančního leasingu splácí klient daný předmět, převážně automobil, formou splátek a jeho vlastnictví spadá po dobu splácení do majetku leasingové společnosti. Změna vlastnictví nastává ve chvíli, kdy klient řádně uhradí veškeré splátky a stává se tak majitelem automobilu, který si

objednal. Při operativním leasingu klient hraří fixní měsíční splátky leasingové společnosti za pronajmutí automobilu, avšak pouze na předem stanovené časové období, které se pohybuje v rozmezí dvou až čtyř let. Po uplynutí daného období musí nájemce vrátit automobil zpět leasingové společnosti a klient se tak majitelem daného vozidla nestává. U operativního leasingu se neskládá akontace, tudíž klient nemusí mít dopředu naspořené žádné finanční prostředky a promítá se pouze rozdíl mezi pořizovací a zůstatkovou cenou daného vozidla (Špulák, 2015).

3.6.5 Hypoteční úvěr

Hypoteční úvěr neboli hypotéku lze považovat za jeden z klasických finančních zdrojů, které jsou určeny fyzickým i právnickým osobám. Podmínkou pro jeho získání je zajištění zástavního práva k nemovitosti, která se nachází na území České republiky. Předmětem zástavy převážně bývá financovaná nemovitost, ale k zástavě může být zvolena i jiná. (Lochmannová, 2018). Hypoteční úvěry mohou být buď **účelové** nebo **neúčelové**. Podle Novákové (2011) je účelový hypoteční úvěr vázán na účely uvedené ve smlouvě a nejvíce se užívá:

- na nákup konkrétní nemovitosti (může, ale nemusí být v osobním vlastnictví klienta),
- na splacení půjčky či úvěru dříve vzniklé investice do nemovitosti (refinancování),
- na získání vlastnického podílu na nemovitosti (vypořádání dědictví nebo společného jmění manželů) a další.

U neúčelového hypotečního úvěru neboli americké hypotéky nemusí klient uvádět účel využití získaných finančních prostředků a je zcela na něm, jak zapůjčené peníze použije. Výhodou je získání většího finančního obnosu než u spotřebitelského úvěru a menšího zatížení klienta při měsíčních splátkách z důvodu delšího období splatnosti. Poplatky spojené s vyřízením americké hypotéky včetně vedení účtu jsou poměrně vysoké a hlavním rizikem je ztráta nemovitosti, v případě nesplacení úvěru (Nováková, 2011).

Žádost o poskytnutí hypotečního úvěru je ze strany banky posuzována na základě doložených dokladů, které potvrzují vlastnické právo k dané nemovitosti. Následně dochází k ověření věcného břemena u nemovitosti v katastru nemovitostí a odhadu ceny. Mimo jiné banky požadují splnění dalších podmínek v podobě pojištění nemovitosti či zanesení vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí a jiné (Lochmannová, 2018).

Banky obvykle poskytují hypoteční úvěry do výše 60-80% hodnoty nemovitosti, zajištěné zástavním právem a doba splatnosti se pohybuje od 5 až do 40 let. V České republice je primárně využíváno období okolo 20 let. Banky nabízejí příznivější úrokové sazby pro hypoteční úvěr za účelem koupě, rekonstrukce či výstavby nemovitosti nebo k refinancování (Nováková, 2011). U hypotečních úvěrů může být úroková sazba stanovena pevnou sazbou, která je po celou dobu splácení stejná nebo pohyblivou sazbou, ta se mění dle vývoje tržních úrokových sazeb. Většinou se používá kombinace obou postupů, kdy je pevná sazba užívána pro počáteční roky splácení a do zbylé doby do splatnosti úvěru je využita pohyblivá sazba (Dvořák, 1999).

Povinnost splácet dluh nezaniká ani ve chvíli, kdy dojde k úmrtí majitele hypotečního úvěru. V plynulém splácení musí místo něj pokračovat spoludlužníci nebo pozůstalí, a to i v případě, že dědické řízení ještě nebylo ukončeno. Pokud by ke splácení hypotéky nedocházelo, banka by následně měla právo naúčtovat sankci v podobě úroku z prodlení. Proti tomuto možnému problému se lze chránit zajištěním životního pojištění nebo pojištění schopnosti splácet. O úmrtí dlužníka je vždy nutné neprodleně kontaktovat danou banku u které je dluh veden, ta následně svou pohledávku přihlásí do dědického řízení. Pokud zatížená nemovitost hypotékou nebude mít dědice, tak danou nemovitost přímo odkoupí banka a dluh bude vyrovnán (Kalabis, 2012).

3.6.6 Úvěr ze stavebního spoření

Stavební spořitelny mimo ukládání peněžních prostředků nabízejí také účelové úvěry na bytové potřeby domácnosti, nacházející se na území České republiky. Do bytových potřeb je možné zahrnout nákup nemovitosti či pozemku pro výstavbu, změnu stavby a jiné. V porovnání s hypotékou lze uvést, že úvěr ze stavebního spoření je dostupnější, jelikož spořitelny půjčují i menší částky a domácnosti si tak úvěry sjednávají spíše na různé opravy a rekonstrukce, zatímco hypotéka je využívána primárně k samotné koupi nemovitosti. Od stavební spořitelny je možno získat po splnění určitých podmínek řádný úvěr ze stavebního spoření nebo překlenovací úvěr (meziúvěr), který lze sjednat i bez nesplnění podmínek. U první varianty je nutné spořit minimálně dva roky, mít naspořeno alespoň 40 % z požadované cílové hodnoty a dosáhnout tzv. hodnotícího čísla, které interně určuje stavební spořitelna. U překlenovacího úvěru naspořená částka vyžadována není (AČSS, 2019). Podle Novákové (2011) mezi hlavní výhody úvěru ze stavebního spoření spadá:

- neměnná úroková sazba po celou dobu úvěrování, začínající na sazbě 3 % p.a.,
- delší doba splatnosti úvěru, která může být i nad 20 let,
- zaplacené úroky lze stejně jako u hypotéky odečíst od daňového základu,
- maximální výše úvěru je v závislosti na hodnotě cílové částky zvolené klientem,
- u většiny úvěrů není vyžadována zástava nemovitosti.

Zajišťování úvěrových rizik

Při každém finančním obchodu, zahrnující i platební operace, se věřitel i dlužník vystavuje určitému riziku, kdy nebude moci dostát svým závazkům z objektivního nebo subjektivního důvodu. Podstatou úvěrového rizika je, že dlužník nebo banka nebude schopná či ochotná splnit dříve ujednané a stanovené podmínky na základě smlouvy, a tím bude protistraně způsobena finanční újma. U dlužníka je nejčastější příčinou porušení smluvních podmínek formou nesplacení úvěru. Banka je v procesu úvěrování vystavena několika rizikům s odlišnou mírou ovlivnitelnosti, které se snaží eliminovat dodržováním určitých zásad, a to:

- Zásadou **bezpečnosti** – poskytované úvěry bankou jsou financovány z obdržených vkladů od jiných subjektů, vůči kterým má povinnost na základě vkladových smluv dostát svým závazkům.
- Zásadou **likvidity** – určitou část zakoupených zdrojů musí banka uschovat do likvidní rezervy, i přestože tím přichází o vyšší výnosy z obdržených vkladů.
- Zásadou **rentability** – hospodářský výsledek banky podléhá optimální úrokové marži mezi úrokovými sazbami výnosů a nákladů a také potřebám vytváření rezerv, které slouží pro ztráty z nezaplacených úvěrů (Meluzín, 2018).

Úvěrové registry

Úvěrové registry jsou databáze pro evidenci pozitivních i negativních údajů o dlužnících, kterým plánovaně nebo nečekaně vznikl závazek. Bankovní i nebankovní instituce si prostřednictvím nich zjišťují a vyměňují informace o platební morálce dlužníka a ověřují, zda své dluhy hradí dle data splatnosti a v plné výši (Jílek, 2009). Pokud dlužník neplní své platební povinnosti, snižují se mu tak šance na čerpání dalších půjček či úvěrů. Přínosem registrů je ochrana finančních institucí před rizikovými klienty, kteří nejsou schopni splácet. Tím dochází k efektivnějšímu řízení úvěrových rizik. Zároveň jsou chráněni

i lidé, kterým by následně mohli vzniknout problémy spojené s předlužením, exekucí či osobním bankrotem (Veselíková, 2017).

V České republice je založeno několik registrů, avšak v případě fyzických osob jsou relevantní pouze tři registry dlužníků. Banky a úvěrové společnosti shromažďují veškeré údaje o svých klientech v Bankovním registru klientských informací (BRKI), kde jsou uloženy záznamy o sjednaných úvěrech, žádostech jednotlivých hypoték, kreditních kartách nebo kontokorentu. Na podobném principu funguje i Nebankovní registr klientských informací (NRKI), ale slouží především institucím poskytujícím nebankovní úvěry. Nejznámějším registrem dlužníků, který je používán nejen bankami a leasingovými společnostmi je zájmové sdružení právnických osob tzv. SOLUS. Tato databáze poskytuje komplexní náhled na úvěruschopnost klientů také spořitelnám, poskytovatelům telekomunikačních služeb, distributorům energií atd. a napomáhá tak případným finančním ztrátám věřitelů (Cvejnová, 2021).

3.7 Zadluženost a předlužení domácností

Zadluženost domácností je stav, při kterém domácnosti spotřebovávají vyšší částku, než činí jejich disponibilní důchod a na finančním trhu se tak dostávají do pozice dlužníka. Jejich celkové příjmy jsou ke krytí výdajů nedostatečné, a proto pro financování vlastních potřeb využívají cizí zdroje (Zajíčková, 2010). Důvodem je, že lidé mají často touhu vlastnit něco hodnotnějšího než jejich okolí nebo se alespoň vyrovnat stejné životní úrovni. Tímto konzumním způsobem života se však mnoho z nich následně dostává do dluhové spirály, ze které se těžko dostává ven (Janda, 2013).

Dle vzniku jsou rozlišovány dva druhy zadluženosti, a to plánovaná a neplánovaná. Plánovaná zadluženost závisí na vůli dlužníka, tudíž vzniká záměrně, příkladem mohou být investice do vzdělání, nákup nemovitosti nebo předmětu k dlouhodobé spotřebě apod. Naopak neplánovaná zadluženost nevzniká z vlastního rozhodnutí dlužníka a vychází z nečekaných událostí. Je zapříčiněna například ztrátou zaměstnání, dlouhodobou pracovní neschopností, neplánované narození dítěte nebo živelní pohromou (povodně, požár atd.). Pokud v těchto nečekaných situacích domácnosti nemají našetřené úspory, jsou ochotni tento výpadek příjmu překonat pomocí zadlužení (Zajíčková, 2010).

Předlužení je oproti zadlužení stav, kdy má člověk dluh u několika věřitelů a není schopen plnit své finanční povinnosti, jelikož celkový souhrn těchto závazků je značně vyšší

než hodnota jeho majetku. Skupinu obyvatel, kterou předlužení primárně postihuje jsou sociálně znevýhodnění jedinci, u kterých může být snižena finanční gramotnost (Nováková, 2011).

3.7.1 Příčiny zadlužování domácností

Příčin zadlužování domácností existuje celá řada, nicméně je lze rozdělit do několika skupin, které mohou být vzájemně propojeny. Podle Jílka (2013) mezi nejčastější důvody vzniku zadluženosti domácností spadá zejména:

- **Nulová finanční gramotnost** – jeden z nejčastějších důvodů, kvůli kterému se domácnosti do zadluženosti dostávají. Mnoho z nich si bez rozmyšlení sjednává půjčky za účelem rychlého získání finančních prostředků, aniž by měly dostatečné znalosti o úrokových sazbách či délce splácení úvěru nebo půjčky.
- **Sociální status** – dluhy vznikají primárně na základě zvyšování sociálního statusu, a to i na úkor nedostatku vlastních peněz. Lidé se zaměřují především na to, jakým způsobem jsou vnímáni jejich okolím a berou si půjčky na drahé nebo značkové věci.
- **Životní náklady** – do této skupiny spadají půjčky, jež vznikly z důvodu nízké životní úrovně dané domácnosti. Ta z těchto získaných financí hradí náklady spojené s žitím, tedy za nájem, jídlo, hygienu a další životní potřeby.
- **Bydlení** – úvěry na bydlení se řadí do kategorie „dobrých úvěrů“, jelikož domácnost může následně získat vlastní bydlení, nicméně je třeba zvážit veškeré okolnosti a rizika s tím spojená, kvůli kterým by mohlo dojít ke ztrátě dané nemovitosti.
- **Podnikání** – další nejčastější příčina zadlužování členů domácnosti, kteří sice mají určitý podnikatelský záměr, ale není zcela promyšlený, a tím dochází k problémům.
- **Zbytné věci** – do této kategorie spadá vybavení domácnosti nad rámec přiměřeného základu, tedy dražší vybavení, které lze ve stejné kvalitě koupit za nižší cenu.
- **Půjčka půjčkou** – situace, kdy se dlužník dostává do prodlení s jednou půjčkou a začne jí řešit prostřednictvím další půjčky s mnohdy nevýhodnými podmínkami v podobě vysokých úroků a dalších poplatků.
- **Mezní situace v životě dlužníka** – sem spadá úmrtí rodinného příslušníka, rozvod či rozchod, ztráta zaměstnání nebo odchod do důchodu.

3.7.2 Měření zadluženosti

Míru zadluženosti českých domácností lze měřit pomocí tří metod, které nejsou přesně definovány, ale vzájemně se prolínají. Také existují určitá doporučení, uvádějící postupy a využití poměrových ukazatelů při kvantifikaci zadluženosti domácností, které poskytuje Český statistický úřad a Česká národní banka. Mezi tři používané metody patří:

- **Metoda porovnání objemu přijatých úvěrů s finančním majetkem** – porovnává velikost přijatých úvěrů v aktuální výši s aktuálním souhrnem finančního majetku domácnosti a výsledek je vyjádřen v procentech. Tento finanční majetek zahrnuje např. bankovní vklady, podílové listy, držené cenné papíry, ohodnocené podíly ve společnostech apod. Metoda tedy udává tzv. bonitu dlužníka neboli schopnost jednorázově uhradit všechny aktuální dluhy při využití jeho veškerého finančního majetku (Smrčka, 2010).
- **Metoda dluhové služby a čistého disponibilního důchodu** – sleduje podíl dluhové služby na disponibilním důchodu domácnosti. To znamená, kolik ze svého celkového příjmu musí domácnost uhradit na splacení svých závazků v podobě úvěrů, zahrnující souhrn jistin, placených úroků a jiných poplatků s tím spojených (Smrčka, 2010).
- **Metoda celkové výše dluhu a ročního disponibilního důchodu** – je v poslední době nejběžnější metodou a vyjadřuje podíl aktuálního objemu přijatých úvěrů (dluhu) na celkovém ročním disponibilním příjmu domácnosti (Smrčka, 2010).

3.7.3 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jednou z podstatných ekonomických ukazatelů ovlivňující zadluženost domácností a je zapříčiněná nerovnováhou na trhu práce. Je to stav, při kterém je počet uchazečů, poptávajících se po pracovních místech vyšší než jejich samotná nabídka. Pro určení nezaměstnanosti je obyvatelstvo členěno na ekonomicky aktivní (zaměstnaní a nezaměstnaní) a ekonomicky neaktivní (Šmajsová, 2013).

Za nezaměstnané, avšak ekonomicky aktivní, jsou považovány všechny osoby starší 15 let (bez horní věkové hranice), které se neustále snaží a aktivně si hledají práci přes úřad práce, soukromé zprostředkovatelny práce nebo přímo ve firmách a jsou připraveni nastoupit do práce okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů. V případě, že člověk nesplňuje alespoň jednu

ze zmíněných podmínek, je zařazen do skupiny zaměstnaných nebo ekonomicky neaktivních (Pavelka, 2007).

Ekonomicky neaktivní obyvatelé jsou např. děti, studenti, lidé ve starobním důchodu, ženy v domácnosti nebo na mateřské dovolené, nemocní lidé a další. Pro měření a výpočet nezaměstnanosti (v dané zemi a k určitému období) slouží ukazatel zvaný **míra nezaměstnanosti**, která lze spočítat ve vztahu:

$$\text{míra nezaměstnanosti v \%} = \frac{\text{počet nezaměstnaných}}{(\text{počet nezaměstnaných} + \text{počet zaměstnaných})} \times 100 \quad (3)$$

Míra nezaměstnanosti udává počet nezaměstnaných k celkovému počtu ekonomicky aktivních obyvatel a procentuálně tak vyjadřuje, kolik procent proneschopného obyvatelstva je nezaměstnáno (Brčák, 2010). Do roku 2012 sledovala Česká republika dva odlišné ukazatele míry nezaměstnanosti, které uplatňovaly stejné vzorce výpočtu, ale vycházely z jiných výchozích dat. Jednalo se o registrovanou míru nezaměstnanosti (data získána z úřadu práce), kterou mělo ve své kompetenci Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a obecnou míru nezaměstnanosti, využívaná Českým statistickým úřadem (dále jen ČSÚ). Na základě dohody těchto dvou institucí došlo v roce 2013 k přechodu na nový ukazatel „Podíl nezaměstnaných osob“, vyjadřující podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 až 64 let celého obyvatelstva. Důvodem pro sjednocení metodiky byla především přehlednost pro uživatele a také menší chybovost (MPSV, 2013).

3.8 Dopady zadluženosti

3.8.1 Dluhová past

Dluhová past, taktéž nazývaná jako dluhová spirála vyjadřuje stav, kdy se jednotlivci či domácnost postupným zadlužováním dostává do situace, kdy není schopná dostát svým závazkům vůči věřitelům. Následně tak vznikají sankce (smluvní pokuty, úroky z prodlení) za porušení smluvních podmínek a dluh se tak navyšuje o penále. Úhradu zvětšeného dluhu, který dlužníci nestihají splácet, tak začnou „řešit“ prostřednictvím dalších rychlých půjček od nebankovních institucí, které často vznikají za nevýhodných a horších podmínek. V této fázi se tak dlužník dostává do těžko kontrolovatelné spirály, ze které není jednoduché se dostat ven (Ministerstvo financí, 2013). Ve chvíli, kdy problémy s dluhy začínají narušovat

i osobní život jedince či jeho psychickou stránku, měl by vyhledat odbornou pomoc, kterou poskytují občanské i sociální poradny (Bubák, 2014).

Pokud se člověk ocitne v dluhové pasti a nemá možnost navýšit své dosavadní příjmy nebo čelí hrozbě blížící se exekuce, může v takovém případě zvolit řešení tzv. konsolidace, tedy sloučení několika úvěru či půjček do jedné. Konsolidace spočívá v tom, že banka nebo nebankovní instituce, u které si dlužník žádá o sloučení, vyplatí všechny současné závazky včetně poplatků navíc. Vynaložené náklady poskytovatel sečte a nabídne klientovi úvěr s lepšími splátkovými podmínkami. Ze zákona však tuto možnost mohou poskytovatelé nabízet jen osobám bez záznamu v registru dlužníků (nejčastěji využíván SOLUS – zájmové sdružení právnických osob) (Karásek, 2018). Konsolidace může mnoha lidem pomoci, ale krom svých výhod má i některé nevýhody, které jsou uvedeny v tabulce 3.

Tabulka 3 – Refinancování nebo konsolidace půjček

Výhody	Nevýhody
lepší přehlednost o financích	prodloužení doby splácní úvěru
nižší transakční náklady (poplatky za vedení více půjček)	splácní úvěru
nižší měsíční splátka	přepřelcní úroků a poplatků
možnost navýšení úvěru (získané další finanční prostředky)	
možnost nastavení délky splácní dle potřeby (max. 120 měsíců)	vyšší celková dlužná částka
možnost dodatečného sjednání pojištění proti neschopnosti splácní	

Zdroj: vlastní zpracování, Coufalová (2017)

3.8.2 Exekuce

Exekuce je řízený způsob vymáhání dluhů, který je povolený státem a slouží k odebrání zpeněžitelného majetku dlužníka a jeho následným převedením na věřitele. (Ministerstvo financí, 2013). V případě, že dlužník neplní své vzniklé závazky v určité lhůtě a pohledávky věřitele (oprávněného) jsou po splatnosti, má věřitel nárok podat návrh na zahájení exekučního řízení. O návrhu rozhoduje soud a věřitel ho může podat přes konkrétního exekutora, kterého si sám vybere nebo přes příslušný exekuční soud, který následně exekutora určí (Exekutorská komora, 2009).

Exekutor, jakožto člen exekutorské komory, je úřední osoba pověřena k vymáhání dluhů na základě výslovného souhlasu soudu. Proto, aby byla exekuce zahájena, musí

existovat tzv. exekuční titul, bez kterého by samotný proces exekučního vymáhání nemohl být prováděn. Exekuční titul je tedy podkladová listina, kterou může být pravomocné soudní rozhodnutí (platební rozkaz či trestní příkaz, rozsudek, usnesení, rozhodčí nález, notářský a exekutorský zápis) (Hrdinková, 2013).

Exekutor dostává pravomoc k vymáhacímu procesu ve chvíli, kdy od soudu obdrží pověření k provedení exekuce. Následně musí informovat dlužníka a zaslat mu do vlastních rukou vyrozumění o zahájení exekuce, pokud si však povinný oznámení nepřevzme, je automaticky uschováno na poště. Po uplynutí 10 dní od uložení nastává tzv. fikce doručení a zásilka je považována za převzatou do vlastních rukou dlužníka i přesto, že ve skutečnosti převzatá nebyla a případné „skrývání“ mu nepomůže. (Ministerstvo financí, 2013). Od této chvíle povinný nesmí nakládat se svým majetkem nebo nemovitostí, zahrnující i majetek patřící do společného jmění manželů. Výjimkou jsou zákonem stanovené činnosti, sloužící k uspokojování základních životních potřeb vůči povinnému nebo osobám, ke kterým má vyživovací povinnost, dále udržování a správy majetku nebo běžné provozní i obchodní činnosti. Veškeré právní úkony vzniklé v rozporu se zákazem nakládání majetku by byly absolutně neplatné (Hrdinková, 2013).

Způsoby provedení exekuce

Exekutor převezme vymahatelnou pohledávku a nehledí na to, zdali je či není oprávněná. Dle zákona začne s vymáhacím procesem, který vůči dlužníkovi nebývá mnohdy šetrný, ale i přesto se musí řídit a dodržovat etický kodex. Při výkonu své činnosti tedy postupuje zcela nestranně a exekuci může provést několika způsoby, buďto postupně nebo současně. Vždy se však musí řídit Ústavou České republiky, rozhodnutími soudu (vydanými v exekučním řízení) nebo zákony a platnými právními předpisy, které jsou stanoveny v exekučním řádu (Hrdinková, 2013). Základní rozdělení způsobu provedení exekuce je stanoveno podle toho, zdali jsou vymáhány pohledávky *peněžitého* či *nepeněžitého* plnění (Smrčka, 2010). Mezi hlavní způsoby provedení exekuce peněžitého plnění patří:

- **Srážky ze mzdy a jiných příjmů** – jsou jedním z nejčastějších způsobů provedení exekuce a jsou prováděny tak, že plátce mzdy (zaměstnavatel nebo jiná osoba) strhává určitou část peněz ze mzdy dlužníka, která je následně vyplácena věřiteli prostřednictvím exekutora na snížení dluhu. Za mzdu je považován souhrn veškerých odměn, které jsou zaměstnanci od zaměstnavatele vypláceny. Do jiných příjmů je

zahrnována také mateřská, rodičovská, důchod a jiné sociální dávky. Výše srážky je vždy omezená a dlužníkovi nesmí být zabavena tzv. základní částka neboli nezabavitelné minimum, skládající se z *nezabavitelné částky na povinného a nezabavitelných částek na vyživované osoby*. To znamená, že pokud má dlužník manžela nebo manželku a vyživované osoby se kterými žije ve společné domácnosti, tak se nepostižitelná suma o tyto „položky“ navyšuje (Breburda, 2018).

- **Příkaz k výplatě z bankovního účtu** – je druhým způsobem vykonání exekuce, který exekutoři často provádějí současně se srážkami ze mzdy a jiných příjmů. Při exekuci na účet dochází k zablokování bankovního konta dlužníka a ten ztrácí právo nakládat s uchovanými prostředky, to znamená, že z účtu nemůže platit ani vybírat. Dlužník má povoleno provést pouze jednorázový výběr z jednoho účtu do výše dvojnásobku životního minima. V dané situaci navíc ani banka nemůže strhnout dlužníkovi poplatky ze „zamraženého“ konta (např. za kartu, vedení účtu atd.) a jemu tak vzniká další dluh vůči bance, aby této skutečnosti předešel je vhodným řešením účet úplně zrušit (Ministerstvo financí, 2013).
- **Příkazání pohledávky** – lze provést ve chvíli, kdy má vůči samotnému dlužníkovi někdo dluh a ten ho musí uhradit namísto dlužníka exekutorovi. Člověk, který dlužníkovi dluží určitý obnos peněz je označován za poddlužníka (např. rodinný příslušník, příbuzný atd.) a exekutor mu může přikázat, aby uhradil dlužnou částku za povinného (Ministerstvo financí, 2013).
- **Prodej movitých a nemovitých věcí** – je další možnou variantou způsobů vykonání exekuce, která však má předem stanovené limity. Předmětem exekuce nesmí být věci, které dlužník ve svém vlastnictví nebo společném jmění manželů nezbytně potřebuje k uspokojování svých hmotných potřeb a jeho rodiny (Smrčka, 2010). Do exekutorem nezabavitelných věcí spadá běžné oblečení a vybavení domácnosti (pračka, lednička, sporák, postel, kamna), snubní prsten a jiné věci podobného charakteru, zdravotnické potřeby a také předměty, které dlužník potřebuje k plnění svých pracovních úkolů (např. zednické náčiní u zedníka, počítač u programátora nebo účetní). V případě prodeje nemovitosti posuzuje soudní znalec její hodnotu a následně jí draží za 2/3 stanovené ceny, pokud však výše pohledávek není vyšší než 30 000 Kč (bez příslušenství), tak nemovitost s trvalým pobytem dlužníka prodat nelze (Ministerstvo financí, 2013).

- **Pozastavení řídičského oprávnění** – je způsob provedení exekuce, který je od ostatních metod vymáhání velmi odlišný. Exekutor může vydat pozastavení na řídičské oprávnění pouze ve chvíli, kdy je v exekuci vymáhán nedoplatek výživného na nezletilé dítě nebo dítě do 26 let, které se stále připravuje formou prezenčního studia na své budoucí povolání. Tento způsob má dlužníka donutit k urychlenému zaplacení dlužné částky, jelikož bude v běžném životě značně omezen (Fetter, 2019). Vymáhání nepeněžitého plnění, ukládá jinou povinnost než zaplacení peněžité částky. Do možných způsobů takového vymáhání prostřednictvím exekuce spadá **vyklizení nemovitosti** (uvolnění prostoru či bytu, který je užíván neoprávněnou osobou), **odebrání věci, rozdělení společné věci, provedení práce a výkonu** (může místo povinného vykonat i třetí osoba) (Smrčka, 2010).

Evidence exekucí

V České republice mají soudní exekutoři povinnost zaznamenávat zahájené exekuční řízení do dvou oficiálních registrů exekucí, jedná se o:

- **Rejstřík zahájených exekucí** – je centrální aplikace, která je spravována Ministerstvem spravedlnosti a slouží k shromažďování údajů získaných nejen od exekutorů, ale také od okresních soudů o zahájených exekucích. Záměrem vytvoření rejstříku bylo získání seznamu všech plánovaných exekucí, které budou exekutoři teprve provádět. V rejstříku jsou obsaženy informace o datu zahájení řízení, označení exekučního titulu, případné změně exekutora, účastnících řízení a vymáhané povinnosti a také informace o doložce provedení exekuce (datum, kdy došlo k uplynutí lhůty k dobrovolnému plnění povinného nebo nastala právní moc rozhodnutí o návrhu na zastavení exekuce). Evidované údaje v rejstříku nejsou veřejné a slouží pouze pro potřeby soudů nebo Exekutorské komory České republiky (Kasíková, 2017).
- **Centrální evidence exekucí** – neboli CEE je druhým oficiálním rejstříkem exekucí, taktéž jsou zde evidovány údaje o exekucích, ale lhůta 30 dní od doručení výzvy k plnění povinného již uplynula. Oproti rejstříku zahájených exekucí je CEE veřejně dostupná a je vedena Exekutorskou komorou České republiky (Kasíková, 2017).

3.8.3 Úpadek

Již zmíněné exekuční řízení slouží primárně k vymožení splatných pohledávek věřitelům, kterým je dluženo. Může se však stát, že pohledávky nebude možné uspokojit ani formou exekuce, jelikož hodnota majetku dlužníka bude nižší než celkový součet vykonatelných pohledávek všech věřitelů. Jestliže se dlužník ocitne v platební neschopnosti a má více věřitelů včetně peněžitých dluhů po splatnosti delších než 30 dní a neplní své peněžitě závazky déle než 3 měsíce, nachází se tak v úpadku (Nováková, 2011).

Termínem, označující neschopnost dostát svým peněžitým závazkům je insolvence a s ní spojené insolvenční řízení, při kterém se dlužník může částečně nebo úplně zbavit svých dosavadních dluhů. Podmínky pro insolvenční řízení (druh soudního řízení) vymezuje insolvenční zákon, který taktéž stanovuje možnosti řešení úpadku (hrozícího úpadku) dlužníka tak, aby došlo k nevyššímu a poměrnému uspokojení všech věřitelů dlužníka. Jedná se o oddlužení, konkurs, reorganizaci a zvláštní způsoby řešení úpadku (Tancerová, 2020).

Oddlužení

Oddlužení neboli osobní bankrot je jedním ze způsobu řešení úpadku pro dlužníky, kteří se dostali na pokraj svých finančních možností a rozhodli se vypořádat své dluhy zákonným způsobem. O oddlužení mohou včetně fyzických osob žádat i právnické osoby, které jsou dle zákona považovány za nepodnikatelé (např. nadace) nebo podnikatelé, kteří se však do úpadku nedostali v důsledku své podnikatelské činnosti, ale z činnosti běžné (provoz domácnosti). Existují však výjimky, při kterých soud oddlužení povolí i osobě, která dluhy z podnikání má. Žádat o oddlužení mohou také manželé, pro které je mnohem výhodnější podat žádost společně než jednotlivě, poté jsou jejich dluhy řešeny v rámci jednoho insolvenčního řízení a dluhové břemeno se tak snižuje (Justice, 2019).

Aby dlužníkovi bylo oddlužení povoleno a mohl se tak zbavit svých dluhů, musí pro vyhlášení osobního bankrotu splňovat následující základní podmínky:

- **podmínka úpadku** – mít dluh u minimálně dvou a více věřitelů, u kterých jsou alespoň dva dluhy po splatnosti více než 30 dní,
- **podmínka zastoupení** – dlužník musí být správně zastoupen akreditovanou fyzickou nebo právnickou osobou (advokát, notář, nezisková organizace), která je oprávněna podat návrh za něj,

- **podmínka příjmu** – nutnost dostatečného příjmu ze kterého bude dlužník schopen uhradit alespoň 30 %, v případě uhrazení nižší částky bude soud posuzovat, zdali dlužník vyvinul dostatečnou snahu k uspokojení všech věřitelů v co nejvyšší míře,
- **formální podmínky** – jelikož je oddlužení formalizovaným procesem, musí dlužník doložit dokumentaci, která bude prokazovat výše uvedené podmínky včetně kvalitně zpracovaného insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení a dalšími požadovanými přílohami (údaje o dosavadních dluzích, usnesení o zahájení exekuce, očekávaný příjem atd.) (Jechort, 2022).

Po podání návrhu prostřednictvím advokáta nebo jiné akreditované osoby (návrh může krom dlužníka podat i věřitel), vyhodnotí insolvenční soud, zda jsou splněny všechny náležité podmínky. Současně je k danému případu soudem přidělen insolvenční správce, který ve dvouměsíční lhůtě vyzve všechny věřitele k přihlášení svých pohledávek a následně sestaví zprávu pro oddlužení, kterou poté zašle soudu. Ten na základě této zprávy včetně případných námitek od věřitelů rozhodne, zda návrh k oddlužení povolí, či nikoli. Důvodem pro zamítnutí návrhu může být zejména nepoctivý záměr navrhovatele, opakované podání návrhu stále stejným dlužníkem nebo nedbalý přístup k plnění povinnosti, vyplývající z insolvenčního řízení. Naopak v případě schválení, dochází s okamžitou platností k zastavení vymáhání veškerých pohledávek a exekučních řízení. Ze zákona jsou možné dva způsoby provedení oddlužení, a to zpeněžením majetkové podstaty (prodejem majetku dlužníka) nebo plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty (Jechort, 2022).

Od června 2019 vstoupila v platnost rozsáhlá novela insolvenčního zákona, která zpřístupnila možnost oddlužení většímu počtu lidí v domácnostech. Již není nutné, aby dlužník uhradil alespoň 30 % pohledávek svých nezajištěných věřitelů. Musí však vynaložit veškeré úsilí, které by po něm bylo spravedlivě požadováno a to, aby v co nejvyšší výši uspokojil pohledávky věřitelů. Taktéž musí splácet měsíční odměnu včetně náhrad hotových výdajů insolvenčnímu správci ve výši 1 089 Kč a minimálně stejnou výši svým věřitelům. Orientační minimální měsíční částka je tedy 2 178 Kč, pokud má dlužník povinnost platit výživné, tak se částka navyšuje právě o výši výživného (Tancerová, 2020). Vzhledem k aktuální koronavirové krizi poslanecká sněmovna znovu projednává o novele zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, insolvenční zákon, navržená vládou.

Podstatnou změnu, kterou by tato novela měla přinést je úprava podmínek pro oddlužení ve formě zkrácené délky na dobu tří let nehledě na osobu dlužníka (Matzner, 2020).

Oddlužení lze považovat za dokončené ve chvíli, kdy dlužník bude splňovat jednu z níže uvedených podmínek:

- uspokojení všech nezajištěných věřitelů v plné výši, kdy k oddlužení dochází automaticky dle zákona,
- nezajištěným věřitelům bude od schválení oddlužení za dobu 3 let uhrazeno alespoň 60 % pohledávek (k oddlužení dochází automaticky dle zákona),
- nezajištěným věřitelům bude od schválení oddlužení za dobu 5 let uhrazeno alespoň 30 % pohledávek (k oddlužení dochází automaticky dle zákona),
- od schválení oddlužení za dobu 5 let nenastalo zrušení oddlužení a ze strany dlužníka nedošlo k porušení jeho povinnosti vynaložit veškerého úsilí k tomu, aby uspokojil pohledávky svých věřitelů (k oddlužení automaticky nedochází a musí o povolení oddlužení rozhodovat insolvenční soud) (Hejná, 2021).

Insolvenční rejstřík je jednou z nedílných součástí insolvenčního řízení. Jedná se o veřejně dostupný informační systém, ve kterém jsou obsaženy zákonem stanovené údaje o dlužnících procházejících insolvenčním řízením, seznam insolvenčních správců a insolvenční spisy. Za pomoci elektronického informačního systému veřejné správy je dostupný všem. Lze v něm ihned dohledat jednotlivé fáze průběhu insolvenčního řízení dlužníka, a tím umožňuje provést kontrolu a případné kroky ze strany věřitelů, insolvenčního správce nebo soudu (Landa, 2009).

Konkurs

Konkurs je dalším způsobem řešení úpadku pro fyzické i právnické osoby, nicméně je pro dlužníky oproti reorganizaci a oddlužení nejméně vhodný. Jedná se totiž o *likvidační* způsob, při kterém je hlavním záměrem likvidace v podobě zpeněžení majetku dlužníka za účelem dosažení co nejrychlejšího a nejvyššího uspokojení pohledávek jeho věřitelů. Insolvenční soud rozhoduje o konkursu na základě návrhu věřitele či dlužníka nebo v případě vyloučení dlužníka z možnosti oddlužení. Pro řešení úpadku konkursem tedy dlužník nemusí splňovat žádné podmínky. Pokud zákon neurčí jinak, tak neuspokojené pohledávky nebo jejich části v rámci konkursu ani po jeho ukončení nezanikají. Věřitel tak může na takové pohledávky ihned po skončení konkursního řízení podat návrh na výkon

rozhodnutí nebo exekuci. Pohledávky však nesmějí být ze strany dlužníka při přezkumném jednání popřeny (Maršíková, 2014).

Reorganizace

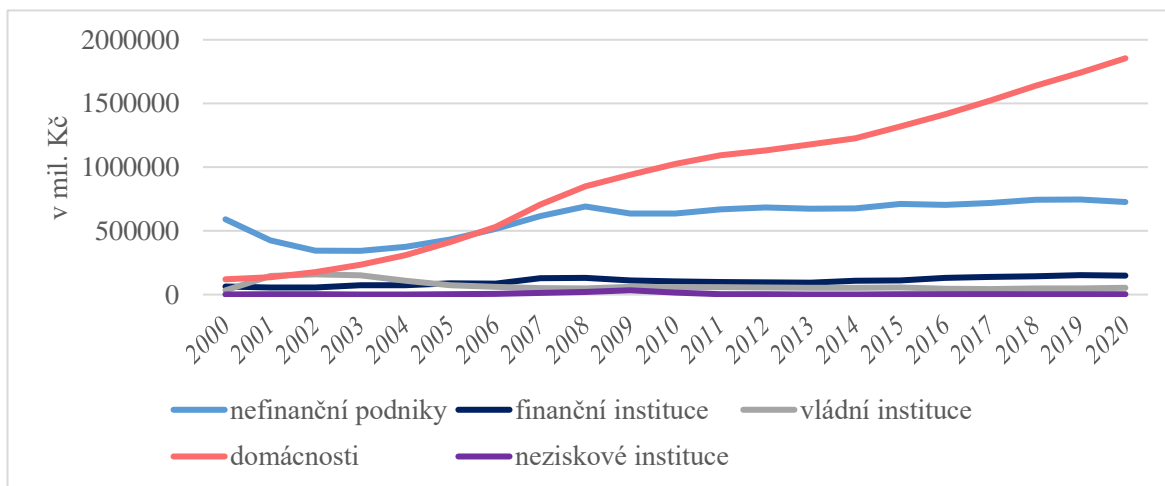
Reorganizace je způsobem řešení úpadku, při kterém jsou zavedena opatření pro odstranění krizové situace podniku dlužníka. Reorganizace funguje na principu postupného uspokojování pohledávek věřitelů při současném zachování plynulého provozu podniku a zajištění kroků vedoucích k zotavení jeho ekonomického stavu. Celý proces je uskutečněn na základě reorganizačního plánu schváleného insolvenčním soudem a je prováděn společně s průběžnou kontrolou jeho dodržování, která je vykonávána ze strany věřitelů. Reorganizaci nelze provést v případě, kdy je dlužník právnickou osobou v likvidaci nebo obchoduje s cennými papíry či na komoditní burze (Landa, 2009). Dlužník má za pomoci reorganizace i výhodu v tom, že mimo pokračující provoz podniku jsou zachovány i pracovní příležitosti, a tím ve většině případů dochází k výhodnějšímu uspokojení pohledávek věřitelů a překonání krizové situace jeho podniku. V případě neúspěšné reorganizace následně dojde k jejímu ukončení ze strany insolvenčního soudu, který poté rozhodne o její přeměně v konkurz (Doleček, 2019).

4 Vlastní práce

4.1 Zadluženost domácností v ČR

Problematicke zadluženosti domácností v České republice by měl být přikládán velký důraz především na základě skutečnosti, že v současné době jsou domácnosti z hlediska poskytovaných bankovních úvěrů podle sektoru jedním z nejvíce zastoupených složek. Mezi další hlavní sektory, kterým banky úvěry poskytují, spadají nefinanční podniky. Nefinanční podniky působí jako tržní výrobci se základní činností výroby zboží a poskytování nefinančních služeb. Dále do sektoru spadají finanční instituce (od roku 2008 bez spořitelních a úvěrních družstev), vládní instituce a neziskové organizace sloužící domácnostem. Česká národní banka v rámci sledování statistik využívá veřejnou databázi časových řad ARAD, jenž je součástí jejího informačního servisu. Některá data v této databázi byla převzata od Českého statistického úřadu (ČNB, 2021). Podle metodického listu k okruhu dat databáze ARAD je do skupiny domácností zahrnuto obyvatelstvo, živnostníci a osoby samostatně výdělečně činné.

Graf 1 – Vývoj objemu bankovních úvěrů v ČR dle sektoru v letech 2000-2020 (v mil. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

V grafu 1 je zobrazen vývoj objemu poskytovaných bankovních úvěrů v ČR podle sektorového hlediska v letech 2000-2020. V rámci tohoto členění došlo během uplynulých dvaceti let k výrazné změně zastoupení, jelikož na začátku sledovaného období, konkrétně v roce 2000 byly úvěry z celkového objemu nejvíce poskytovány nefinančním podnikům, a to v poměru 73 %. Druhým nejvíce zastoupeným sektorem byly domácnosti, které tvořily

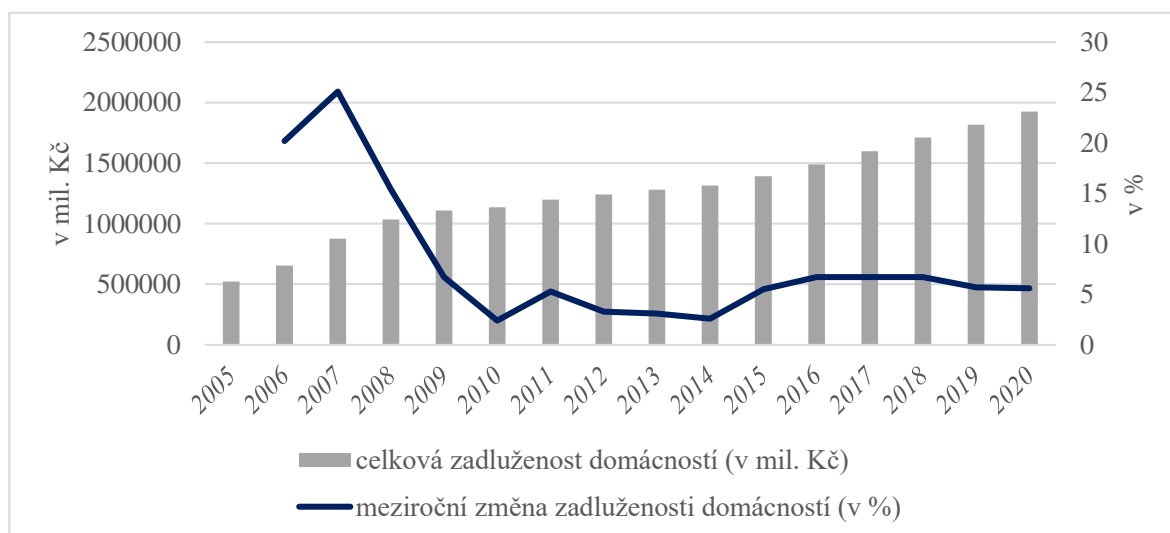
14,8 %, dále finanční instituce 7,9 %, vládní instituce 4,1 % a pouze 0,2 % z celkového objemu poskytnutých úvěrů připadalo na neziskové instituce sloužící domácnostem. Po roce 2000 nastal u nefinančních podniků až do roku 2003 meziroční úbytek. Do popředí se tak pomalu začal dostávat sektor domácností, který měl po celou dobu sledovaného období meziroční přírůstky v průměru 12,4 % ročně. Zásadní zlom nastal v roce 2006, kdy objem poskytovaných úvěrů domácnostem překonal hranici 520 miliard Kč a v celkovém poměru tak tvořily 44,2 %, nefinanční podniky 43,1 % a zbylou část 12,7 % tvořily finanční, vládní a neziskové instituce. Tento neustálý růst úvěrů domácnostem pokračoval až do roku 2020, kdy jeho hodnota vyšplhala až na 185 miliard Kč a celkový podíl tak tvořil 66,5 %.

Objem poskytovaných úvěrů finančním, vládním a neziskovým institucím nebyl v porovnání s domácnostmi a nefinančními podniky po celou dobu sledovaného období zásadně významný. Krom neziskových institucí byly jejich hodnoty po celou dobu víceméně konstantní. I přes tuto skutečnost však měly v roce 2001 vládní instituce meziroční nárůst o 77,2 %. Hlavní příčinou růstu bylo zrušení Konsolidační banky a vznik České konsolidační agentury, která byla následně začleněna do vládního sektoru (ČSÚ, 2014). V roce 2020 ovlivnila do určité míry výši objemu bankovních úvěrů domácnostem tzv. úvěrová moratoria. Ta v důsledku možných negativních dopadů pandemie koronaviru na ekonomickou situaci dlužníků umožnila odklad splatnosti jejich úvěrů či jinou úpravu splátek (ČNB, 2021).

4.2 Vývoj zadluženosti domácností v ČR

Od počátku vzniku České republiky je zadluženost domácností v dlouhé časové řadě zkomplikována několika skutečnostmi. Postupem času se začali stávat poskytovateli úvěrů mimo obchodních bank i další finanční zprostředkovatelé v podobě nebankovních společností, nabízející klasické spotřebitelské úvěry i jiné finanční produkty. Statistické vyčíslení objemu poskytovaných úvěrů segmentu domácnosti-obyvateľstvo uváděné do roku 2004 ovlivnil vstup ČR do EU, a tím i metodiku, která byla převzata podle Evropské centrální banky. Ta do zadluženosti domácností mimo úvěrů na bydlení a spotřebitelských úvěrů také zahrnuje i ostatní úvěry. Z důvodů těchto harmonizačních změn metodiky ČNB se od roku 2005 do dat o zadlužování domácností zahrnují i úvěry, které jsou sjednány u nebankovních společností (Dubská, 2008).

Graf 2 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

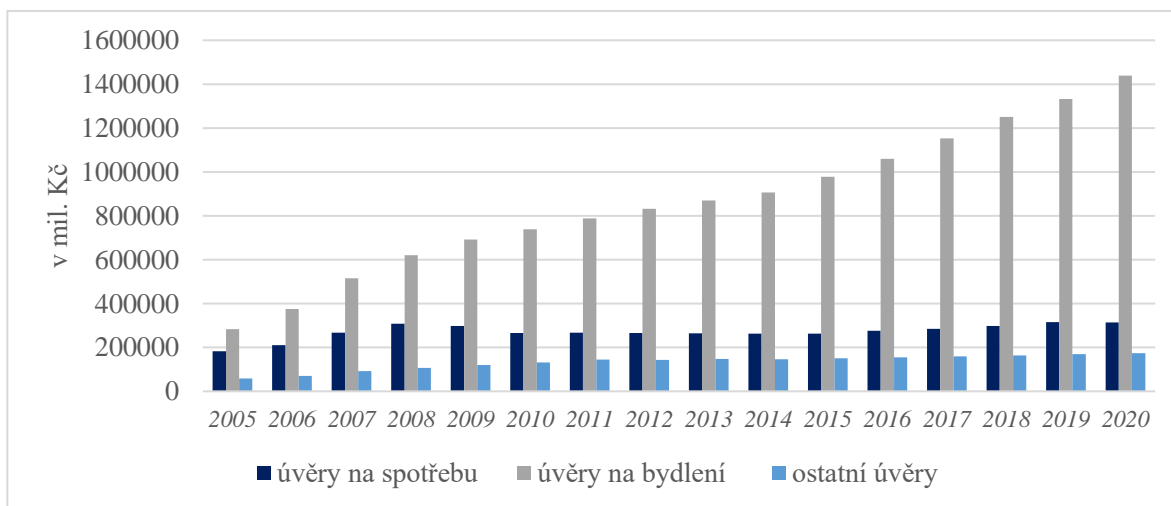
Graf 2 znázorňuje rostoucí trend zadlužování českých domácností, který se od roku 2005 do roku 2020 v podstatě nezastavil. Celková zadluženost českých domácností zaznamenaná na začátku sledovaného období dosahovala hodnoty 522 miliard Kč a ke konci období, tedy v roce 2020 celková zadluženost domácností přesáhla hranici 1,9 bilionu Kč, což od roku 2019 činilo meziroční nárůst ve výši necelých 6 %. Výrazná dynamika růstu zadlužování domácností probíhala před začátkem finanční krize, tedy až do konce roku 2007, ve kterém bylo dosaženo nejvyššího meziročního tempa růstu za celé sledované období ve výši 25 %. Příčinou tohoto poměrně prudkého nárůstu mohla být i skutečnost ve změně preferencí a myšlení domácností, které je oproti minulému století značně odlišné, jelikož je spotřeba a zvyšování životní úrovně upřednostňováno před úsporami. Celkové zadlužení domácností u bankovních a nebankovních finančních institucí v roce 2008 meziročně vzrostlo zhruba o 16 % a přesáhlo tak svůj první 1 bilion Kč. V tomto období bylo zadlužování považováno za relativně zdravé, jelikož si domácnosti sjednávali úvěry primárně za účelem řešení bytových potřeb. Od roku 2009 začal meziroční nárůst snižovat na tempu a pohyboval se okolo 7 %, přičemž následující rok byl nárůst pouze o 2,7 %. Zpomalení růstu bylo zapříčiněno zejména hypoteční finanční krizí, která v USA vyústila ve finanční propad burzovních trhů a české domácnosti tak měly obavy z budoucí ekonomické situace a případné neschopnosti splácení svých závazků. V období 2010 až 2015 meziroční nárůst celkové zadluženosti domácností u bank a nebankovních společností zvolnil a pohyboval se v průměru okolo 3 %. Ke konci roku 2018 dosáhla celková výše dluhu

domácností 1,7 bilionu Kč a meziroční tempo růstu se již třetí rok za sebou pohybovalo na úrovni přibližně 7 %, kdy vyšší přírůstek objemu zadlužení byl naposledy zaznamenán v roce 2008. V roce 2019 sice meziroční tempo růstu kleslo, ale již čtvrtým rokem byla dosahována hranice alespoň 6 % (ČNB, 2021).

4.3 Struktura zadluženosti domácností podle účelu úvěru

Strukturu zadluženosti domácností podle účelu použití úvěru lze rozdělit do tří hlavních skupin, které jsou členěny na úvěry na spotřebu, úvěry na bydlení a ostatní úvěry. Databáze ARAD do úvěrů na spotřebu zahrnuje takové spotřební úvěry, které jsou poskytovány domácnosti pro osobní účely v podobě spotřeby zboží či služeb. Do úvěrů na bydlení spadají úvěry pořízené za účelem investice do bydlení, včetně úpravy stavby či bytové jednotky. Ostatní úvěry tak zejména slouží samostatně výdělečným osobám pro podnikatelské účely a spadají sem úvěry nezařazené v jiných skupinách. Zastoupení uvedených skupin úvěrů vychází z chování jednotlivých domácností, které si vybírají úvěry na základě jejich individuálních preferencí (ČNB, 2021).

Graf 3 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR dle účelu úvěru v letech 2005-2020 (v mil. Kč)

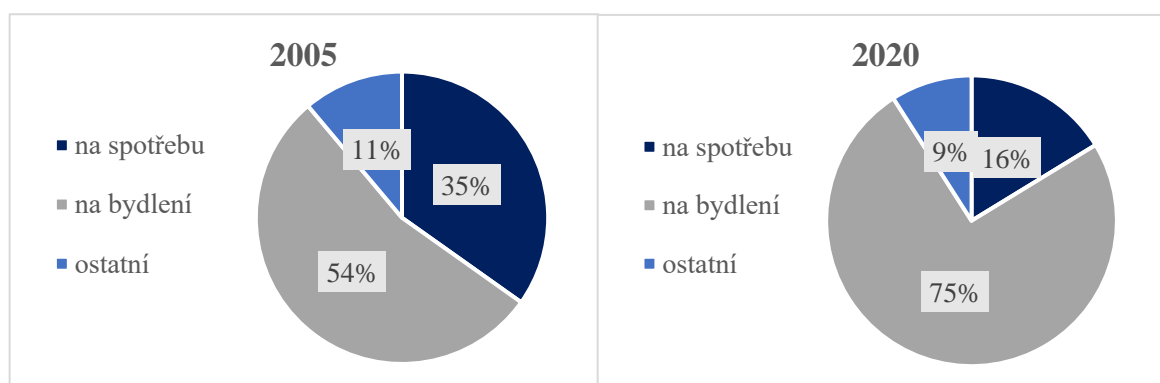

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

Z pohledu vývoje jednotlivých složek zadluženosti domácností v ČR uvedených v grafu 3 je patrné, že největší podíl ve sledovaném období 2005 až 2020 dlouhodobě tvořily úvěry na bydlení, poté úvěry na spotřebu a nejmenší zastoupení měly ostatní úvěry. Pouze v roce 2005 měly poskytnuté úvěry na bydlení v celkovém vývoji nejnižší hodnoty, které dosahovaly částky přibližně 282 miliard Kč, a to na úkor spotřebitelských úvěrů, jejichž

částka činila zhruba 182 miliard Kč a ostatní úvěry měly s jejich porovnáním pouze 58 miliard Kč. Do roku 2007 se podíl úvěrů na bydlení držel pod hranicí 60 % celkového dluhu domácností, to se však z důvodu změny preferencí domácností v následujících letech značně změnilo. Tato skutečnost mohla být spojena především se vstupem ČR do EU a následným rozšířením nabídek o kvalitní nemovitosti nebo inovací hypotečních úvěrů. V důsledku finanční krize ve světě sice došlo ke zpomalení tempa růstu, avšak domácnosti si i přes vysokou úrokovou sazbu v roce 2008 a 2009 nepřestaly finanční prostředky zapůjčovat a celkový objem dluhu se tak nadále navyšoval. Od roku 2011 až do roku 2015 začal celkový objem poskytnutých úvěrů na spotřebu mírně klesat, avšak mírný nárůst znovu započal v roce 2016 a trval až do roku 2020, přičemž v tomto období měly úvěry na bydlení neustále narůstající hodnoty a ostatní úvěry v roce 2015 přesáhly hodnotu 150 miliard Kč.

Graf 4 – Struktura zadluženosti domácností v ČR dle účelu úvěru v roce 2005 a 2020 (v %)

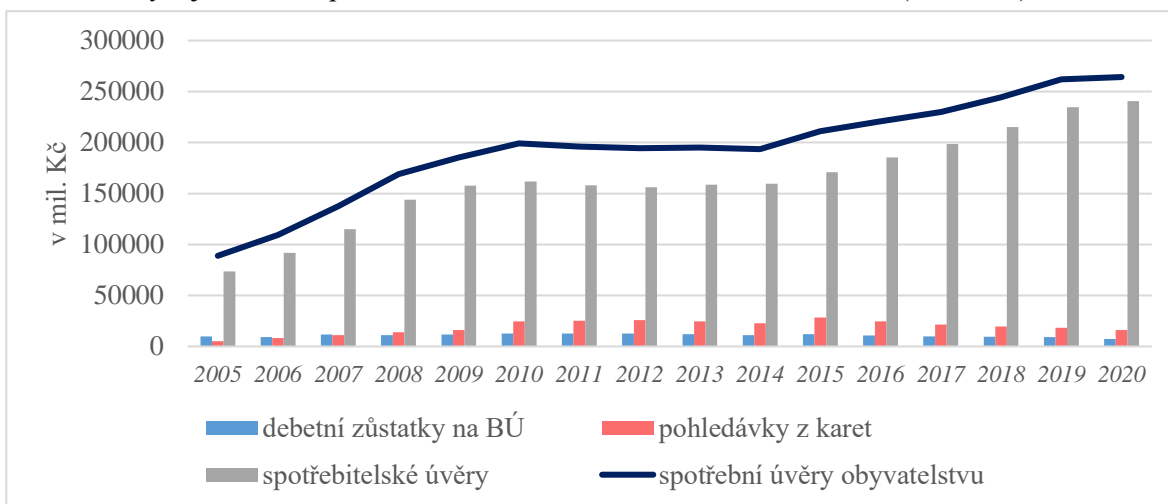
Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

V grafu 4 jsou zobrazeny změny struktury celkového zadlužení podle účelu během patnácti let začínající rokem 2005 a končící rokem 2020. V roce 2005 hodnota poskytnutých úvěrů na spotřebu činila přibližně 182 miliard Kč, úvěry na bydlení 282 miliard Kč a ostatní úvěry zhruba 281 miliard Kč. Celkový objem dluhu domácností tak tvořil 35 % úvěrů na spotřebu, 54 % úvěrů na bydlení a 11 % ostatních úvěrů. Postupem času se však poptávka domácností po úvěrech na bydlení začala navyšovat a v roce 2020 činila procentuální zastoupení ve výši 75 % z celkové objemu poskytovaných úvěrů, což představuje navýšení o 21 %. Důsledkem této změny preference domácností bylo snížení procentuálního zastoupení úvěru na spotřebu, a to ve výši 19 %. Nepatrná změna nastala i u ostatních úvěrů, která se v porovnáním s rokem 2005 v roce 2020 snížila o 2 %.

4.3.1 Úvěry na spotřebu

Během sledovaného období v letech 2005 až 2020 úvěry na spotřebu z dlouhodobého hlediska rostly, i přestože se jejich poměr na celkovém zadlužení domácností snížil. V roce 2005 tvořily úvěry na spotřebu z celkového objemu dluhu domácností 35 %, to se však v roce 2020 změnilo a jejich poměr byl pouze 16 %, nicméně i přes toto zjištění jsou nedílnou součástí, podílející se na zadluženosti domácností. ČNB rozděluje úvěry na spotřebu na základě veřejné databáze časových řad ARAD do tří hlavních skupin, kterými jsou debetní zůstatky na bankovním účtu, pohledávky z karet a spotřebitelské úvěry.

Graf 5 – Vývoj úvěrů na spotřebu domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

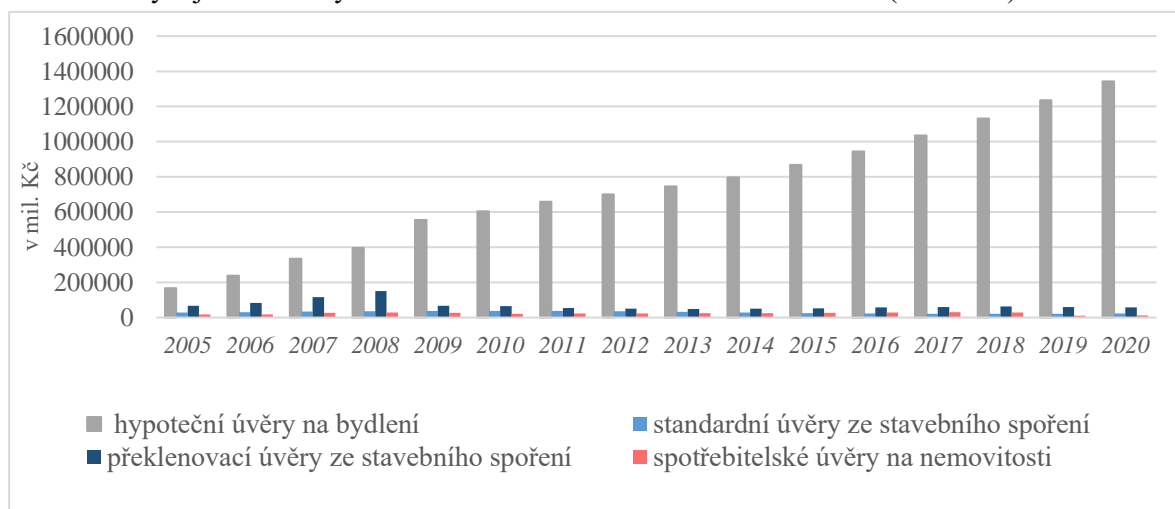
V grafu 5 jsou do debetních zůstatků zahrnovány kontokorentní úvěry vzniklé prostřednictvím debetních či platebních karet a pohledávky z karet zahrnují bezúročné i úročené úvěry, přičemž ani jedna skupina neobsahuje hypoteční úvěry. V případě debetního zůstatku se tak domácnost staví do pozice dlužníka, jelikož má záporný zůstatek na účtu a dluží bance vlivem povoleného přečerpání či nedovoleného debetu finanční prostředky. Spotřebitelské úvěry obsahují jak účelové, tak i neúčelové úvěry. V celkovém srovnání jsou již od roku 2005 dominující spotřebitelské úvěry, jejichž meziroční přírůstek s výjimkou roku 2011 a 2012 byl ve sledovaném období neustále kladný a jejich poměr celkového dluhu domácností tvořeného úvěry na spotřebu byl alespoň 80 %. Nejvyššího procentuálního zastoupení dosáhly spotřebitelské úvěry v roce 2020 a to ve výši 91 %, kdy debetní zůstatky na bankovním účtu měly pouze 3 % a pohledávky z karet 6 %, přičemž v celkovém průměru během patnácti let tvořily spotřebitelské úvěry 84 %, debetní zůstatky na bankovním účtu 6

% a pohledávky z karet 10 %. Obě zmíněné skupiny tedy tvoří nejmenší zastoupení. I přestože spotřebitelské úvěry v roce 2020 dosáhly hodnoty zhruba 240 miliard Kč, tak jejich meziroční přírůstek činil oproti roku 2019 pouze 1 %. U debetních zůstatků na bankovním účtu byl nejvyšší meziroční přírůstek zaznamenán v roce 2007 (20 %) a zároveň nejnižší, který měl téměř stejnou procentuální hodnotu, avšak zápornou byl v roce 2020 (-22 %). Pohledávky z karet měly z celkového sledovaného období nejvyšší kladné meziroční přírůstky především v roce 2006 (36 %) a v roce 2010 (34 %), od roku 2016 byly jejich meziroční přírůstky pouze záporné.

4.3.2 Úvěry na bydlení

Úvěry na bydlení během sledovaného období 2005-2020 dlouhodobě stouply a tvořily na celkovém zadlužení domácností nejvyšší podíl. V rámci sledování statistiky prostřednictvím databáze časových řad ARAD jsou úvěry na bydlení rozděleny na čtyři skupiny, do kterých spadají hypoteční úvěry, standardní úvěry ze stavebního spoření, překlenovací úvěry ze stavebního spoření a spotřebitelské úvěry na nemovitosti.

Graf 6 – Vývoj úvěrů na bydlení domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v mil. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

V grafu 6 lze zaznamenat, že objem hypotečních úvěrů se během posledních patnácti let značně navýšil a tvořil tak po celou dobu sledovaného období největší poměr na celkových úvěrech poskytnutých domácnostem na bydlení. Z celého sledovaného období měly hypoteční úvěry nejmenší procentuální zastoupení v roce 2005, a to ve výši 59,5 %, které bylo způsobeno vyšší poptávkou domácností i po standardních úvěrech ze stavebního

spoření (9,9 %), překlenovacích úvěrech (24 %) a spotřebitelských úvěrech na nemovitosti (6,5 %), i přesto však jejich poptávka byla oproti hypotečním úvěrům stále nižší. Zásadní zlom u překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření nastal z důvodu finanční krize v roce 2009, kdy jejich poměr z celkového objemu poskytnutých úvěrů na bydlení klesl na 9,8 % a zájem o nové smlouvy se dále snižoval. Krize poznamenala i hypoteční úvěry, kdy jejich meziroční přírůstek v roce 2008 oproti předešlým rokům klesl a výše úrokových sazeb u hypoték prudce vzrostla na 5,6 % (Kurzy, 2021). To však domácnosti od hypotečních úvěrů neodradilo a v roce 2009 se dostaly do popředí s dosaženou hodnotou ve výši 554 miliard Kč. Od roku 2010 až do konce sledovaného období se meziroční nárůst hypotečních úvěrů pohyboval v průměrné výši 8 %. V roce 2020 činil poměr hypoték z celkového objemu poskytovaných úvěrů na bydlení téměř 94 % a dosáhla částky 1,3 bilionu Kč, přičemž zbylá část úvěrů na bydlení (standardní a překlenovací úvěr ze stavebního spoření, spotřebitelský úvěr na nemovitosti) byla tvořena pouze 6 %.

4.4 Struktura zadluženosti domácností podle poskytovatele úvěru

Mezi úvěrové instituce, od kterých mohou domácnosti získat potřebné finanční prostředky jsou řazeny banky a družstevní záložny (spořitelni a úvěrní družstva), které se od bank liší především právní formou a poskytují úvěry pouze svým členům. Zároveň úvěry domácnostem nabízejí i ostatní finanční instituce neboli nebankovní instituce finančního leasingu, ostatního úvěrování, faktoringové a forfaitingové společnosti.

Tabulka 4 – Zadluženost domácností v ČR podle poskytovatele úvěru (v mil. Kč)

Rok	Banky a družstevní záložny	Ostatní finanční instituce	Banky a družstevní záložny	Ostatní finanční instituce	Banky a družstevní záložny	Ostatní finanční instituce
	úvěry na spotřebu	úvěry na spotřebu	úvěry na bydlení	úvěry na bydlení	ostatní úvěry	ostatní úvěry
2005	89548,5	92487,8	282132,1	530,1	46118,4	12031,3
2010	201653	63961,3	737217,8	1168,5	118208,6	13941,4
2015	212737	50190,8	977774,5	220,5	141357	9245,9
2020	264866,9	48586,9	1437889,4	661,5	162319	11951,3

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

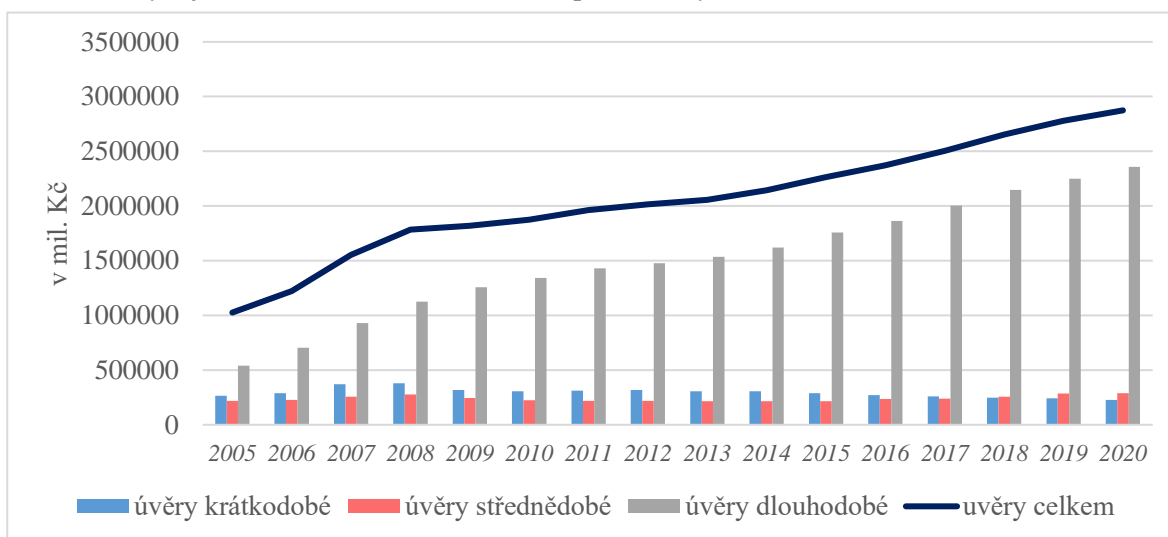
Tabulka 4 znázorňuje pětileté změny mezi zvolenými roky v objemu poskytnutých úvěrů od bankovních a nebankovní institucí včetně účelu. Banky a družstevní záložny poskytují domácnostem největší množství úvěru na bydlení, poté na spotřebu a nejméně poskytovány jsou ostatní úvěry. U nebankovních institucí domácnosti nejvíce dávají přednost úvěrům na spotřebu, dále ostatním úvěrům a v neposlední řadě úvěrům na bydlení. Důvodem může být skutečnost, že jsou úvěry na bydlení dlouhodobého charakteru v podobě hypotéky při nákupu nemovitosti. Domácnosti tak dávají přednost bankovním institucím, které jsou obecně vnímány jako důvěryhodnější poskytovatelé úvěru než instituce nebankovní. V roce 2005 preferovaly domácnosti úvěry na spotřebu spíše od nebankovních společností, to se však během následujících patnácti let razantně změnilo a množství úvěrů na spotřebu od nebankovních společností v roce 2010 na úkor růstu množství úvěru na spotřebu od bank výrazně kleslo. Zatímco v roce 2005 jich nebankovní společnosti poskytly ve výši 51 % z celkového objemu, v roce 2020 to bylo pouze 16 %. Nejvyšší objem poskytnutých úvěrů na spotřebu od nebankovních společností byl podle ČNB (2020) zaznamenán v roce 2007 (128 miliard) a 2008 (137 miliard). Úvěry domácností na spotřebu, bydlení i ostatních úvěrů u bankovních institucí dosáhly v roce 2020 svých nejvyšších hodnot, jejíž narůstající objem se od roku 2005 v podstatě nezastavil. Podle České leasingové a finanční asociace (2021) byl významný pokles poptávky po nebankovních finančních produktech v roce 2020 negativně ovlivněn v důsledku pandemie COVID-19, jelikož byly některé sektory nuceny zastavit své aktivity a došlo k přerušení dodavatelsko-odběratelských řetězců.

4.5 Struktura zadluženosti domácností podle délky úvěru

Celkovou zadluženost českých domácností je možné zanalyzovat podle časového hlediska neboli podle délky splácení poskytnutých úvěrů finančními institucemi. Úvěry lze na základě časového rozlišení roztrždit na tři druhy, a to na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Krátkodobé úvěry jsou takovým typem úvěru, jejichž doba splatnosti od vzniku závazku může trvat několik měsíců, avšak nanejvýš mohou být sjednány do jednoho roku. Krátkodobé úvěry jsou zapůjčované peněžní částky spíše s nižší hodnotou a slouží domácnostem pro překonání dočasného výpadku či nedostatku finančních prostředků (Moneta, 2021). Střednědobé úvěry mají splatnost od vzniku dluhu v rozmezí jednoho roku

až pěti let. Dlouhodobé úvěry jsou sjednávány s dobou splatnosti nad pět let a převážně do nich spadají úvěry na bydlení (ČNB, 2021).

Graf 7 – Vývoj zadluženosti domácností v ČR podle délky úvěru v letech 2005-2020 (v mil. Kč)

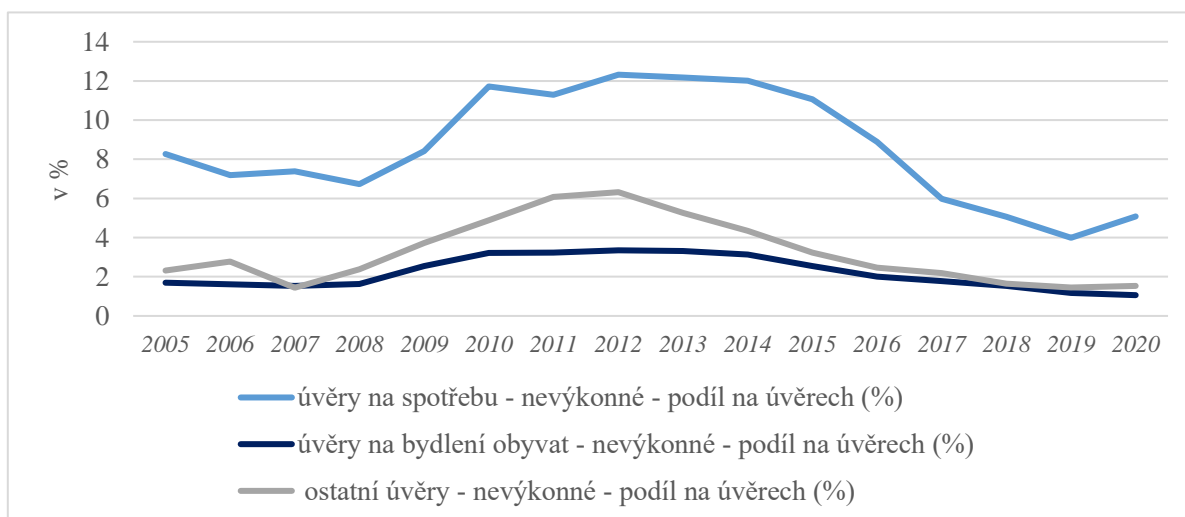
Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

V grafu 7 je zobrazen vývoj zadluženosti domácností podle délky poskytovaných úvěrů v letech 2005-2020. Z grafu je patrné, že od začátku sledovaného období až do jeho konce mají domácnosti primárně zájem o úvěry dlouhodobého charakteru. Již v roce 2005 představovaly dlouhodobé úvěry významnou část celkové zadluženosti domácností a jejich procentuální zastoupení ze všech poskytnutých úvěrů bylo více než 50 %. Téhož roku tvořily z celkových poskytnutých úvěrů střednědobé úvěry 21 % a krátkodobé úvěry 26 %. Během patnácti let lze zaznamenat neustálý růst dlouhodobých úvěrů, jenž se v roce 2010 dostaly přes hranici 70 % s celkovou částkou přesahující 1,3 bilionů Kč a v roce 2018 přesáhly hranici 80 % s celkovou částkou přes 2,1 bilionů Kč, což během osmi let představovalo navýšení o necelý 1 bilion Kč. Tento rostoucí vývoj je především spojen se skutečností, že z dlouhodobých úvěrů tvoří největší podíl na objemu dluhu domácností úvěry na bydlení, zahrnující hypoteční úvěry. Zde je poptávka jednotlivců a domácností nejvyšší, jelikož lidé nechtějí žít v podnájmu a raději své finanční prostředky investují do vlastního bydlení. Ve sledovaném období tvořily střednědobé a krátkodobé úvěry na celkovém dluhu domácností téměř stejný poměr, nicméně se jejich poptávka na úkor dlouhodobých úvěrů postupně snižovala a v roce 2020 tvořily střednědobé úvěry 10 % a krátkodobé úvěry 8 %.

4.6 Nevýkonné úvěry domácností

Před poskytnutím úvěru banka provádí a posuzuje tzv. bonitu klienta, během které dochází ke srovnávání jeho příjmů a výdajů. Bonitou se rozumí ohodnocení daného člena domácnosti včetně zjištění, zdali bude schopen splácet své budoucí dluhy vůči poskytovateli, tedy vůči bance nebo nebankovní společnosti. Rozdíl mezi příjmy a náklady člena domácnosti musí být natolik velký, aby pokryl jeho budoucí splátky úvěru. Příjmy jsou nejčastěji dokládány potvrzením o příjmu od zaměstnavatele a u osob, pracujících jako OSVČ se dokládá daňové přiznání. Do nákladů se především zahrnují nezbytné životní potřeby a prověřují se i případné splátky jiných úvěrů. K tomuto účelu jsou používány zejména úvěrové registry (Moneta, 2021). Pokud po získání úvěru dlužník hradí sjednané splátky i s úroky na základě stanovených podmínek, tak se jedná o splácený úvěr. S úvěrem jsou však vždy spojená určitá rizika. Dlužníkovi během doby splácení mohou být sníženy příjmy z důvodu ztráty zaměstnání nebo dojde k jiné nenadálé události a následně tak přestane hradit své stanovené splátky. Pokud tato situace nastane nebo je takový stav pravděpodobný, tak banka musí úvěr klasifikovat jako úvěr se selháním neboli nevýkonný úvěr. Nevýkonné úvěry jsou tak spojeny se zadlužováním domácností, čím více je úvěrů poskytnuto bankami či nebankovními společnostmi, tím vyšší je pravděpodobnost navyšování počtu jejich selhání (ECB, 2021).

Graf 8 – Vývoj nevýkonných úvěrů domácností v ČR v letech 2005-2020 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

Graf 8 zobrazuje vývoj nevýkonných úvěrů domácností dle účelu v letech 2005-2020. Dle účelu jsou úvěry rozděleny na nevýkonné úvěry na spotřebu včetně debetních zůstatků na běžném účtu, úvěry na bydlení a ostatní úvěry. Během sledovaného období měly největší podíl na úvěrech nevýkonné úvěry na spotřebu, které se do roku 2009 v průměru pohybovaly okolo 7,6 %. V roce 2010 přišel zlom a podíl nevýkonných úvěrů na spotřebu byl až do roku 2015 v průměrné výši 11,8 %. Tento nárůst mohl být zapříčiněn situací na trhu práce, kdy při vyšší nezaměstnanosti měli členové domácnosti problém najít během krátkého časového intervalu novou pracovní pozici. Příjmy domácnosti tak byly dlouhodobě sníženy a dlužník následně nemohl dostát svým závazkům. V důsledku toho se z poskytnutých úvěrů staly úvěry nevýkonné a bance vznikly určité náklady s tím spojené. Od roku 2016 začalo u nevýkonných úvěrů na spotřebu docházet k poklesu a v roce 2019 byl jejich podíl z celého sledovaného nejmenší, kdy měl procentuální zastoupení ve výši 4 %. V posledním roce však došlo pravděpodobně z důvodu koronavirové krize a poklesem ekonomiky znovu k navýšení o 1,1 %. Nevýkonné úvěry na bydlení a ostatní úvěry měly během sledovaného období oproti úvěrům na spotřebu mnohem nižší procentuální zastoupení. Svého maximálního bodu dosáhly všechny nevýkonné úvěry v roce 2012, kdy úvěry na spotřebu tvořily podíl 12,3 %, úvěry na bydlení 3,4 % a ostatní úvěry 6,3 %. Nicméně podíl nevýkonných úvěrů na bydlení a ostatních úvěrů začal mít následujícím rokem klesající tendenci, která pokračovala až do konce sledovaného období. V roce 2020 se jejich podíl pohyboval v podobných procentuálních hodnotách, kdy úvěry na bydlení činily 0,8 % a ostatní úvěry 1,3 %. Možným důvodem nízkého podílu selhání úvěrů na bydlení oproti úvěrům na spotřebu může být především to, že při sjednávání hypotečních úvěrů kladou banky větší důraz na bonitu klienta, jelikož jsou poskytovány vyšší částky s delším časovým horizontem. Banky se tak chtějí vyhnout značně vysokým ztrátám. Pozitivní skutečností je, že i přes narůstající zadluženost domácností se za poslední roky podíl nevýkonných úvěrů na celkových úvěrech, které dlužníci nesplácejí postupně snižuje.

4.7 Vybrané faktory ovlivňující zadluženost českých domácností

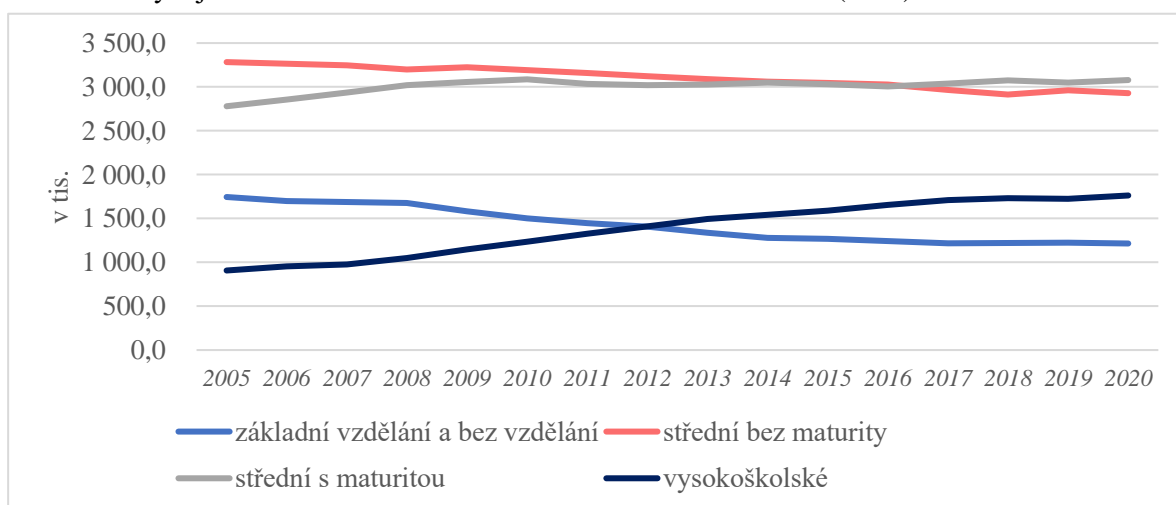
Zadluženost jednotlivců a domácností je ovlivňována mnoha faktory, které jsou vzájemně propojeny. Již v teoretické části byla zmíněna část možných příčin, kvůli kterým se domácnosti mohou do zadluženosti dostat. Mimo těchto uvedených důvodů je zadluženost domácností taktéž spojená s finanční gramotností jednotlivců, která je v dnešní době velmi

probíraným tématem. Stále je prováděno mnoho průzkumů, které se snaží zjistit do jaké míry finanční gramotnost zadluženost domácností ovlivňuje. Na domácnosti má taktéž velký vliv inflace neboli růst cenové hladiny zboží a služeb od které se odvíjí spotřeba domácností a výše jejich úspor, jež jsou doprovázeny růstem průměrné hrubé mzdy. Následující kapitoly se budou zejména zaměřovat na vývoj vzdělání členů domácností, výši úrokových sazeb, které jsou primárně pro domácnosti důležité při sjednávání úvěru a vytváření úspor. Dále na nezaměstnanost domácností včetně příjmů a v neposlední řadě bude uvedena výše a vývoj výdajů na konečnou spotřebu včetně úspor.

4.7.1 Vzdělání členů domácnosti

Lze říci, že vzdělání členů domácnosti do jisté míry ovlivňuje výše finanční gramotnosti, která se následně podílí na celkové zadluženosti domácností. Nízká finanční gramotnost je obecně považována za jednu z podstatných příčin nezvládnutého zadlužení. Za finančně gramotného jedince se považuje člověk, jenž rozumí financím a dokáže s nimi správně zacházet v různých životních situacích. Tento jedinec má přehled o svém finančním rozpočtu, dokáže si vytvořit finanční rezervu a zná základní finanční názvosloví včetně výpočtu jednoduchého úročení a vyhodnocení rizikovosti dané půjčce či úvěru. Finančně negramotný člověk tak nedokáže značně rozlišit rozdíl mezi dobrými a špatnými úvěry či půjčkami a následně tak dochází k zadlužení s nevýhodnými podmínkami (Hovorková, 2019).

Graf 9 – Vývoj vzdělání členů domácností v ČR v letech 2005-2020 (v tis.)

Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ (2021)

V grafu 9 je znázorněn vývoj dosaženého vzdělání členů domácností ve věku 15 a více let v období 2005-2020. V prvním roce sledovaného období lidé nejvíce dosahovali středního vzdělání bez maturity (3,3 mil.) a s maturitou (2,8 mil.). Lidé bez vzdělání nebo se základním vzděláním tvořili třetí zastupovanou skupinou s počtem 1,7 milion osob a v nejméně zastupované skupině se nacházeli s vysokoškolským vzděláním, která nepřesahovala ani 1 milion osob. Od roku 2014 až do konce sledovaného období se počet osob se středním vzděláním bez i s maturitou začal pohybovat na přibližně stejné úrovni. Taktéž lze zaznamenat od roku 2012 zvyšující se počet osob s vysokoškolským vzděláním a zároveň snižující se zastoupení osob pouze se základním nebo žádným vzděláním. Dalo by se tedy předpokládat, že s rostoucím vysokoškolským vzděláním se budou navyšovat i počty kvalifikovanějších budoucích pracovníků s vyšší finanční gramotností. Nicméně i přes tuto skutečnost se dluhy českých domácností neustále navyšují. Důvodem může být nezakomponování výukového programu, jenž by se přímo zaměřoval na oblast finanční gramotnosti. Z tohoto hlediska by bylo vhodným řešením, aby se vzdělávací školní systém i na vysokých školách více zaměřil na finanční gramotnost, která by alespoň z části omezila zadlužování domácností.

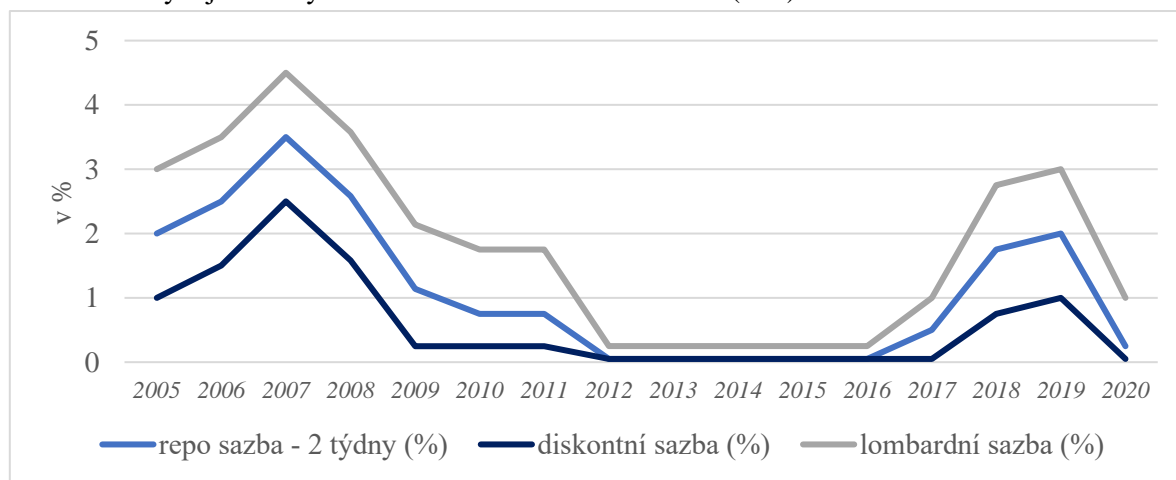
4.7.2 Úrokové sazby

Úrokové sazby jsou hlavním nástrojem měnové politiky ČNB a zároveň jsou jedním z podstatných faktorů ovlivňující zadluženost domácností. Úroková sazba má primárně vliv na výši útrat domácností a taktéž na jejich budoucí investování. Při nárůstu úrokových sazeb centrální bankou je cena peněz na mezibankovním trhu vyšší a naopak. Tato výše se následně odráží na úrokových sazbách pro klientské operace bank a má vliv na vklady a úvěry domácností. V situaci vyšších sazeb si domácnosti méně zapůjčují finanční prostředky a více spoří, zároveň tím dochází k vynaložení menšího množství peněz na spotřebu. Půjčky jsou v tomto stavu dražší a pro domácnost je tak relativně výhodnější spořit a svou spotřebu z části odložit na pozdější období. Při zvýšení úrokových sazeb tedy dochází k nárůstu výše splátek úvěrů a domácnosti se tak vystavují většímu riziku jejich nesplácení. Banky zároveň zpřísňují hodnocení rizikovosti klientů a zvyšují tak rizikovou přírážku, která snižuje dostupnost úvěrů pro nové klienty. V souvislosti se zvýšením úrokových sazeb se zároveň očekává i posílení měny, což ovlivňuje i míru inflace neboli cenovou hladinu. V případě

snížení úrokových sazeb budou naopak úvěry levnější a domácnosti tak budou mít větší tendenci se zadlužit (ČNB, 2021).

Mezi základní sazby ČNB patří dvoutýdenní reposazba, diskontní sazba a lombardní sazba. Úroková sazba pro dvoutýdenní repo operace neboli reposazba je maximální limitní sazba, za kterou mohou být komerční banky uspokojovány během 14 dní v případě uložení nadbytečné likvidity, respektive přebytečných peněz u ČNB. Diskontní sazba, kterou je úročena depozitní facilitata poskytuje komerčním bankám možnost uložení přebytečných finančních prostředků u ČNB přes noc a představuje tak na peněžním trhu dolní mez pro pohyb krátkodobých úrokových sazeb. Naopak lombardní sazba, kterou je úročena marginální zápůjční facilitata nabízí bankám možnost vypůjčení finančních prostředků od ČNB přes noc a představuje na peněžním trhu horní mez pro pohyb krátkodobých úrokových sazeb. Od výše uvedených úrokových sazeb se odvíjejí úrokové sazby pro spotřebitele (ČNB, 2021).

Graf 10 – Vývoj úrokových sazeb ČNB v letech 2005-2020 (v %)

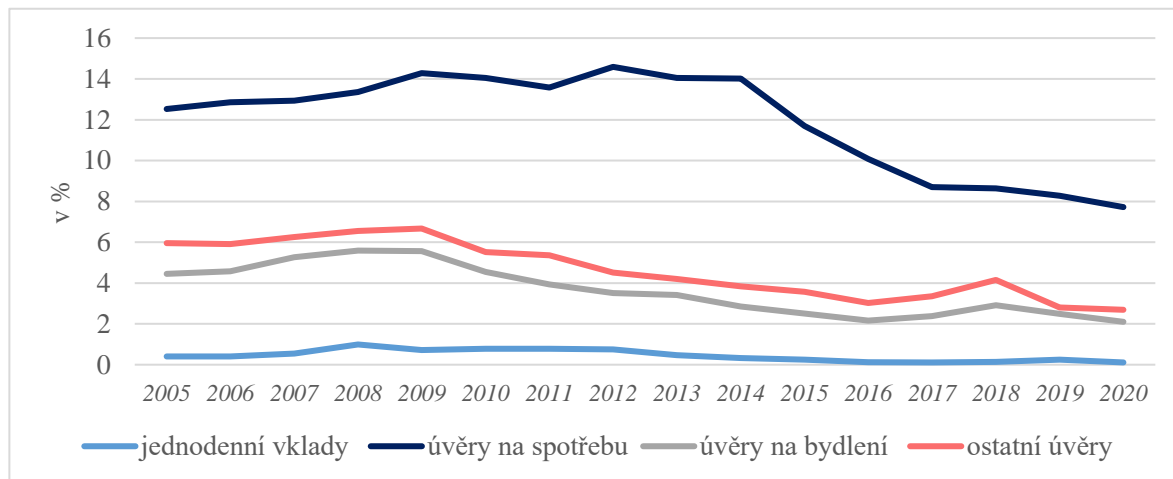

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

Výše uvedený graf 10 znázorňuje vývoj již zmíněných úrokových sazeb v letech 2005-2020. Po prvním roce sledovaného období, tedy po roce 2005 docházelo k navyšování úrokových sazeb až do roku 2007, kde byla hodnota dvoutýdenní reposazby ve výši 3,5 %, diskontní sazba činila 2,5 % a u lombardní sazby byla zaznamenána hodnota ve výši 4,5 %. Všechny úrokové sazby tak během sledovaného období dosáhly v tomto roce svých nejvyšších hodnot, následně pak znovu docházelo k poklesu. V roce 2012 provedla Česká národní banka snížení všech úrokových sazeb na úplné minimum, které trvalo až do roku

2016. Během tohoto období byla dvoutýdenní reposazba a diskontní sazba ve výši 0,5 % a lombardní sazba byla 0,25 %. K navyšování začalo opět docházet až v roce 2017, kdy však zaznamenané hodnoty nebyly tak vysoké jako před deseti lety. Od roku 2019 začalo znovu docházet k poklesu a roku 2020 měla repo sazba 0,25 %, diskontní sazba 0,05 % a lombardní sazba činila 1 %.

Graf 11 – Vývoj úrokových sazeb domácnostem v ČR v letech 2005-2020 (v %)

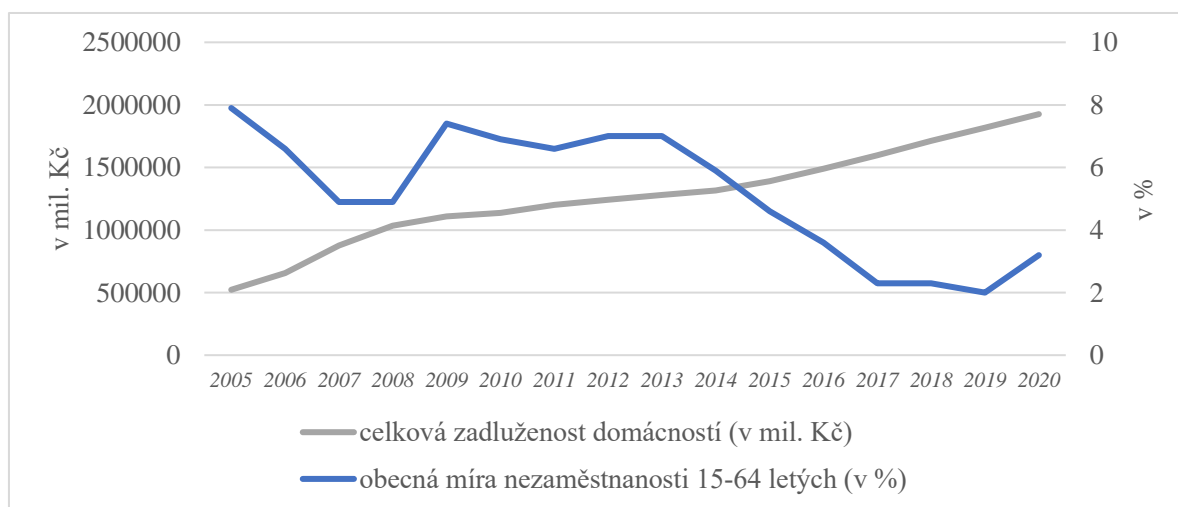
Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

V grafu 11 jsou zobrazeny jednotlivé úrokové sazby, jež jsou nabízeny ze strany finančních institucí domácnostem v letech 2005-2020. Úrokové sazby byly zvoleny na základě poskytovaných úvěrů dle účelu, a to na spotřebu, bydlení a ostatní úvěry. Lze zaznamenat, že výše úrokové sazby určená domácnostem je pro úvěry a vklady značně rozdílná. Vklady měly oproti úvěrům během sledovaného období významně nižší úrokovou sazbu, která pohybovala pod hranicí 1 % a v průměru tvořila 0,4 %. Svého maximálního bodu dosáhla v roce 2008, kdy činila 0,9 % a minima v roce 2017 a 2020, kdy byla ve výši 0, 1 %. Nejvyšší úrokovou sazbu měly úvěry na spotřebu, které jsou krátkodobého charakteru a jejich výše se do roku 2014 v průměru pohybovala okolo 13,5 %. Od té doby se výše úrokové sazby začala snižovat a v posledním roce sledovaného období činila 7,7 %. Nejnižší úrokové sazby ze všech úvěrů měly úvěry na bydlení, které společně s ostatními úvěry do roku 2009 víceméně rostly. Následujícím rokem však docházelo k jejich postupnému snižování a menší nárůst se znovu objevil až v roce 2018. V roce 2020 byla úroková sazba u úvěrů na bydlení ve výši 2,1 % a ostatní úvěry měly úrokovou sazbu v hodnotě 2,7 %.

4.7.3 Nezaměstnanost v ČR

Nezaměstnanost spadá mezi negativní faktory, jenž významně ovlivňují zadluženost jednotlivce či domácností, jelikož dochází k výpadku hlavního finančního zdroje v rámci rozpočtu a komplikuje tak splácení vzniklých dluhů. V některých případech ztrátu zaměstnání nelze ovlivnit, proto by si domácnosti měly vytvářet určité rezervy, které dočasně tuto ztrátu v rozpočtu pokryjí, až do doby získání nového zaměstnání. Nezaměstnaný jedinec nebo člen domácnosti si může během své těžké životní situace zažádat o pomoc státu v podobě podpory. Aby si nezaměstnaná osoba mohla zažádat o podporu v nezaměstnanosti či podporu při rekvalifikaci, musí být registrována jako uchazeč o zaměstnání na Úřadu práce v místě trvalého bydliště na území České republiky. Žádost však musí být podána do tří pracovních dnů od ukončení předchozího zaměstnání, při kterém bylo během posledních 24 měsíců odváděno sociální pojištění minimálně za jeden rok. Na podporu však nemají nárok lidé, kteří již pobírají nemocenské dávky nebo jsou ve starobním důchodu. Výše podpory v nezaměstnanosti se odvíjí od předchozího výdělku a zároveň délce pobytu na úřadu práce. Během prvních dvou měsíců činí podpora 65 % průměrného měsíčního výdělku, třetí a čtvrtý měsíc 50 % a ve zbyvajících dobách dostává jedinec či člen domácnosti 45 % z předešlého průměrného měsíčního příjmu. Délka vyplácení podpory v nezaměstnanosti je rozdílná pro lidi po dosažení padesátého věku a slouží tak k vyšší ochraně starších nezaměstnaných jedinců, jenž mohou být pro firmy méně atraktivní (Bureš, 2021).

Graf 12 – Vývoj zadluženosti a nezaměstnanosti domácností v ČR v letech 2005-2020

Zdroj: vlastní zpracování, ČNB (2021)

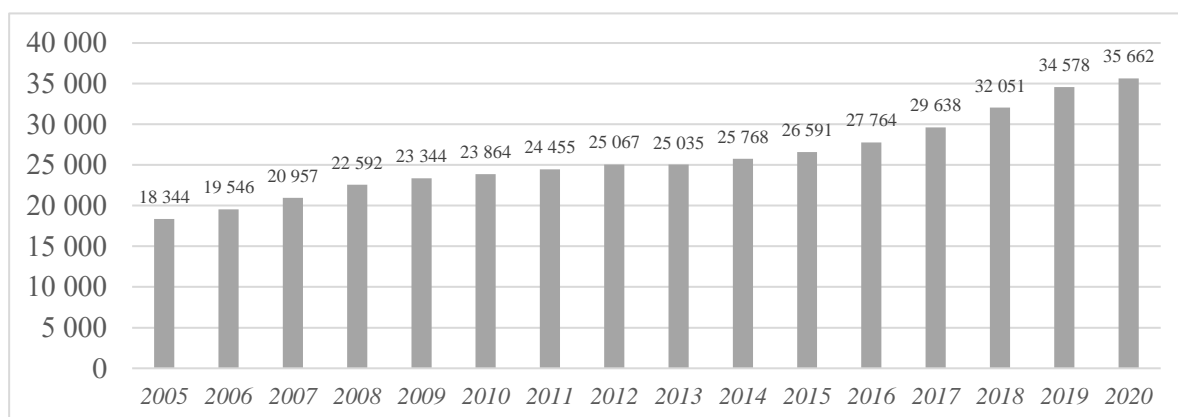
V grafu 12 je v letech 2005 až 2020 zobrazen neustále rostoucí trend zadluženosti domácností a vývoj obecné míry nezaměstnanosti ve věkové kategorii 15-64 let. Na začátku sledovaného období, tedy v roce 2005 byla ze všech let zaznamenána nejvyšší obecná míra nezaměstnanosti v České republice s procentuální hodnotou 7,9 % a celková zadluženost domácností přesahovala přes 522 tisíc Kč, což činilo nejnižší evidovanou hodnotu z celého sledovaného období. Dalo by se předpokládat, že s rostoucí nezaměstnaností nebudou jednotlivci či domácnosti disponovat dostatečným množstvím vlastních peněžních prostředků, pokud tedy nebudou mít odloženou určitou rezervu. V důsledku toho pak budou mít vyšší tendenci si finanční zdroje zapůjčovat, což povede k následnému zvyšování zadluženosti. Křivka obecné míry nezaměstnanosti by tak měla kopírovat křivku celkové zadluženosti domácností, nicméně k tomuto stavu nedochází. Důvodem může být skutečnost, že při nízké nezaměstnanosti mají členové domácnosti větší jistotu u svých příjmů a obava ze ztráty svého dosavadního zaměstnání se tak snižuje, jelikož nabídka na trhu práce bude dostatečná. Do roku 2008 se obecná míra nezaměstnanosti snižovala a v průměru se pohybovala okolo 6 %, avšak v roce 2009 znovu došlo k navýšení nezaměstnanosti oproti předcházejícímu roku, a to o celých 2,5 %, což bylo zapříčiněno nedostatkem volných pracovních míst na trhu práce. Od roku 2010 až do roku 2013 se obecná míra nezaměstnanosti průměrně pohybovala pod hranicí 7 %. V průběhu sledovaného období začala míra nezaměstnanosti významně klesat především od roku 2013 a v roce 2019 se dostala na úroveň 2 %. Takto nízká nezaměstnanost byla zapříčiněna pokračujícím ekonomickým růstem a hospodářským propojením na rostoucí německou ekonomiku. V roce 2020 došlo ke změně dosavadního klesajícího trendu vývoje míry nezaměstnanosti, která začala opět narůstat a byla ve výši 3,2 %, kdy příčinou zvýšení bylo zejména šíření nemoci COVID-19 a vytvoření určitých opatření či omezení ze strany vlády.

4.7.4 Příjmy domácností v ČR

Zadluženost jednotlivců či domácností je mimo nezaměstnanost také spojená s vyšší měsíčních příjmů, jenž silně ovlivňují životní úroveň člověka ve společnosti. Celková zadluženost v České republice neustále narůstá, zároveň však stoupá i průměrná měsíční hrubá mzda. Tato skutečnost tedy potvrzuje, že i přes narůstající příjmy mají některé domácnosti s vyššími finančními prostředky potřebu neomezeně navyšovat svou životní

úroveň prostřednictvím vyšší spotřeby a následně se tak zadlužují. Nicméně více než polovina Čechů v roce 2020 nedosáhla na měsíční mzdu, prostřednictvím které je možno důstojně žít. Minimální měsíční důstojná mzda je brána jako finanční odměna, za kterou je člen domácnosti pracující na plný úvazek schopen pokrýt své výdaje na veškeré základní věci při stávající cenové hladině. Minimální důstojná měsíční mzda vychází ze zahraničních konceptů a snaží se vyčíslit hranici příjmů, která by zajistila běžný životní standard pro všechny členy dané domácnosti. V roce 2020 minimální důstojná měsíční mzda činila 32 438 Kč, v Praze se jednalo o částku ve výši 37 987 Kč. Z této částky by měl být pracující člověk schopen uhradit náklady na bydlení či nájemné, potraviny, hygienické potřeby, náklady na telekomunikaci, dopravu, dovolenou a další. Navzdory tomu se však mnoho lidí na výše uvedenou částku nedostane a vzhledem k splácení vlastního bydlení či hrazení vysokých tržních nájmu se tak dostávají do ekonomické nejistoty ve které jsou nuceni si finanční prostředky zapůjčit z cizího zdroje (Hovorková, 2020).

Graf 13 – Vývoj průměrné hrubé měsíční mzdy v ČR v letech 2005-2020 (v Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, ČSÚ (2021)

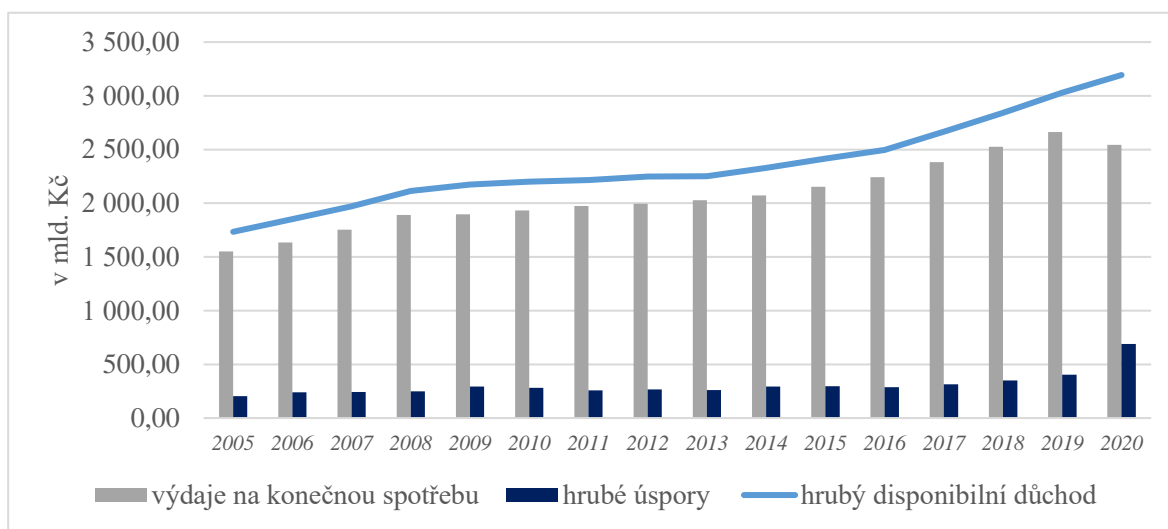
V grafu 13 je znázorněn vývoj průměrné hrubé měsíční mzdy v letech 2005 až 2020. Na začátku sledovaného období činila průměrná hrubá měsíční mzda 18 344 Kč a na konci sledovaného období, tedy v roce 2020 dosahovala hodnoty 35 662 Kč, což za posledních patnáct let představuje nárůst o 17 318 Kč. Nejvyšší meziroční nárůst probíhal mezi roky 2006-2008, jenž se pohyboval nad hranicí 6 % a dále mezi lety 2017-2019, zde byl meziroční nárůst okolo 6-8 %. V roce 2017 byla průměrná hrubá ve výši 29 638 Kč, přesto však mnoho zaměstnanců stále pobíralo nižší než průměrnou hrubou mzdu. V ostatních letech se

meziroční nárůst v průměru pohyboval okolo 2-4 %, přičemž za celé sledované období byl v roce 2013 meziroční pokles čisté hrubé mzdy o 32 Kč.

4.7.5 Spotřeba a úspory domácností

Úspory a spotřeba významně ovlivňují finanční pozici dané domácnosti, která v případě upřednostňování spotřeby před úsporami má větší tendenci se zadlužit. Z ekonomického pohledu tvoří disponibilní důchod příjmy domácností vzniklé buď ze závislé (mzdy, platy) či nezávislé činnosti (podnikání), dále příjmy z důchodu, sociální dávky a další. Hrubý disponibilní důchod je částka, která zůstane domácnostem po uhrazení běžných výdajů a veškerých přímých daní. Tuto část příjmu mohou domácnosti využít na svou individuální spotřebu nebo si finanční prostředky odložit stranou ve formě úspor. Úspory domácností představují ukládání peněžních prostředků do bankovních či spořitelních instituce.

Graf 14 – Vývoj spotřeby a úspor domácností v ČR včetně HDD v letech 2005-2020 (v mld. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování, MPSV (2021)

V grafu 14 je zobrazen vývoj výdajů na individuální spotřebu, vývoj hrubých úspor a hrubých disponibilních důchodů domácností v letech 2005-2020. Lze zaznamenat, že výše hrubého disponibilního důchodu má po celou dobu sledovaného období rostoucí tendenci. Stejně tak tomu bylo i u výdajů na spotřebu, které mimo rok 2020 neustále navyšovaly svůj podíl na hrubém disponibilním důchodu. Rozdíl mezi hrubým disponibilním důchodem a výdaji na individuální spotřebu tvoří hrubé investice, které od roku 2005-2019 měly

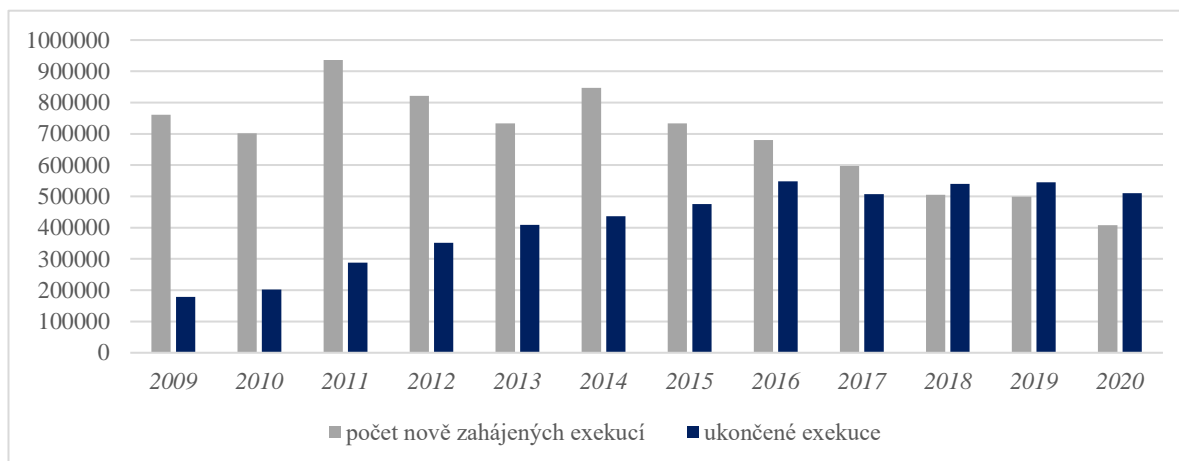
průměrný podíl ve výši 12 %, zbylou část tvořily výdaje domácnosti na konečnou spotřebu. Pro české domácnosti tedy bylo typické, že s růstem příjmů se zvyšovala i jejich individuální spotřeba. K určité změně zastoupení došlo až v posledním roce sledovaného období, tedy v roce 2020, kdy výdaje na spotřebu měly podíl z hrubého disponibilního důchodu ve výši 79 % a hrubé úspory měly 21 %. Hlavní příčinou ve změně preferencí, kdy domácnosti začaly klást větší důraz na vytváření úspor bylo primárně z důvodu koronavirové krize. Během této doby vydala vláda určitá opatření, která vedla k danému omezení spotřeby domácností.

4.8 Exekuce

Společně s rostoucími dluhy roste i počet jednotlivců či domácností, které vypůjčené peněžní prostředky z cizích zdrojů nejsou schopni splácet. V roce 2001 proto byla zákonem č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti zřízena Exekutorská komora České republiky. Exekutorská komora je samosprávná stavovská organizace a sdružuje všechny soudní exekutory. Důvodem vzniku této instituce bylo zjednodušení a zrychlení daného vymáhacího procesu, který má pomoci poškozeným věřitelům získat zpět jejich finanční prostředky. Exekuce je tedy řízení, ve kterém se věřitel domáhá výkonu svého individuálního práva, jenž mu vzniklo na základě exekučního titulu a dlužník má tak povinnost svůj závazek vůči věřiteli uhradit. V roce 2019 evidovala Exekutorská komora celkem 4 500 000 exekucí a celkový počet povinných činil přibližně 790 tisíc. I přes nepříznivou koronavirovou krizi, kdy byl přepokládán spíše nárůst exekucí, došlo v roce 2020 k meziročnímu snížení exekucí na 4 330 000, přičemž celkový počet povinných osob v exekuci klesl o 12,4 % na 720 tisíc. Průměrný počet exekucí na fyzickou osobu tedy představoval 6 exekucí. (EKČR, 2020). Domácnosti či jednotlivci s několikanásobným počtem exekucí v mnoha případech přestanou danou situaci v zadlužení zvládat a ztrácí tím veškerou motivaci. V důsledku zahlcení exekucemi tak lidé přestávají pracovat, tím se však jejich finanční problémy prohlubují a dostávají se tak mimo společnost. Lidé s mnohočetnými exekucemi během ekonomicky aktivního či neaktivního života nestihají své dluhy splácet nebo je neřeší a přenáší si je i do svého důchodového věku. Rizikovou skupinu zatíženou exekucemi tak tvoří senioři pobírající starobní či invalidní důchod. Na konci roku 2020 bylo v České republice celkem evidováno téměř 70 tisíc důchodců, jimž byla prováděná exekuční srážka ze starobního, invalidního či pozůstalostního důchodu,

kterou místo zaměstnavatele provádí Česká správa sociálního zabezpečení. Z celkového počtu důchodců se tak jedná přibližně o 2,4 % a z celkového počtu osob v exekuci se procentuální zastoupení pohybuje okolo 10 %. Podíl mužů, kterým byl starobní důchod zatížen exekucí tvořil zhruba 2,38 % z celkového počtu mužů pobírající starobní důchod, avšak u žen byl procentuální podíl o necelý jednorozhodný bod nižší a činil 1,46 % z celkového počtu žen, jimž je vyplácen starobní důchod. Jelikož je mezi seniory vyšší zastoupení žen, které se v průměru dožívají i vyšší věku než muži, tak průměrný věk starobních důchodců za obě pohlaví byl 71 let. Měsíční exekuční srážka ze starobních důchodů byla ve výši 2 229 Kč, přičemž průměrná výše pobírajícího starobního důchodu u mužů činila 15 898 Kč, u žen však hodnota starobního důchodu byla skoro o 2 700 Kč nižší, a činila 13 221 Kč (ČSSZ, 2021). Mimo seniorů v důchodu tvoří další rizikovou skupinu zatíženou exekucemi nezletilé děti a mladistvý do 18 let. Exekuce proti dětem jsou ve většině případů vedeny z nezaplacené pokuty za jízdu na černo v MHD, o kterých se jejich zákonní zástupci mnohdy ani nedozví a nemají možnost je tak uhradit. Dopravní podniky se tak následně domáhají úhrady přes soud, kde vzniknou další náklady spojené s vedením soudního řízení, jenž pokuty značně navýší (Člověk v tísni, 2017). I přestože děti nejsou dospělé a jejich zodpovědnost mají na starost jejich zákonní zástupci, tak bylo v roce 2020 zaznamenáno Exekutorskou komorou České republiky okolo 2 220 dětí na které byla uvalena exekuce. V předcházejícím roce byl počet pravomocných exekucí nezletilých dvojnásobně vyšší a dosahoval hodnoty 4 834, což z celkové počtu osob ve věkové kategorii 0-17 let činilo přibližně 0,24 %. Nezletilých dlužníků sice není mnoho, ale i přesto tato situace představuje v České republice dlouhodobý problém, jelikož část těchto dětí bude do dospělosti vstupovat s dluhy a případnými exekucemi. Exekutorská komora se současně přiklání k tomu, aby vymáhání dětských exekucí bylo ze strany věřitelů zastaveno a zároveň doporučuje zákonným zástupcům nezletilých, aby v případě zjištění nového nebo staršího dluhu neprodleně kontaktovali daného věřitele a zažádali tak o zastavení exekuce (EKČR, 2021).

Graf 15 – Vývoj nových a ukončených exekucí v ČR v letech 2009–2020

Zdroj: vlastní zpracování, EKČR (2021)

V grafu 15 je zobrazen vývoj nově zahájených a ukončených exekucí včetně právnických i fyzických osob v letech 2009-2020. V prvním roce sledovaného období činil počet nově zahájených exekucí téměř 761 tisíc, přičemž počet ukončených exekucí byl ze všech let nejslabší a vymáhání bylo prováděno pouze soudními exekutory. O rok později se počet zahájených exekucí snížil zhruba o 59 tisíc a počet ukončených exekucí se zvýšil o 24 tisíc na 202 tisíc. I přes tento pozitivní stav však v roce 2011 nastal rapidní nárůst a exekuční soudy nařídily přes 936 tisíc nových exekucí. Ve dvou následujících letech došlo k poklesu počtu nově nařízených exekucí, nicméně v roce 2014 znovu nastal nárůst a bylo nařízeno téměř 850 tisíc nových exekucí. Od té doby počet zahájených exekučních řízení postupně klesal a zároveň rostl počet ukončených exekucí, krom roku 2017 a 2020, kde byl nárůst mírnější. Za poslední 3 roky sledovaného období poprvé počet ukončených exekučních řízení převýšil počet zahájených exekucí a pohyboval se v průměru okolo 531tisíc, přičemž počet nově nařízených exekucí se v průměru pohyboval okolo 470 tisíc. V posledním roce sledovaného období, tedy v roce 2020 bylo soudy nařízeno zhruba 407 tisíc nových exekucí, což byla nejmenší hodnota za posledních 11 let a meziroční pokles byl o 18 %.

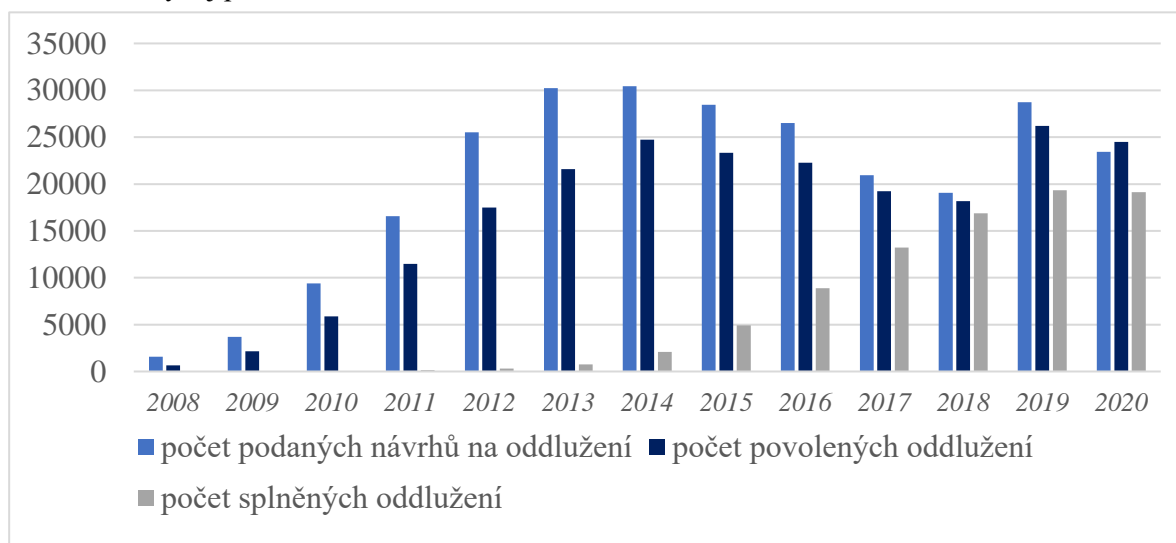
4.9 Oddlužení

V lednu roku 2008 vstoupil v České republice v účinnost zákon č.182/2006 Sb, o úpadku a způsobech jeho řešení neboli insolvenční zákon, který byl vydán v souvislosti s řešením situace předlužených jednotlivců či domácností, jež nebyly schopni dostát svým závazkům a stanovil pro tyto případy určitá pravidla a postupy. Celý proces oddlužení neboli

osobního bankrotu se tedy řídí podle insolvenčního zákona a má dlužníkovi pomoci vyřešit jeho finanční krizi včetně uspokojení pohledávek nezajištěným věřitelům.

V níže uvedeném grafu 16 je zobrazen vývoj osobních bankrotů od nabytí účinnosti insolvenčního zákona, tedy od roku 2008 až do roku 2020. Počet podaných žádostí o oddlužení a počet povolených oddlužení od roku 2008 neustále narůstal a rekordní počty byly vykazovány každým dalším rokem. V roce 2014 bylo podáno přes 30 tisíc návrhů na oddlužení, což za celé sledované období bylo nejvíce. Současně však poprvé došlo ke snížení tempa růstu a v roce 2015 počet podaných návrhů i povolených oddlužení meziročně klesl. Od 1.ledna 2014 vstoupila v účinnost novela insolvenčního zákona umožňující společné oddlužení manželů a dále bylo zpřístupněno oddlužení i podnikajícím fyzickým osobám, přičemž jejich splátky mohly být hrazeny z výdělku pocházejícího z podnikání. Možnost oddlužení OSVČ byla za určitých podmínek realizovatelná i před novelizací, avšak řešení dluhů z podnikání prostřednictvím oddlužení v zákoně nebylo přímo zakotveno (MPSV, 2017).

Graf 16 – Vývoj počtu osobních bankrotů v ČR v letech 2008-2020

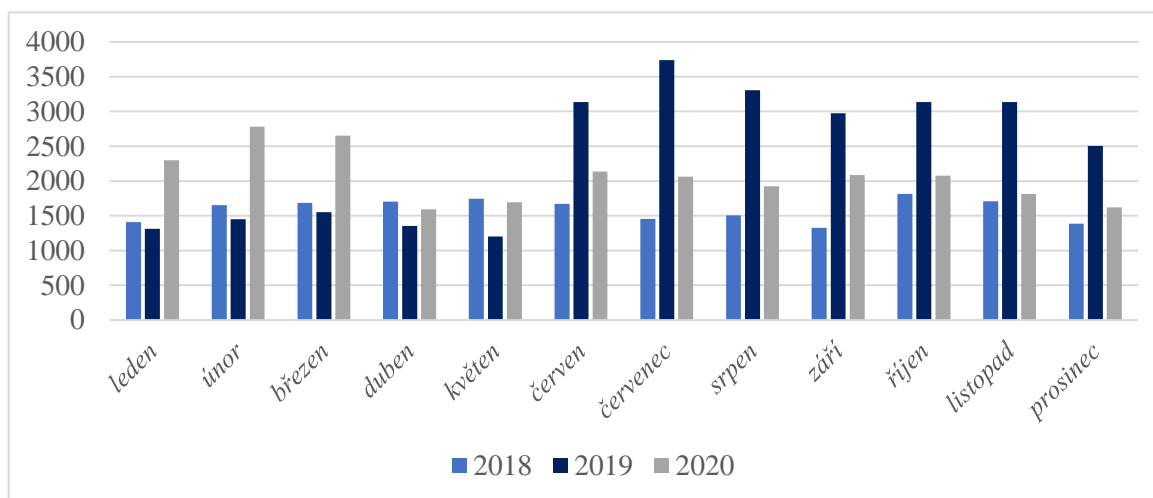

Zdroj: vlastní zpracování, Institut prevence a řešení předlužení (2021)

I přestože nově vzniklo oddlužení pro manželé a živnostníky, tak počty podaných žádostí a povolených oddlužení neustále klesaly až do konce roku 2018. Pokles s určitou mírou také ovlivnila novela insolvenčního zákona v roce 2017, která omezila podmínky pro sepsání a podání návrhu na osobní bankrot. Do 30. června téhož roku si mohl dlužník sepsat a podat žádost o oddlužení on sám, avšak od července 2017 musí návrh na povolení

oddlužení za dlužníka zpracovat a podat oprávněná osoba, kterou je buď advokát, notář, insolvenční správce, akreditovaná osoba nebo i soudní exekutor, pokud již proti dlužníkovi nevede exekuční řízení (MS, 2018). Novela z roku 2017 měla zároveň vliv na počet odmítnutých návrhů na oddlužení, který oproti předcházejícím rokům poklesl. Důvodem může být také skutečnost, že dlužníci neměli dostatek informací či zkušeností k vypracování samotného návrhu a soud je následně musel kvůli chybnému vyhotovení zamítnout. Počet podaných žádostí o oddlužení a povolených oddlužení se opět zvýšil až v roce 2019 a to velmi prudkým způsobem, kdy příčinou byla další novela insolvenčního zákona, prostřednictvím které se oddlužení stalo pro zadlužené jednotlivce, domácnosti a další osoby dostupnější. Počet odmítnutých návrhů se však znovu zvýšil, jelikož nová úprava oddlužení vyžaduje odlišné náležitosti v dokumentaci, než tomu bylo dříve. To oprávněným osobám, které návrhy sepisují přineslo značnou komplikaci a dochází tak k větší chybovosti v návrzích (Kolářová, 2019). V roce 2020 znovu nastal pokles celkového počtu žadatelů, a to primárně z důvodů pandemie COVID-19. Od začátku sledovaného období byl počet podaných návrhů na oddlužení až do roku 2019 vždy vyšší než počet povolených oddlužení. Ke změně došlo až v roce 2020, tehdy bylo zaznamenáno, že počet podaných návrhů je nižší o 1 058 než počet povolených oddlužení. Nárůst počtu splněných oddlužení se začal odrážet až v roce 2014, doté doby byl počet velmi nízký, jelikož proces oddlužení trvá od povolení oddlužení v obecné rovině 3 roky nebo 5 let a dlužník může být osvobozen od svých dluhů až po splnění zákonem stanovených podmínek. Proces oddlužení může být ukončen i dříve, ale pouze v případě uspokojení všech nezajištěných věřitelů v plné výši, respektive uhrazení celkové dlužné částky, kdy tento stav nastává pouze ojediněle. Následujících pět let, tedy od roku 2014 až do roku 2019 lze vidět neustálý růst počtu jednotlivců či domácností, kteří úspěšně prošli oddlužením, a tím po tříletém či pětiletém splácení získali soudní rozhodnutí a odpuštění svých dluhů. Rok 2020 byl oproti roku 2019 v počtu splněných oddlužení mírně nižší, avšak stále vykazoval za celé sledované období druhé nejvyšší hodnoty a oba roky přesáhli hranici 19 tisíc splněných oddlužení.

Graf 17 – Meziroční srovnání počtu žádostí o osobní bankrot v ČR v letech 2018-2020

Zdroj: vlastní zpracování, Institut prevence a řešení předlužení (2021)

V grafu 17 je zobrazeno meziroční srovnání počtu žádostí o osobní bankrot v roce 2018-2020 včetně jednotlivých měsíců. V roce 2018 bylo celkem podáno přes 19 tisíc návrhů na oddlužení, kdy nejslabším měsícem bylo září a také prosinec, ve kterých bylo podáno přes 1 300 žádostí o oddlužení. Naopak nejsilnější měsíc tvořil říjen, jehož hodnoty dosahovaly přes 1 800 žádostí o osobní bankrot. Významnou roli v počtu navýšení návrhů na oddlužení měla již zmíněná novela insolvenčního zákona, která nabyla účinnosti 1.června roku 2019. Ta zmírňuje podmínky pro vstup do osobního bankrotu a zpřístupňuje tak možnost oddlužení širšímu okruhu dlužníků, kteří dřívějším podmínkám nemohli z důvodů vysokých částek jejich dluhu vyhovět. Podle novely již dlužník nemusí během pětiletého či tříletého procesu oddlužení uhradit alespoň 30 % svých závazků. Nicméně musí být schopen pravidelně hradit měsíční splátky včetně odměny insolvenčního správce a o splnění oddlužení bude následně rozhodovat soud. Lze zaznamenat, že leden až květen roku 2019 byl v počtu podaných žádostí značně slabší než předcházející rok, jelikož lidé vyčkávali na novelu insolvenčního zákona. V červnu o osobní bankrot požádalo 3 135 lidí, zahrnující jednotlivce i manžele, což oproti červnu 2018 činilo značný meziroční nárůst. Dynamickým měsícem v počtu návrhu na osobní bankrot byl v roce 2019 převážně červenec, ve kterém bylo podáno 3 739 žádostí. Zájem o oddlužení začal v srpnu klesat a v průměru se do konce roku měsíčně podávalo zhruba 3 000 návrhů. Možnou příčinou snižování počtu podaných návrhu na osobní bankrot je nejistota dlužníků. Ti se obávají, že pokud se jim nepodaří uhradit alespoň 30 % svých závazků vůči věřitelům, tak soud jejich oddlužení nebude

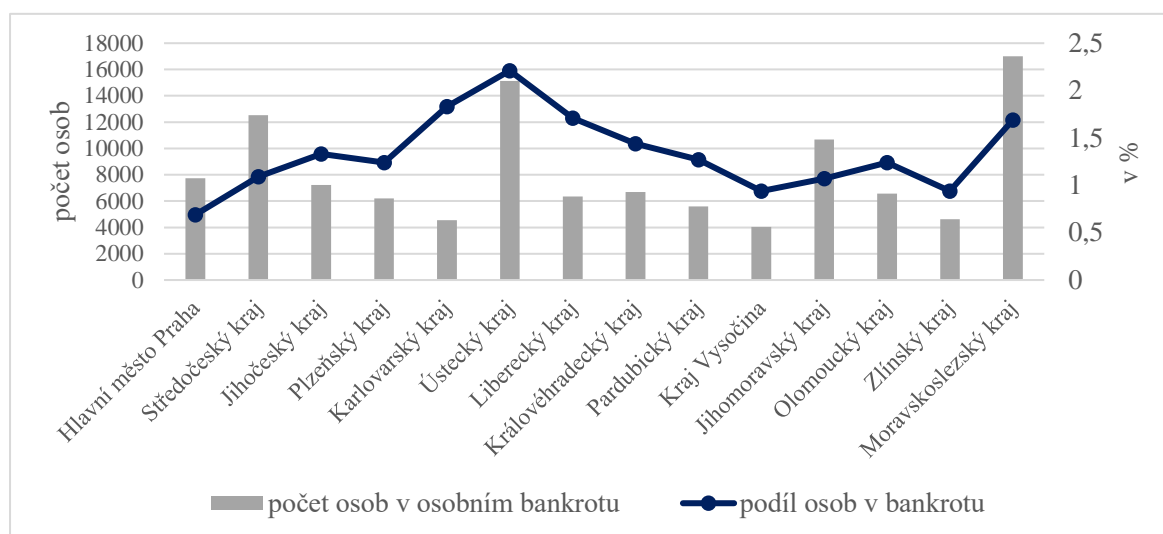
považovat za splněné. Dalším důvodem snižujícího se zájmu může být také určitý zvyk lidí v exekuci, kteří si přechod do insolvence nedokáží představit, jelikož jim na živobytí zbývá méně finančních prostředků. Vidina splnění veškerých podmínek pro oddlužení během pěti let je jim natolik vzdálená, že spíše upřednostní zůstat nadále v exekuci (Česká justice, 2020). V roce 2020 se počty podaných návrhů na oddlužení první tři měsíce pohybovaly nad hranicí 2 200, avšak v dubnu nastalo snížení, a to až o 1 tisíc návrhů. Mezi další slabší měsíce lze zařadit i květen a prosinec. Nízký počet podaných žádostí byl zapříčiněn sadou moratorií v rámci vzniku zákona Lex Covid I, který byl v dubnu 2019 dočasně zaveden pro zvýšenou ochranu dlužníka proti zmírnění dopadů pandemie koronaviru. Věřitelům tak bylo znemožněno podávat na dlužníky insolvenční návrhy. Kvůli zhoršující se situaci s pandemií došlo v listopadu k novelizaci zákona na Lex Covid II, jež navazuje na Lex Covid I přijímaným pouze na přechodnou dobu. Dlužníci této možnosti využili a přednostně řešili spíše dopady krize než své samotné dluhy, které odložili na pozdější období (Valášek, 2021).

4.10 Osobní bankroty v ČR podle krajů

V České republice bylo v roce 2020 zaznamenáno celkem 155 tisíc lidí v osobním bankrotu a podíl osob v oddlužení na celkovém počtu obyvatel nad 15 let tak činil 1,27 %. Napříč všemi kraji je celkový počet osob v osobním bankrotu z hlediska pohlaví zastoupen spíše muži, avšak hodnoty jsou téměř vyrovnané, jelikož muži tvoří 54 % a na ženy připadá 46 %. Ze všech osob v oddlužení tvoří skoro třetinu (29 %) manželé a průměrný věk dlužníka či dlužnice je 45 let. Věková struktura osob v bankrotu je nejméně zastoupena lidmi ve věku 18 až 29 let ve výši 8 %, kdy stejnou procentuální hodnotu mají i senioři (65 let a více) (Institut prevence a řešení předlužení, 2021).

V následujícím grafu 18 lze zaznamenat, že nejvíce osob v osobním bankrotu bylo roku 2020 vyhlášeno v Moravskoslezském kraji (17 011). Ústecký kraj měl téměř o dva tisíce osob v oddlužení méně (15 141), ale i přesto vykazoval druhé nejvyšší zastoupení. Nicméně podíl osob v osobním bankrotu Ústeckého kraje jako jediný ze všech krajů přesáhl hranici 2 %. V Hlavním městě Praha, Zlínském kraji a na Vysočině byl podíl osob v oddlužení nižší než 1 %, u ostatních krajů se procentuální podíl pohyboval v rozmezí 1-2 %. Zlínský kraj a Vysočina měly zároveň i nejnižší počty osob v osobním bankrotu včetně Karlovarského kraje a ani jeden nepřesáhl hranici 5 tisíc osob. Počet lidí v oddlužení byl u ostatních krajů v rozmezí 5 000 – 12 500 osob.

Graf 18 – Počet a podíl osob v osobním bankrotu v ČR dle daného kraje v roce 2020

Zdroj: vlastní zpracování, Institut prevence a řešení předlužení (2021)

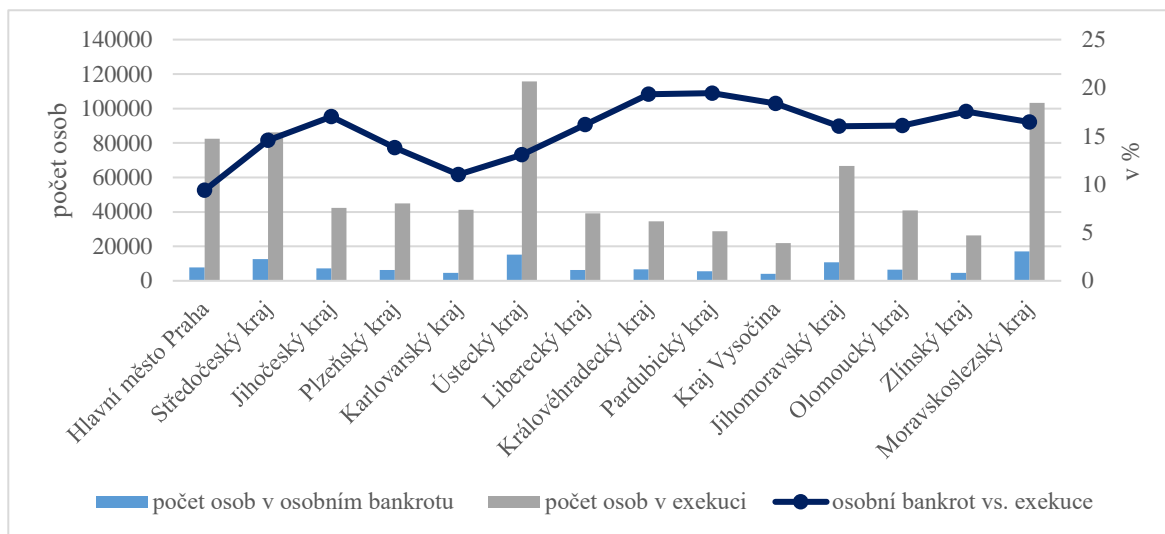
4.11 Exekuce vs. oddlužení

Mezi životem v exekuci a v oddlužení existují značné rozdíly, avšak i přes tuto skutečnost se mnoho lidí s jednou nebo vícečetnými exekucemi bojí nebo si nechce o osobní bankrot zažádat a nadále tak raději zůstávají v exekuci ze které se ve většině případů není snadné dostat ven. Jednou ze zásadních výhod osobního bankrotu je primárně to, že od chvíle zveřejnění návrhu na povolení oddlužení ve veřejně dostupném insolvenčním rejstříku je dlužník chráněn před věřiteli, vymáhacími agentury a veškeré exekuce mu jsou pozastaveny. Exekutor má sice oprávněný od okamžiku zahájení insolvenčního řízení exekuci nařídit, ale nesmí být vykonána a exekutor musí vyčkat až na výsledek insolvenčního řízení. Od schválení oddlužení by dlužníkovi neměli vznikat nové dluhy, které není schopen uhradit. Pokud by tato situace nastala a dlužník by měl nově vzniklé závazky v prodlení, tak se vystavuje riziku zrušení osobního bankrotu. Tím by došlo k obnovení starých dluhů i exekucí a celá snaha o osvobození se od zbylých dluhů by byla zbytečná. (Fabian & Partners, 2021). Celková výše dlužné částky se po dobu trvání exekuce neustále navyšuje o úroky, úroky z prodlení a také o náklady exekuce, které se odvíjí od počtu úkonů učiněné exekutorem. Proto u víceletých exekucí dochází k situace, kdy jejich výše roste mnohem rychleji. Dlužník tak není schopen dlužnou částku uhradit a následně se dostává do dluhové spirály. Oproti exekuci se dluhy v oddlužení uspokojují pouze v té výši, ve které byly zjištěny ke dni úpadku dlužníka a nedochází tak k jejich neustálému navyšování.

Zároveň je dlužník po splnění podmínek oddlužovacího procesu zcela osvobozen od úroků a úroků z prodlení. Mezi další výhody osobního bankrotu spadá také délka splácení dluhů, která je pevně stanovená a trvá buď 3 roky nebo 5 let, u exekuce je doba exekučního vymáhání neomezená a může dlužníka provázet téměř celý život (Vozák, 2019).

Postižení příjmu dlužníka v exekuci i oddlužení se řídí podobnými pravidly. Během oddlužení má dlužník stanovený splátkový kalendář a splátky jsou prováděny formou srážek ze mzdy či jiného příjmu dlužníka. Srážky ze mzdy probíhají i v exekuci, avšak při porovnání s osobním bankrotem je výše srážky rozdílná. Významnou roli hraje především to, zdali se jedná o přednostní či nepřednostní pohledávku. Přednostní pohledávky jsou definovány zákonem a spadá do nich výživné, náhrady škod způsobené ublížením na zdraví či úmyslnými trestnými činy, pohledávky z daní a poplatků, sociální či zdravotní pojištění a další. Do nepřednostních pohledávek spadají takové pohledávky, které nejsou zákonem definovány. Při výpočtu srážek se od čisté mzdy dlužníka nejprve odečítá celková nezabavitelná částka povinného včetně dalších vyživovaných osob a zbytek příjmu je následně rozdělen do tří třetin. Z první třetiny jsou hrazeny pohledávky dle pořadí, druhá třetina je využívána pro přednostní pohledávky a třetí se vyplácí dlužníkovi (Justice, 2022). Při srážkách v oddlužení jsou veškeré pohledávky brány jako přednostní, avšak u exekuce jsou srážky rozdělovány na přednostní a nepřednostní pohledávky. Pokud má tedy dlužník v exekuci pouze nepřednostní pohledávky, tak jsou srážky z příjmů nižší než v oddlužení, nicméně v případě přednostních pohledávek mu zůstane stejně vysoká část příjmů jako v osobním bankrotu. V oddlužení i exekuci jsou dlužníci omezováni při nakládání s jejich majetkem. Exekutor i insolvenční správce ustanovený soudem nakládá s majetkovou podstatou dlužníka, aby uspokojil pohledávky věřitelů. Změna v osobním bankrotu oproti exekuci tkví v tom, že pokud dlužník nabude majetku po schválení oddlužení, tak majetek neměl být ze strany insolvenčního správce postižen a následně zpeněžen, což významně ovlivňuje životní úroveň dlužníka. Rozdílná pozice nastává i při postižení majetku třetích osob, kterými jsou nejčastěji blízké osoby a rodinní příslušníci. V exekuci často dochází k situaci, kdy exekutoři zabaví všechnu majetek v místě pobytu povinného a neberou v potaz, komu majetek náleží. Podle zákona lze v exekuci postihnout i majetek manžela či manželky, a to do výše podílu na SJM neboli společného jmění manželů. V osobním bankrotu je situace jiná a majetek manželů je rozdělen do vlastnictví dlužníka a jeho manžela či manželky, který v oddlužení nelze postihnout (Vozák, 2019).

Graf 19 – Počet osobních bankrotů a exekucí v ČR dle daného kraje v roce 2020

Zdroj: vlastní zpracování, Institut prevence a řešení předlužení (2021)

Vzhledem k vysokému počtu zadlužených osob, jenž se nacházejí v dluhové pasti je jedním z velmi podstatných ukazatelů poměr počtu osob v osobním bankrotu k počtu osob v exekuci. V uvedeném grafu 19 je mimo poměru osob v osobním bankrotu k počtu osob v exekuci také zobrazen počet osob v oddlužení a v exekuci podle daného kraje v roce 2020. Nejlépe na tom byl s nejmenším počtem zadlužených osob v exekuci kraj Vysočina s téměř 22 tisíci a následně Zlínský kraj, který měl přes 26 tisíc dlužníků v exekuci. Na druhé straně na tom byl nejhůře s nejvyšším počtem osob v exekuci Ústecký kraj, v němž bylo zaznamenáno více než 115 tisíc dlužníků a dále Moravskoslezský kraj, kde bylo evidováno taktéž nad 100 tisíc osob v exekuci. Napříč této skutečnosti si však zadlužení lidé v Moravskoslezském kraji nejvíce o možnost oddlužení žádají, a tím tvoří ze všech krajů nejpočetnější zastoupení evidovaných dlužníků v osobním bankrotu. Hned za ním byl v počtu osob v oddlužení nejvíce zastoupen Ústecký kraj. Množství lidí v osobním bankrotu v těchto krajích tak víceméně kopíruje množství počtu dlužníků v exekuci. Nicméně je v Ústeckém kraji stále mnoho dlužníků, jenž si i přes svou nepříznivou situaci o osobní bankrot nezažádali a nadále tak zůstávají v exekuci. Poměr počtu osob v oddlužení a v exekuci činil v Ústeckém kraji 13 %, podobně na tom byl i Plzeňský kraj se 14 %, což v porovnání s ostatními kraji je sice pod průměrem, ale jejich poměr nebyl nejnižší. Zde je na tom nejhůře Praha s poměrem pouhých 9 %, naopak nejlépe je na tom Královéhradecký a Pardubický kraj s 19 %. U zbylých krajů se poměr počtu osob v oddlužení k počtu lidí

v exekucích pohybuje v průměru okolo 16 %. I přestože oddlužení představuje pro dlužník možnost, jak se mohou z dluhové pasti dostat ven, tak lze z výše zmíněných poměrů konstatovat, že v České republice stále zůstává stovky lidí, u nichž jsou dluhy neřešitelné.

4.12 Řízený rozhovor

Řízený rozhovor byl veden s Lucií Benešovou, která je koordinátorkou projektu neziskové organizace pomáhající s oddlužením fyzických osob. Rozhovor probíhal na základě osobního setkání v únoru roku 2022. Během rozhovoru bylo položeno několik otázek spojených s vytvářením návrhu na oddlužení, který mnohdy může dlužníky od osobního bankrotu odradit. Cílem rozhovoru je vyhodnocení vhodných řešení při vytváření žádosti o oddlužení a zjištění nejčastějších příčin, které mohou dlužníkům bránit pro vstup do osobního bankrotu.

1. Od 1.7.2017 si již dlužník nemůže návrh na oddlužení sepsat a podat on sám. Jak a kde si mohou dlužníci o oddlužení zažádat?

Koordinátorka uvedla, že dle aktuální legislativy si může dlužník podat žádost o oddlužení v zastoupení advokáta, exekutora, notáře či jiné akreditované osoby, která mu návrh na povolení oddlužení zpracuje. Akreditovanou osobou může být i nezisková organizace. Dále sdělila, že se návrh na oddlužení podává u insolvenčního soudu na předepsaném formuláři včetně dalších zákonem stanovených příloh, které jsou rozhodné pro povolení oddlužení.

Dle mého názoru by si již zadlužený dlužník neměl o zpracování návrhu žádat u advokáta či exekutora, jelikož mu tím mohou vzniknout další závazky s tím spojené. V tomto případě by bylo nejvhodnějším řešením, aby si dlužník o zpracování návrhu zažádal neziskovou organizaci. Ta oproti ostatním možnostem zastoupení zpracovává návrh na povolení oddlužení bezplatně.

2. K 1.6.2019 nabyla účinnosti novela insolvenční zákona a zpřístupnila tak možnost oddlužení většímu okruhu dlužníků. Jak postupujete v případě, kdy dlužník i přesto nemá dostatek svých příjmů a nedosáhne tak na minimální splátku?

Koordinátorka sdělila, že pokud dlužník nemá dostatečný příjem na to, aby dosáhl minimální splátky, může mu v této situaci pomoci někdo blízký tím, že spolu sepiší darovací

smlouvu nebo smlouvu o důchodu. Dárce tak může dlužníkovi darovat rozdíl do chybějící minimální splátky. Pokud dlužník nemá žádné vlastní příjmy, může mu dárce darovat takovou částku, která mu pokryje minimální splátku v plné výši. Tímto způsobem tak mohou na oddlužení dosáhnout i dlužníci, kteří o svůj příjem přišli.

Z výše uvedené odpovědi je tedy zřejmé, že výpadek příjmu sice může dlužníkovi bránit k povolení oddlužení, nicméně tuto situaci může řešit prostřednictvím darovací smlouvy. Nehledě na to, zdali je dlužník evidován na úřadu práce nebo pobírá určitou podporu od státu. Pokud dojde ke sepsání darovací smlouvy, měl by dlužník najít spolehlivého a důvěryhodného dárce u kterého bude mít jistotu, že mu bude doplácet rozdíl do minimální splátky či její plnou výši. Dárce by měl být tedy člověk s pravidelnými příjmy, který by v případě povolení oddlužení neohrozil jeho následné zrušení z důvodu neplacení.

3. Jakou dokumentaci pro zpracování návrhu na oddlužení musí dlužník doložit? Je oddlužení OSVČ oproti oddlužení fyzické osoby rozdílné?

Na tuto otázku koordinátorka odpověděla: „*Oddlužení pro OSVČ není odlišné od oddlužení fyzické osoby. Rozdíl je pouze v doložení určitých dokumentů při vytváření návrhu. V dokumentaci pro zpracování návrhu na povolení oddlužení nesmí chybět doklad o tom, jaký bude dlužníkuv příjem v následujících 12 měsících. Jedná se tedy o dohodu o provedení práce nebo o pracovní smlouvu včetně platového výměru, a to nejlépe na dobu neurčitou či alespoň na následujících 12 měsících. Pokud je dlužník OSVČ, tak může doložit nasmlouvané kontrakty, případně vyjádření o předpokládaném čistém měsíčním příjmu. Nemá-li dlužník žádný příjem, lze to vyřešit již zmiňovanou darovací smlouvou. Dále je nutné doložení dlužníkových minulých příjmů za posledních 12 měsíců. Minulé příjmy se vždy dokládají zpětně za předcházejících 12 měsíců k měsíci, kdy se návrh podává na soud. Patří sem například výplatní pásky nebo výpis z účtu, kam výplata chodí, případně složenky nebo mzdový list, úhrn výplaty důchodu, podpory v nezaměstnanosti, mateřské atd. Pokud je dlužník OSVČ, tak doloží předcházející daňové přiznání a faktury vystavené v aktuálním roce. V případě, že dlužník některé měsíce příjem neměl, je nutné tuto skutečnost také uvést. Pro zpracování návrhu jsou také potřebné dokumenty vztahující se k dluhům. Sem patří výzvy k platbě, upomínky, výzvy od exekutora nebo od soudu v podobě exekučního příkazu, rozsudku,*

platebního rozkazu atd. Pro zpracování návrhu na povolení oddlužení oproti minulosti nyní stačí, aby dlužník doložil dokumenty k alespoň dvěma různým dluhům. Jestliže má dlužník vyživovací povinnost, musí doložit kopie rodných listů dětí, které má dlužník v péči a vyživuje. Pokud má soudem stanovené výživné alimenty, pak dokládá kopii rozsudku. Oddací list v případě manželství, jelikož manžel nebo manželka je také brána jako vyživovaná osoba. Dále dlužník musí uvést skutečnosti jako svůj majetek, zda má nebo nemá zaměstnance a musí čestně prohlásit, že byl zpracovatelem insolvenčního návrhu při jeho sepisu v souladu s § 390a odst. 1 insolvenčního zákona poučen o svých povinnostech v insolvenčním řízení.“

Dle mého pohledu může dlužníka od podání návrhu na osobní bankrot odradit především množství výše uvedených dokumentů. Překážkou může být také skutečnost, že dlužník nebude moci některé dokumenty doložit, jelikož v minulosti kvůli evidovaným exekucím neměl sepsanou pracovní smlouvu a pracoval takzvaně „na černo“.

4. V čem vnímáte největší problém ze strany dlužníka při doložení dokumentace potřebné ke zpracování návrhu na oddlužení? Má ve většině případů dlužník o svých závazcích přehled a kolik jich v průměru má?

Z obecného hlediska koordinátorka konstatovala, že většina dlužníků, kteří se na jejich neziskovou organizaci obrátili se již většina z nich dostala do tzv. dluhové spirály, kdy splátky jednoho závazku řešili skrze další půjčku, a tím se dostali do bezvýchodné situace. Mnoho exekucí jim často běží i několik let, a to se následně odráží ve schopnosti dokládání potřebných podkladů. Sdělila, že někteří dlužníci doloží pouze část dokumentace a následně z jejich strany dochází k problému v komunikaci a úplnému odmlčení se. Koordinátorka také uvedla, že drtivá většina dlužníků, kterým v minulosti pomáhali neměla o svých závazcích přehled. V důsledku toho je tedy velmi obtížné odhadnout kolik dluhů v průměru dlužník má, nicméně počet věřitelů se u jejich klientů ve většině případů pohybuje mezi 5 až 10 věřiteli. Dále sdělila, že dlužník informace o svých závazcích mnohdy dostane uceleně až poté, co mu je povoleno řešit jeho situaci prostřednictvím oddlužení, kdy se do insolvence přihlásí všichni věřitelé. Taktéž uvedla, že někteří dlužníci mají při dokládání svých dluhů pouze výpis z Centrální evidence exekucí, nicméně v tomto dokumentu není uveden údaj o konkrétním věřiteli.

5. Od 1.1.2014 si o oddlužení mohou manželé zažádat společně. Využívají Vaši klienti této možnosti nebo spíše preferují oddlužení jako jednotlivci?

Koordinátorka sdělila: „*Tato možnost tu je, avšak z 90 % se na nás obrací jednotlivci a pouze v 10 % pomáháme manželům. Je to ale spíše dáno faktem, že sezdáných manželů je podstatně méně než například rozvedených či nesezdaných lidí všeobecně. Pokud jsou dlužníci v manželství, je pro ně vhodnější využít možnosti společného oddlužení manželů. V případě, že je oddlužení provedeno pouze ve vztahu k jednomu z manželů, nebrání to věřitelům, aby zbývající část dluhů vymáhali vůči druhému manželovi. Doporučuje se proto podat společný návrh na oddlužení oběma manželi.*“

6. Kdy má podle Vašeho názoru smysl si o insolvenční zažádat? I přestože je oddlužení jednou z možností řešení života bez dluhů, tak plno dlužníků této možnosti nevyužije, co je podle Vás hlavní příčinou?

Koordinátorka na tuto otázku odpověděla: „*Věřím, že pokud se člověk dostane do situace, kdy není schopen své závazky plnit, s každým dalším dnem se dostává do větší dluhové pasti a nemá vyhlídky na to, že by se situace mohla nějak radikálně změnit, pak je insolvence vhodným řešením. Mimo to, že dluh již podáním návrhu na insolvenční dále nenarůstá, je to pro dlužníka i jistá forma uklidnění a odražení se ode dna. Mnoho zaměstnavatelů také odmítá zaměstnávat lidi, kteří mají exekuce, protože s tím mají mnoho přidružených starostí navíc. I přesto, že tato možnost tu je a je velice jednoduché veškeré podklady zkompletovat, mnoho lidí ji nevyužije. Příkladám to jak určité laxnosti, ze strany dlužníků, kteří se například dostali do tzv. „šedé zóny“, pracují na černo, mají různé nárazové brigády, tak i nedostatečné informovanosti veřejnosti o možnostech insolvence.*“

7. Jaké soudy dle Vašich zkušeností nejvíce odmítají návrhy na oddlužení nebo žádají o doplnění dokumentace? Případně co je potřeba doplnit.

Koordinátorka uvedla: „*Obecně některé soudy návrhy zpracovávají rychleji než jiné. Je to velmi individuální. Pokud soud nemá důvod, pak návrh většinou nezamítne. V několika případech byl návrh zamítnut například pro nedostatečný příjem, který si jiný soud jen požádal navýšit a doplnit. Návrh je zamítnut například po zjištění skutečnosti, kdy dlužník v minulosti spáchal majetkovou trestnou činnost nebo je podezření, že podáním návrhu na*

oddlužení dlužník sleduje nepoctivý záměr. Doplnění je nejčastěji požadováno, když dlužník měl v minulosti více různých zaměstnání a nedohledá například ke všem dokumenty o minulých příjmech či pokud není jasné, zda se dlužník zdržuje na trvalé adrese nebo žije jinde např. v nájemním bytě, pak dokládá nájemní smlouvu atd.“

5 Výsledky a doporučení

5.1 Výsledky

V rámci vlastní práce bylo zjištěno, že ve vývoji objemu poskytovaných bankovních úvěrů podle sektorového hlediska v letech 2000-2020 došlo během uplynulých dvaceti let k výrazné změně zastoupení, jelikož na začátku sledovaného období, byly úvěry z celkového objemu nejvíce poskytovány nefinančním podnikům a druhým nejvíce zastoupeným sektorem byly domácnosti, které tvořily 14,8 %. Sektor domácností měl během sledovaného období rostoucí tendenci a pokračoval až do roku 2020, kdy jeho hodnota vyšplhala až na 185 miliard Kč a celkový podíl tak tvořil 66,5 %.

Celková zadluženost českých domácností měla během sledovaného období neustálý růst, kdy v roce 2005 dosahovala hodnoty 522 miliard Kč a ke konci období, tedy v roce 2020 celková zadluženost domácností přesáhla hranici 1,9 bilionu Kč. Výrazná dynamika růstu zadlužování domácností probíhala před začátkem finanční krize, tedy až do konce roku 2007, ve kterém bylo dosaženo nejvyššího meziročního tempa růstu za celé sledované období ve výši 25 %. Příčinou tohoto poměrně prudkého nárůstu mohla být i skutečnost ve změně preferencí a myšlení domácností, které je oproti minulému století značně odlišné, jelikož je spotřeba a zvyšování životní úrovně upřednostňováno před úsporami.

Z pohledu vývoje jednotlivých složek zadluženosti domácností největší podíl ve sledovaném období 2005 až 2020 dlouhodobě tvořily úvěry na bydlení, poté úvěry na spotřebu a nejmenší zastoupení měly ostatní úvěry. Pouze v roce 2005 měly poskytnuté úvěry na bydlení v celkovém vývoji nejnižší hodnoty, a to na úkor spotřebitelských úvěrů, nicméně úvěry na bydlení měly jako jediné neustálý růst. V roce 2020 tvořily úvěry na bydlení ze všech úvěrů 75 %, úvěry na spotřebu 16 % a ostatní úvěry 10 %. Během posledních patnácti let úvěry na spotřebu v celkovém průměru sledovaného tvořily spotřebitelské úvěry 84 %, debetní zůstatky na bankovním účtu 6 % a pohledávky z karet 10 %. Úvěry na bydlení byly po celou dobu sledovaného období nejvíce tvořeny hypotečními úvěry, kdy se jejich podíl neustále navyšoval. V roce 2020 činil poměr hypoték z celkového objemu poskytovaných úvěrů na bydlení téměř 94 % a dosáhla částky 1,3 bilionu Kč, přičemž zbylá část úvěrů na bydlení (standardní a překlenovací úvěr ze stavebního spoření, spotřebitelský úvěr na nemovitosti) byla tvořena pouze 6 %. Z důvodu velkého zájmu domácnosti o hypoteční úvěry, které jsou dlouhodobého charakteru, tak měly z hlediska

zadluženosti domácností podle délky úvěry největší podíl dlouhodobé úvěry, a to po celou dobu sledovaného období, který od roku 2005 neustále rostl a v roce 2020 měly poměr 82 %. Dle poskytovatele úvěry se domácnosti více preferují zadlužení u bank a družstevních záložen nežli u ostatních finančních institucí. U nebankovních institucí domácnosti nejvíce dávají přednost úvěrům na spotřebu, dále ostatním úvěrům a v neposlední řadě úvěrům na bydlení. Důvodem může být skutečnost, že jsou úvěry na bydlení dlouhodobého charakteru v podobě hypotéky při nákupu nemovitosti. Domácnosti tak dávají přednost bankovním institucím, které jsou obecně vnímány jako důvěryhodnější poskytovatelé úvěru než instituce nebankovní. Během sledovaného období měly největší podíl na úvěrech nevýkonné úvěry na spotřebu, který se neustále navyšoval. Nevýkonné úvěry na bydlení a ostatní úvěry měly během sledovaného období oproti úvěrům na spotřebu mnohem nižší procentuální zastoupení. Možným důvodem nízkého podílu selhání úvěrů na bydlení oproti úvěrům na spotřebu může být především to, že při sjednávání hypotečních úvěrů kladou banky větší důraz na bonitu klienta.

Dalo by se tedy předpokládat, že s rostoucím vysokoškolským vzděláním se budou navyšovat i počty kvalifikovanějších budoucích pracovníků s vyšší finanční gramotností. Nicméně i přes tuto skutečnost se dluhy českých domácností neustále navyšují.

Při nárůstu úrokových sazeb centrální bankou je cena peněz na mezibankovním trhu vyšší a naopak. Tato výše se následně odráží na úrokových sazbách pro klientské operace bank a má vliv na vklady a úvěry domácností. Výše úrokové sazby určená domácnostem je pro úvěry a vklady značně rozdílná. Vklady měly oproti úvěrům během sledovaného období významně nižší úrokovou sazbu, která pohybovala pod hranicí 1 % a v průměru tvořila 0,4 %. Nejnižší úrokové sazby ze všech úvěrů měly úvěry na bydlení, které společně s ostatními úvěry do roku 2009 víceméně rostly. Následujícím rokem však docházelo k jejich postupnému snižování a menší nárůst se znovu objevil až v roce 2018. V roce 2020 byla úroková sazba u úvěrů na bydlení ve výši 2,1 % a ostatní úvěry měly úrokovou sazbu v hodnotě 2,7 %.

V roce 2005 byla ze všech let zaznamenána nejvyšší obecná míra nezaměstnanosti v České republice s procentuální hodnotou 7,9 % a celková zadluženost domácností přesahovala přes 522 tisíc Kč, což činilo nejnižší evidovanou hodnotu z celého sledovaného období. Při nízké nezaměstnanosti mají členové domácnosti větší jistotu u svých příjmů a obava ze ztráty svého dosavadního zaměstnání se tak snižuje, jelikož nabídka na trhu práce

bude dostatečná. V průběhu sledovaného období začala míra nezaměstnanosti významně klesat především od roku 2013 a v roce 2019 se dostala na úroveň 2 %. V roce 2020 došlo ke změně dosavadního klesajícího trendu vývoje míry nezaměstnanosti, která začala opět narůstat a byla ve výši 3,2 %, kdy příčinou zvýšení bylo zejména šíření nemoci COVID-19 a vytvoření určitých opatření či omezení ze strany vlády.

Celkový vývoj průměrné hrubé měsíční mzdy v letech 2005 až 2020 se neustále navyšoval. Na začátku sledovaného období činila průměrná hrubá měsíční mzda 18 344 Kč a na konci sledovaného období, tedy v roce 2020 dosahovala hodnoty 35 662 Kč, což za posledních patnáct let představuje nárůst o 17 318 Kč. Nicméně i přesto však mnoho členů domácností pobíralo nižší než průměrnou hrubou mzdu. Výdaje na spotřebu mimo rok 2020 neustále navyšovaly svůj podíl na hrubém disponibilním důchodu. Hrubé investice od roku 2005-2019 měly průměrný podíl ve výši 12 % a zbylou část tvořily výdaje domácnosti na konečnou spotřebu. Pro české domácnosti tedy bylo typické, že s růstem příjmů se zvyšovala i jejich individuální spotřeba. K určité změně zastoupení došlo až v posledním roce sledovaného období, tedy v roce 2020, kdy výdaje na spotřebu měly podíl z hrubého disponibilního důchodu ve výši 79 % a hrubé úspory měly 21 %. Hlavní příčinou ve změně preferencí, kdy domácnosti začaly klást větší důraz na vytváření úspor bylo primárně z důvodu koronavirové krize.

V roce 2005 činil počet nově zahájených exekucí téměř 761 tisíc, přičemž počet ukončených exekucí byl ze všech let nejslabší. V roce 2011 nastal rapidní nárůst a exekuční soudy nařídily přes 936 tisíc nových exekucí. Ve dvou následujících letech došlo k poklesu počtu nově nařízených exekucí, nicméně v roce 2014 znovu nastal nárůst a bylo nařízeno téměř 850 tisíc nových exekucí. Od té doby počet zahájených exekučních řízení postupně klesal a zároveň rostl počet ukončených exekucí. Za poslední 3 roky sledovaného období poprvé počet ukončených exekučních řízení převýšil počet zahájených exekucí a pohyboval se v průměru okolo 531 tisíc, přičemž počet nově nařízených exekucí se v průměru pohyboval okolo 470 tisíc. V posledním roce sledovaného období, tedy v roce 2020 bylo soudy nařízeno zhruba 407 tisíc nových exekucí, což byla nejmenší hodnota za posledních 11 let.

Počet podaných žádosti o oddlužení a počet povolených oddlužení od roku 2008 neustále narůstal a rekordní počty byly vykazovány každým dalším rokem. V roce 2014 bylo podáno přes 30 tisíc návrhů na oddlužení, což za celé sledované období bylo nejvíce. Rok

2020 byl oproti roku 2019 v počtu splněných oddlužení mírně nižší, avšak stále vykazoval za celé sledované období druhé nejvyšší hodnoty a oba roky přesáhli hranici 19 tisíc splněných oddlužení. Nejvíce osob v osobním bankrotu bylo roku 2020 vyhlášeno v Moravskoslezském kraji (17 011). Zlínský kraj a Vysočina měly nejnižší počty osob v osobním bankrotu společně s Karlovarským krajem.

Vzhledem k vysokému počtu zadlužených osob, jenž se nacházejí v dluhové pasti je jedním z velmi podstatných ukazatelů poměr počtu osob v osobním bankrotu k počtu osob v exekuci. Nejlépe na tom byl s nejmenším počtem zadlužených osob v exekuci kraj Vysočina s téměř 22 tisíci a následně Zlínský kraj, který měl přes 26 tisíc dlužníků v exekuci. Na druhé straně na tom byl nejhůře s nejvyšším počtem osob v exekuci Ústecký kraj, v němž bylo zaznamenáno více než 115 tisíc dlužníků a dále Moravskoslezský kraj, kde bylo evidováno taktéž nad 100 tisíc osob v exekuci. Napříč této skutečnosti si však zadlužení lidé v Moravskoslezském kraji nejvíce o možnost oddlužení žádají, a tím tvoří ze všech krajů nejpočetnější zastoupení evidovaných dlužníků v osobním bankrotu.

5.2 Doporučení

Příčinu předlužení či dluhových pastí domácností tvořil po dlouhé období neregulovaný trh spotřebitelských úvěrů, ve kterém mnoho nebankovních společností prosperovalo na základě selhání svých vlastních klientů. To se však novelou zákona změnilo a Česká národní banka se tento trh snaží v posledních letech silně regulovat. Na základě této zkušenosti domácnosti více preferují půjčky a úvěry od bankovních společností. Nicméně ze strany domácností není určena hranice bezpečného zadlužování, a proto by bylo vhodné vytvoření další legislativní úpravy, která by domácnosti více ochraňovala a zároveň zamezila řešení dluhových problémů dalšími půjčkami.

V České republice zaujímají největší podíl úvěry na bydlení, jelikož domácnosti preferují vlastní bydlení před podnájmem. Jestliže se domácnost pro tuto volbu rozhodne, tak může případná rizika spojená s hrozícím selháním úvěru podchytit již v začátcích. Podstatné je, aby při rozhodování a výběru hypotečního úvěru člen domácnosti zhodnotil své možnosti. Člen domácnosti by měl zvolit hypoteční úvěr od důvěryhodného poskytovatele, který má udělenou licenci od ČNB a nabízí nejvýhodnější podmínky. Při sjednávání samotného hypotečního úvěru by si měl zjistit veškeré podmínky obsažené ve smlouvě a primárně se zaměřovat na roční procentuální sazbu nákladů, úrokovou sazbu a

další poplatky, které za rok splácení úvěru zaplatí navíc. Taktéž je velmi důležité nastavení přiměřené výše splátky, kterou bude schopen splácet, a tím bude předcházet zbytečným problémům při výpadku příjmu. Jestliže si člen domácnosti nebude při výběru úvěru jistý, měl by se v tomto případě obrátit na zkušeného hypotečního poradce nebo jinou instituci, která by mu s výběrem pomohla.

Již v začátcích neschopnosti splácení u sjednaného úvěru je vhodné, aby se člen domácnosti obrátil na poskytovatele jeho úvěru a domluvil se na případném odkladu splátek či vytvoření splátkového kalendáře. U vyššího počtu sjednaných úvěrů je možnost řešení prostřednictvím konsolidace neboli sloučení všech dosavadních dluhů do jedné splátky.

Domácnosti neustále touží po navyšování sociálního statusu. To lze potvrdit i z výsledků, které uvádějí, že i přes navyšující se příjmy domácnosti vytváří pouze malý podíl úspor a svůj disponibilní důchod využívají ihned ke spotřebě. V tomto směru by měla domácnost převzít zodpovědnost a zhodnotit své finanční možnosti. Dále by měla zvážit, zdali jsou věci k uspokojení její potřeby skutečně nezbytné a popřípadě je nahradit levnější variantou. Danou koupí lze odložit i na pozdější období po vytvoření dostatečných úspor nebo se potřeby po určité věci úplně vzdát. Pokud domácnost nedokáže správně hospodařit se svými příjmy z důvodu nízké finanční gramotnosti, měla by se obrátit na vhodného finančního poradce či jiný finanční institut, jenž by zamezil případným dluhovým rizikům.

V situaci podání exekuce na člena domácnosti by si měl daný dlužník nejprve zjistit, zdali je exekuce oprávněná nebo neoprávněná, a tím se může proti dané exekuci chránit. Pokud se již člen domácnosti dostane do dluhové pasti a má několik exekucí, tak by měl danou situaci řešit prostřednictvím oddlužení. V rámci splněných podmínek tohoto oddlužovacího procesu tak následně může začít žít svůj život s „čistým štítem“. Mnoho dlužníků však spíše setrvává v exekuci, jelikož jim měsíčně zůstává vyšší finanční částka, nicméně se z této situace ve většině případů nedostanou.

6 Závěr

Zadluženosti domácností v České republice by měl být přikládán velký důraz primárně na základě skutečnosti, že v současné době tvoří domácnosti z hlediska objemu poskytovaných bankovních úvěrů podle sektoru jednu z nejvíce zastoupených složek. Zadluženost domácností neustále narůstá primárně v důsledku preferencí vlastního bydlení. Z vlastní části práce bylo zjištěno, že struktura zadluženosti domácností je nejvíce složena z úvěrů na bydlení, které jsou tvořeny zásadně hypotečními úvěry. Strukturu zadluženosti domácností dále tvoří úvěry na spotřebu, kde jsou nejvíce zastoupeny spotřebitelské úvěry. Zbylou část celkové struktury zadluženosti domácností tak tvoří ostatní úvěry. Z pohledu poskytovatele úvěrů domácnosti upřednostňují banky a družstevní záložny před ostatními finančními institucemi. Důvodem mohou být předešlé negativní skutečnosti, které se před novelou zákona na úvěrovém trhu ze strany nebankovních institucí odehrávaly. Domácnosti se tak dostávaly do dluhových problémů a v posledních letech tak ztratily k nebankovním společnostem důvěru. Z hlediska délky úvěrů si domácnosti nejvíce sjednávají úvěry dlouhodobé. Důvodem je spojitost s vysokou poptávkou domácností po hypotečních úvěrech, které jsou poskytovány na delší časové období. Z výsledků vlastní práce bylo dále zjištěno, že i přes narůstající zadluženost domácností se v uplynulých letech snižoval podíl nevýkonných úvěrů na celkovém množství poskytnutých úvěrů. To se však v posledním roce sledovaného období z důvodu koronavirové krize změnilo a v budoucnu se dá předpokládat značný nárůst těchto úvěrů se selháním. Zadluženost domácností také v určité míře ovlivňuje i vzdělání domácností, které se dá propojit s úrovní finanční gramotnosti. Při rozhodování zadlužení je pro domácnost podstatným ukazatelem výše úrokové sazby, kdy při vyšší úrokové míře budou mít domácnosti menší zájem si úvěry sjednat a naopak. Taktéž bylo z vlastní práce zjištěno, že s růstem příjmů domácností narůstá i jejich spotřeba, jenž je spojena s touhou po navyšování životní úrovně. V důsledku toho si pak domácnosti vytvářejí pouze malou finanční rezervu a jejich spotřebu řeší prostřednictvím cizích zdrojů. Společně s rostoucími dluhy tak roste i počet vzniklých exekucí, které následně dlužníka dostávají do dluhové pasti. Situaci v předlužení by měl dlužník následně řešit formou oddlužení. Domácnosti by měly k zadlužení přistupovat zodpovědně a předem zhodnocovat své finanční možnosti, které zamezí vzniku jejich zadlužování.

7 Seznam použitých zdrojů

7.1 Literární zdroje

BAYEROVÁ, Vladimíra. *Makroekonomie 1: studijní text pro denní a kombinovanou formu studia bakalářských studijních programů*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2013. ISBN 9788021447981.

BRČÁK, Josef a Bohuslav SEKERKA. *Makroekonomie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-8073-80-245-5.

BREBURDA, Jan. *Exekuce srážkami ze mzdy ...* Olomouc: ANAG, 2013-. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7554-118-5.

DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-123-6.

DVOŘÁK, Petr. *Komerční bankovníctví pro bankéře a klienty*. Praha: Linde, 1999. Praktické příručky (Linde). ISBN 80-7201-141-3.

FIALOVÁ, Helena a Jan FIALA. *Malý ekonomický slovník s výkladem pojmů v češtině a v angličtině*. Praha: A plus, 2006. ISBN 80-902514-8-x.

GRAEBER, David. *Dluh: prvních 5000 let*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265.

HRDINKOVÁ, Tereza a Petr MATI. *Metodika dluhového poradenství*. Bílina: Člověk v tísni, o.p.s., 2013. ISBN 978-80-87456-40-8.

JANDA, Josef. *Jak žít šťastně na dluh*. Praha: Grada, 2013. Finance pro každého. ISBN 978-80-247-4833-7.

JÍLEK, Josef. *Finanční trhy a investování*. Praha: Grada, 2009. Finanční trhy a instituce. ISBN 978-80-247-1653-4.

JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. Praha: Grada, 2010. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3258-9.

JUREČKA, Václav. *Mikroekonomie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4385-1.

KALABIS, Zbyněk. *Základy bankovníctví: bankovní obchody, služby, operace a rizika*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0001-8.

KASÍKOVÁ, Martina a Karel ŠIMKA. *Exekuční řád: komentář*. 4. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-630-2.

KLÍNSKÝ, Petr. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2008. ISBN 9788087063132.

LANDA, Martin. *Ekonomika insolvenčního řízení*. Ostrava: Key Publishing, 2009. *Ekonomie* (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-031-6.

LOCHMANNOVÁ, Alena. *Bankovníctví: základy bankovníctví*. Prostějov: Computer Media, 2018. ISBN 978-80-7402-305-7.

MACÁKOVÁ, Libuše. *Mikroekonomie: základní kurs*. 8. aktualiz. vyd. Slaný: Melandrium, 2003. ISBN 80-86175-38-3.

MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele: příručka zejména pro neprávnické*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Linde Praha, 2014. Praktická právnická příručka. ISBN 978-80-7201-939-7.

MELUZÍN, Tomáš a Václav ZEMAN. *Bankovní produkty a služby*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2018. ISBN 978-80-214-5678-5.

NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, ed. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2., aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

PETÝRKOVÁ, Lenka a Pavlína CHMELAROVÁ. *Základy finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: Generation Europe, 2012. ISBN 978-80-904974-8-1.

REJNUŠ, Oldřich. *Finanční trhy*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Partners. ISBN 978-80-247-3671-6.

REVENDA, Zbyněk. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2012. ISBN 978-80-7261-240-6.

SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4.

ŠIMÁNKOVÁ, Jitka, Petr SYROVÝ a Jan ŠÍMA. *Jak na úvěry: [podle právního stavu ke dni 31.3.2004]*. Praha: ASPI, 2004. Otázky & odpovědi z praxe. ISBN 80-735-7015-7.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4282-3.

VLČEK, Josef. *Ekonomie a ekonomika*. 4., zcela přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-478-9.

ZAJÍČKOVÁ, Drahomíra, Jan VLACH a Simona SEVEROVÁ. *Struktura spotřeby domácností zaměstnanců a důchodců v letech 2004-2008, sociálně-ekonomické souvislosti na začátku 21. století*. Praha: VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-082-0.

7.2 Internetové zdroje

AČSS. *Úvěr ze stavebního spoření* [online]. 2019 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.acss.cz/cz/o-stavebnim-sporeni/stavebni-sporeni-v-mediich/uver-ze-stavebnihosporeni-jake-ma-vyhody-a-k-cemu-vam-muze-pomoci/>

BARTUŠKOVÁ, Hana. *Nečekané výdaje* [online]. 2017 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/487881-necekane-vydaje-pujcka/>

BUBÁK, Zdeněk. *Deset rad, jak se nedostat do dluhové pastí, případně jak z ní ven* [online]. 2014 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://finparada.cz/2379-Deset-rad-jak-se-nedostat-do-dluhove-pasti-pripadnejak-z-ni-ven.aspx>

BUREŠ, Michal. *Nárok na podporu v nezaměstnanosti* [online]. 2021 [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/518423-narok-na-podporu-v-nezamestnanosti/>

COUFALOVÁ, Denisa. *Refinancování nebo konsolidace půjček* [online]. 2017 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://www.usetreno.cz/refinancovani-nebo-konsolidace-pujcek/>

CVEJNOVÁ, Veronika. *Registry dlužníků* [online]. 2017 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://www.duofinance.cz/registry-dluzniku>

Česká leasingová a finanční asociace. *Informace o trhu* [online]. 2021 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://www.clfa.cz/statistiky/informace-o-trhu/statistiky-clfa-2007-2020>

Česká národní banka. *Dopad změn sazeb ČNB do ekonomiky* [online]. 2021 [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/05-dopad-zmen-sazeb-cnb-do-ekonomiky/index.html>

Česká národní banka. *ARAD systém časových řad* [online]. 2021 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>

Česká správa sociálního zabezpečení. *Důchodci s exekucí srážkou* [online]. 2021 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://data.cssz.cz/-/pocet-duchodcu-s-exekucni-srazkou-v-cr>

Česká justice. *Zájem o oddlužení klesá* [online]. 2020 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.insolvenznizona.cz/clanky/zajem-o-oddluzeni-po-prvotnim-boomu-klesarada-lidi-si-nechce-docasne-pohorsit-a-zustava-v-exekuci/>

Český statistický úřad. *Sčítání lidu, domů a bytů* [online]. 2001 [cit. 2021-10-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/13-2130-03--d010>

Český statistický úřad. *Opatření – Česko* [online]. 2014 [cit. 2021-10-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/opatreni_cesko

Český statistický úřad. *Průměrná hrubá měsíční mzda* [online]. 2021 [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerna-hruba-mesicni-mzda-graf>

Český statistický úřad. *Spotřební výdaje domácností 2020* [online]. 2020 [cit. 2021-10-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/spotrebni-vydaje-domacnosti-2020>

Český statistický úřad. *Měnový vývoj za rok 2001* [online]. 2014 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/13-2102-01-za_rok_2001-vii__menovy_vyvoj

Člověk v tísni. *Exekuce vedená pro dluh z dětství* [online]. 2017 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://www.jakprezidluhy.cz/nezakonne-exekuce/exekuce-vedena-pro-dluh-z-detstvi>

DOLEČEK, Marek. *Úpadek a způsoby jeho řešení* [online]. 2019 [cit. 2021-12-22]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/insolvence-upadek-a-zpusoby-jeho-reseni-ppbi/4/>

DOSKOČILOVÁ, Veronika. *Jak ověřit, zda poradce splňuje nová zákonná pravidla* [online]. 2017 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/aktuality/jak-overit-zda-poradce-splnuje-nova-zakonna-pravidla/>

DUBSKÁ, Drahomíra. *Úspora a zadluženost* [online]. 2008 [cit. 2022-01-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uspory-a-zadluzenost-ocitly-se-ceske-domacnosti-v-dluhovopasti-n-u4n4s1d3l6>

Exekutorská komora České republiky. *Aktuality* [online]. 2020 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/1439-povinne-zverejnovane-informace-dle-zakona-c-106-1999-sb?w=>

Exekutorská komora České republiky. *Zastavení dětské exekuce* [online]. 2020 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/10/14/k-vyzvam-zastavte-detske-exekuce-se-pripojuje-i-exekutorska-komora/>

Exekutorská komora České republiky. *Statistiky* [online]. 2021 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/statistiky>

Evropská centrální banka. *Úvěry se selháním* [online]. 2021 [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/ssmexplained/html/npl.cs.html>

Fabian & Partners. *Výhody osobního bankrotu a zastavení exekuce* [online]. 2021 [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.odborneoddluzeni.cz/osobni-bankrot-vyhody/zastaveni-exekuce/>

FETTER, Richard. W., Pavel. *Dlužíš svým dětem výživné? Tak přijdeš o řidičák* [online]. 2019 [cit. 2021-11-19]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/dluzis-svym-detem-vyzivne-tak-prijdes-o-ridicak/>

HARDYN, Michal. *Bankovní vs. nebankovní půjčka* [online]. 2018 [cit. 2021-10-25]. Dostupné z: <https://www.vpenize.cz/bankovni-vs-nebankovni-pujcka/>

HEJNÁ, Veronika. *Podmínky pro osobní bankrot* [online]. 2021 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/osobni-bankrot/429089-jak-dosahnout-na-oddluzeni-podminky-pro-osobni-bankrot>

HOVORKOVÁ, Kateřina. *Polovina Čechů nedosáhne na důstojnou mzdu* [online]. 2020 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/vic-nez-polovina-cechu-nedosahne-na-mzdu-za-ktou-se-da-dus/r~5a914cce393211ebb408ac1f6b220ee8/>

HOVORKOVÁ, Kateřina. *Problém s finanční gramotností* [online]. 2019 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/finance/problem-s-financni-gramotnosti-za-pet-tydnu-si-nic-nepamatuji/r~fe19b80a8e7e11e9be22ac1f6b220ee8/>

JECHORT, Petr. *Jak na oddlužení pomocí osobního bankrotu – podmínky* [online]. 2022 [cit. 2022-01-30]. Dostupné z: https://www.skutecnost.cz/rubriky/finance/jak-na-oddluzeni-pomoci-osobniho-bankrotu-podminky_874.html

Justice.cz. *Jak ven z dluhové pasti – oddlužení* [online]. 2019 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://insolvence.justice.cz/jak-ven-z-dluhove-pasti-oddluzeni/>

Justice.cz. *Výpočet srážek ze mzdy* [online]. 2022 [cit. 2022-03-17]. Dostupné <https://exekuce.justice.cz/vypocet-srazek-ze-mzdy/>

KARÁSEK, Pavel. *Konsolidace úvěrů* [online]. 2018 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.kvalitnipujcka.cz/magazin/konsolidace-uveru-znate-vsechny-vyhody-a-nevyhody-ktou-vam-muze-prinest-spojenu-pujck/>

KLUSÁK, Jan. *Druhy pojištění, bez kterých se neobejdete* [online]. 2019 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.banky.cz/clanky/3-druhy-pojisteni-bez-ktou-se-neobejdete/>

KOLÁŘOVÁ, Kateřina. *Oddlužení* [online]. 2019 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/oddluzeni-zatim-moc-netahne-cesi-jsou-obezretnejsi-nez-se-ocekavalo.A190810_145256_ln_byznys_pravo_ssu

Kurzy.cz. *Graf sazeb u hypoték* [online]. 2021 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z <https://www.kurzy.cz/hypoteky/graf-sazeb-hypotek/>

MATZNER, Jiří. *Insolvenční novela* [online]. 2020 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/je-novela-insolvenčního-zákona-spravným-krokem/>

Ministerstvo financí ČR. *Rodinné finance – exekuce* [online]. 2013 [cit. 2021-10-17]. Dostupné z: <https://financniagramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/exekuce>

Ministerstvo financí ČR. *Rodinné finance – rozpočet* [online]. 2013 [cit. 2021-10-16]. Dostupné z: <https://financniagramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/rozpocet>

Ministerstvo financí ČR. *Rodinné finance – zadlužení a předlužení* [online]. 2013 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/zadluzeni-a-predluzeni>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Upozornění na změnu metodiky* [online]. 2013 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/upozorneni-na-zmenu-metodiky>

Ministerstvo financí ČR. *Dohled nad ochranou spotřebitele* [online]. 2017 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/popis-financniho-trhu/dohled-nad-ochranou-spotrebitele>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Státní sociální podpora* [online]. 2021 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statni-socialni-podpora>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Životní a existenční minimum* [online]. 2021 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum1>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. 2021 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/pomoc-v-hmotne-nouzi#ohn>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR* [online]. 2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225504/V%C3%BDvoj+vybran%C3%BDch+ukazatel%C5%AF+v+letech+1993-2020+%C4%8CJ.pdf/b9108749-81c3-3f23-d9c8-aeefc5c9709>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Monitoring v oblasti služeb oddlužení* [online]. 2017 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Monitoring_v_oblasti_sluzeb_oddluzeni.pdf/120f03b5-881b-dc00-96e4-35e2f9635e82

Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Insolvence* [online]. 2018 [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://insolvence.justice.cz/>

MONETA Money Bank. *Krátkodobé úvěry* [online]. 2021 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://www.moneta.cz/slovník-pojmu/detail/kratkodobe-uvery>

MONETA Money Bank. *Bonita klienta* [online]. 2021 [cit. 2022-10-01]. Dostupné z: <https://www.moneta.cz/caste-dotazy/odpoved/jak-zjistujeme-bonitu-klienta->

STACHI, TOMMY. *Bankovní úvěr je hlavně bezpečný* [online]. 2017 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://tommystachi.cz/bankovni-uver-hlavne-bezpecny/>

STACHI, TOMMY. *Nebankovní úvěr je hlavně rychlý a dostupný* [online]. 2017 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://tommystachi.cz/nebankovni-uver-hlavne-rychly-dostupny/>

ŠPULÁK, Ondřej. *Komu se vyplatí operativní leasing* [online]. 2015 [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/komu-se-vyplati-operativni-leasing/>

TANCEROVÁ, Tereza. *Insolvence – oddlužení* [online]. 2020 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/clanky/insolvence-oddluzeni/>

Úřad práce ČR. *Rodičovský příspěvek* [online]. 2021 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/rodicovsky-prispevek>

Úřad práce ČR. *Pohřebné* [online]. 2021 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/pohrebne1>

Úřad práce ČR. *Příspěvek na bydlení* [online]. 2021 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/prispevek-na-bydleni1>

VALÁŠEK, Tomáš. *Počet žadatelů o insolvenční loni klesl* [online]. 2021 [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/01/pocet-zadatelu-o-insolvenci-loni-klesl-o-15-vliv-ma-lex-covid/>

VESELÍKOVÁ, Monika. *Registry dlužníků* [online]. 2017 [cit. 2021-10-30]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/pujcky/323452-registry-dluzniku-co-na-vas-povedi-a-jak-z-nich-ven>

VESELÍKOVÁ, Monika. *Změny v nebankovních půjčkách* [online]. 2018 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/pujcky/336381-zmeny-v-nebankovnich-pujckach-konci-prechodne-obdobi-pro-poskytovani-uveru>

Vokřál, Jiří. *Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou* [online]. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/rozdil-mezi-kreditni-a-debetni-kartou-167998>

VOZÁK, David. *Je výhodnější oddlužení nebo exekuce* [online]. 2019 [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://abivia.cz/rady-jak-na-dluhy/je-vyhodnejsi-oddluzeni-nebo-exekuce/>

Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2021-10-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

8 Přílohy

Příloha 1 – Přepsaný řízený rozhovor.....	98

Příloha 1 – Přepsaný řízený rozhovor

1. Od 1.7.2017 si již dlužník nemůže návrh na oddlužení sepsat a podat on sám. Jak a kde si mohou dlužníci zažádat o oddlužení?

„Dle aktuální legislativy může dlužník podat žádost o oddlužení v zastoupení advokáta, exekutora, notáře či akreditované společnosti, která zpracuje návrh na povolení oddlužení. Návrh se podává u insolvenčního soudu na předepsaném formuláři. Dlužník musí být pro účely podání žádosti doplnit další zákonem stanovené přílohy, kterými jsou například dokumenty prokazující úpadek dlužníka, minulé a budoucí příjmy a další skutečnosti rozhodné pro povolení oddlužení. Obrátit se může také na neziskové organizace, které pomáhají s přípravou podkladů.“

2. K 1.6.2019 nabyla účinnosti novela insolvenčního zákona a zpřístupnila tak možnost oddlužení většímu okruhu dlužníků. Jak postupujete v případě, kdy dlužník i přesto nemá dostatek svých příjmů a nedosáhne tak na minimální splátku?

„Novela zákona umožnila podat návrh na povolení oddlužení i dlužníkům, kteří například neznají všechny své věřitele. Pokud dlužník nemá dostatečný příjem, aby dosáhl na minimální splátku, může mu například pomoci někdo blízký tím, že spolu sepiší tzv. Darovací smlouvu či smlouvu o důchodu. Dárce tímto může dlužníkovi dorovnat chybějící příjem či v případě, že je dlužník v danou chvíli úplně bez příjmu, pomoci darováním celé částky, pokrývající minimální splátku. Tímto způsobem mohou na insolvenci dosáhnout i dlužníci, kteří například o příjem přišli.“

3. Jakou dokumentaci pro zpracování návrhu na oddlužení musí dlužník doložit? Je oddlužení OSVČ oproti oddlužení fyzické osoby rozdílné?

„Oddlužení pro OSVČ není odlišné od oddlužení fyzické osoby. Rozdíl je pouze v doložení určitých dokumentů při vytváření návrhu. V dokumentaci pro zpracování návrhu na povolení oddlužení nesmí chybět doklad o tom, jaký bude dlužníkův příjem v následujících 12 měsících. Jedná se tedy o dohodu o provedení práce nebo o pracovní smlouvu včetně platového výměru, a to nejlépe na dobu neurčitou či alespoň na následujících 12 měsících. Pokud je dlužník OSVČ, tak může doložit nasmlouvané kontrakty, případně vyjádření o předpokládaném čistém měsíčním příjmu. Nemá-li dlužník žádný příjem, lze to vyřešit již zmiňovanou darovací smlouvou. Dále je nutné doložení dlužnických minulých příjmů za

posledních 12 měsíců. Minulé příjmy se vždy dokládají zpětně za předcházejících 12 měsíců k měsíci, kdy se návrh podává na soud. Patří sem například výplatní pásky nebo výpis z účtu, kam výplata chodí, případně složenky nebo mzdový list, úhrn výplaty důchodu, podpory v nezaměstnanosti, mateřské atd. Pokud je dlužník OSVČ, tak doloží předcházející daňové přiznání a faktury vystavené v aktuálním roce. V případě, že dlužník některé měsíce příjem neměl, je nutné tuto skutečnost také uvést. Pro zpracování návrhu jsou také potřebné dokumenty vztahující se k dluhům. Sem patří výzvy k platbě, upomínky, výzvy od exekutora nebo od soudu v podobě exekučního příkazu, rozsudku, platebního rozkazu atd. Pro zpracování návrhu na povolení oddlužení oproti minulosti nyní stačí, aby dlužník doložil dokumenty k alespoň dvěma různým dluhům. Jestliže má dlužník vyživovací povinnost, musí doložit kopie rodných listů dětí, které má dlužník v péči a vyživuje. Pokud má soudem stanovené výživné alimenty, pak dokládá kopii rozsudku. Oddací list v případě manželství, jelikož manžel nebo manželka je také brána jako vyživovaná osoba. Dále dlužník musí uvést skutečnosti jako svůj majetek, zda má nebo nemá zaměstnance a musí čestně prohlásit, že byl zpracovatelem insolvenčního návrhu při jeho sepisu v souladu s § 390a odst. 1 insolvenčního zákona poučen o svých povinnostech v insolvenčním řízení.“

4. V čem vnímáte největší problém ze strany dlužníka při doložení dokumentace potřebné ke zpracování návrhu na oddlužení? Má ve většině případů dlužník o svých závazcích přehled a kolik jich v průměru má?

„Drtivá většina dlužníků, kterým jsme s podklady pomáhali nemá přehled o svých závazcích a je velice obtížné odhadnout, kolik jich v průměru má. Tyto informace mnohdy i sám dlužník dostává uceleně, až poté, co mu je povoleno řešit svoji situaci oddlužením a poté, co se do jeho insolvenčního řízení přihlásí všichni věřitelé. Obecně, ale mohu říci, že většina dlužníků, kteří se na nás obrátili, se již dostala do tzv. dluhové spirály, kdy splátky jednoho závazku, na které nedosáhli, řešili další půjčkou, a tím se dostali do bezvýhodné situace. Mají tedy většinou mezi 5 a 10 věřiteli. Někteří dlužníci pak mají například jen Výpis z Centrální Evidence Exekucí a vůbec neví, kdo jsou jejich věřitelé, protože tento údaj na výpise v tuto chvíli není. Mnoho exekucí jim často běží i několik let. To se bohužel často odráží i v tom, jak jsou dlužníci schopni dokládat potřebné podklady. Stává se nám, že dlužníci doloží část dokumentace a následně nastane pauza v komunikaci nebo se úplně odmlčí a přestanou situaci řešit úplně. V některých případech se ozvali i například rok poté, co začali situaci řešit poprvé.“

5. Od 1.1.2014 si o oddlužení mohou manželé zažádat společně. Využívají Vaši klienti této možnosti nebo spíše preferují oddlužení jako jednotlivce?

„Tato možnost tu je, avšak z 90 % se na nás obrací jednotlivci a pouze v 10 % pomáháme manželům. Je to ale spíše dáno faktem, že sezdáných manželů je podstatně méně než například rozvedených či nesezdaných lidí všeobecně. Pokud jsou dlužníci v manželství, je pro ně vhodnější využít možnosti společného oddlužení manželů. V případě, že je oddlužení provedeno pouze ve vztahu k jednomu z manželů, nebrání to věřitelům, aby zbývající část dluhů vymáhali vůči druhému manželovi. Doporučuje se proto podat společný návrh na oddlužení oběma manželi.“

6. Kdy má podle Vašeho názoru smysl si o insolvenční ochranu zažádat? I přestože je oddlužení jednou z možností řešení života bez dluhů, tak plno dlužníků této možnosti nevyužije, co je podle Vás hlavní příčinou?

„Věřím, že pokud se člověk dostane do situace, kdy není schopen své závazky plnit, s každým dalším dnem se dostává do větší dluhové pasti a nemá vyhlídky na to, že by se situace mohla nějak radikálně změnit, pak je insolvenční ochrana vhodným řešením. Mimo to, že dluh již podáním návrhu na insolvenční ochranu dále nenarůstá, je to pro dlužníka i jistá forma uklidnění a odražení se ode dna. Mnoho zaměstnavatelů také odmítá zaměstnávat lidi, kteří mají exekuce, protože s tím mají mnoho přidružených starostí navíc. I přesto, že tato možnost tu je a je velice jednoduché veškeré podklady zkompletovat, mnoho lidí ji nevyužije. Příkladám to jak určité laxnosti, ze strany dlužníků, kteří se například dostali do tzv. „šedé zóny“, pracují na černo, mají různé nárazové brigády, tak i nedostatečné informovanosti veřejnosti o možnostech insolvenční ochrany.“

7. Jaké soudy dle Vašich zkušeností nejvíce odmítají návrhy na oddlužení nebo žádají o doplnění dokumentace? Případně co je potřeba doplnit.

„Obecně některé soudy návrhy zpracovávají rychleji než jiné. Je to velmi individuální. Pokud soud nemá důvod, pak návrh většinou nezamítne. V několika případech byl návrh zamítnut například pro nedostatečný příjem, který si jiný soud jen požádal navýšit a doplnit. Návrh je zamítnut například po zjištění skutečnosti, kdy dlužník v minulosti spáchal majetkovou trestnou činnost nebo je podezření, že podáním návrhu na oddlužení dlužník sleduje nepoctivý záměr. Doplnění je nejčastěji požadováno, když dlužník měl v minulosti více různých zaměstnání a nedohledá například ke všem dokumenty o minulých příjmech či

pokud není jasné, zda se dlužník zdržuje na trvalé adrese nebo žije jinde např. v nájemním bytě, pak dokládá nájemní smlouvu atd.“